ספר

קול יעקב

דרושים ובאורים לפרשיות התורה

ולמועדי השנה

מאת

הרב יעקב בהרי"ל זלה"ה שיפריז

וחידושי תורה ורעיונות מוסר מבני המחבר זצ"ל הי"ד

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

ירושלים, תשמ"א

©
כל הזכויות שמורות

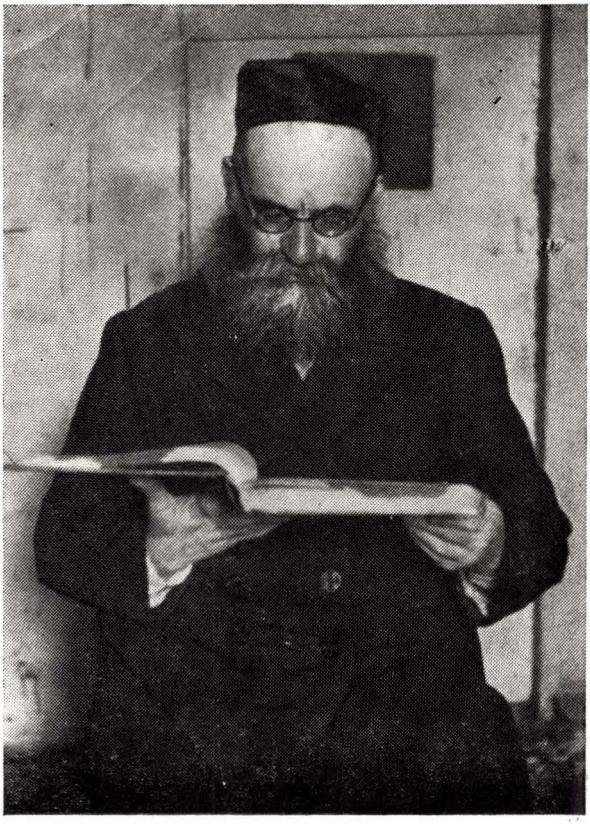
המו"ל:
הרב יהודה ליב חיקל שיפרין
קרית טלז-סטון
הרי יהודה

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

דפוס צור-אות, ירושלים

הרב יעקב בהרי"ל זלה"ה שיפרין

קול יעקב



הרב יעקב בהרי"ל זלה"ה שיפרין

לחיי עולם יכתבו בספר זכרון ליראי ה׳ ולחשבי שמו

רעיתי הנאמנה אשת נעורי **חיה מאשה** ע״ה נפטרה כ״ז תמוז תשט״ו

הורי אשת נעורי
הרב ר׳ **יעקב ליפא** ב״ר **יצחק** ז״ל **קנטורוביץ** — ט״ו מנ״א תר״צ
רבקה מינא בת ר׳ **יצחק** ע״ה — ב׳ סיון תשי״ט

וסבה מ״מ ר׳ **יצחק** ב״ר **משה ליב** ז״ל וזו׳ **לאה** בת **שבע** ע״ה
ואחיו ר׳ **שמחה** ז״ל למשפחת **זאַגער**

אחיה **חיים לייב שווידעלזאהן** ע״ה
דודתה **מאשה** ב״ר **יצחק** ובעלה **חיים רובין** ע״ה
דודתה **שרה רחל** ב״ר **יצחק** ז״ל — ו׳ סיון תשי״ד
ובעלה **אברהם דוד מינץ** ז״ל — כ״ז חשון תש״ט
דודי ר׳ **יוסף** ואשתו **מלכה מרקוביץ**, ובתם **חסיה — דזעני מרשל**, שהיו מסורים להורי ולכל בני משפחתנו הי״ו, עזרו לי בהוצאות הנסיעה מליטא לארץ ישראל תובב״א, וגם כשבאתי אח״כ עם משפחתי לארה״ב זכרה להם א׳ לטובה

הורי אשתי
ר׳ **אליהו** ב״ר **מנחם מנדל גלמן** ז״ל — כ״ג אב
ואשתו **מיטא** ב״ר **שמואל** ז״ל — י״א כסלו

ידידי ומוקירי מימי נעורי בירושלים ת״ו
ר׳ **יהושע ליב** וזו׳ **לאה רחל שולומוב** ז״ל

המחותנים: ר׳ **חיים ניסן ונחמה אברך** ז״ל — ר׳ **מרדכי וחי׳ נוידיטש** ז״ל — הרב ר׳ **יוסף בורובסקי** ז״ל — והאשה **חוה טויבא** בת ר׳ **יעקב ריווין** ע״ה

ת. נ. צ. ב. ה.

אלה יעמדו על הברכה

אשתי הנאמנה **חיה דבורה** תחי׳

בתי **לאה** תחי׳ ובעלה ד״ר **נפתלי יוסף** הלוי **אברך** נ״י, ובניהם: ד״ר **ראובן מיכה**, הרב **משה דוד** ואשתו **דבורה צרנא**, **בנימין ברוך** והבנות **שרה מאשה ורני יעל**

בתי **ליבא** תחי׳ ובעלה **יהורה הלוי** ניידיטש נ״י, ובניהם: **משה חיים ויעקב דוד** ובתם **מאשה רבקה**

בתי **רעלא רייזל** תחי׳ ובעלה ר׳ **יצחק מנדל בורובסקי** נ״י, ובניהם: **משה יעקב, נחום שלמה** ואורי **ישראל**

בני הרב **יצחק ליפא** שליט״א ואשתו **בוילא** תחי׳, ובניהם: **יעקב, מאיר משה, אהרן ונחמן**, והבנות **חיה מאשה, אסתר עטיל וקיילא**

אחותי **שפרה טויבא וצאצאי׳** הי״ו

ואחותי **הענא** ובעלה ר׳ **ירחמיאל מנחם ברגר** וצאצאיהם הי״ו

גיסתי הרבנית **יוכבד שיפרין** ובתה **שולמית** הי״ו

שארי בשרי **לואי מרשל** ומשפחתו, **דבורה ודוד לוסטיג, אהרן** ופ. **מרקוביץ וצאצאיהם** הי״ו

הדודה **פייגל** שווידלזון וצאצאיה

ש״ב הרב ד״ר **משה** טורצקי שליט״א **ואשתו** הי״ו, ואחיותיו **יהודית גרינברג, צירל** ובעלה ד״ר **אברהם סופר, דבורה** ובעלה **דב צבי** וכל צאצאיהם הי״ו

המחותנת הרבנית **זיסל-נעמי בורובסקי** תחי׳ וכל משפחתה

המחותנים ר׳ **אליעזר** ושרה **רחל למברגר** ובני משפחתם הי״ו, ואחיהם הרב ד״ר **אלחנן וחנה בלומנטל** ובני משפחתם הי״ו

מחותני ר׳ **צבי** ווילנסקי ומשפחתו הי״ו

ידידינו **יעקב יוסף** ואביו **אהרן** ואשתו **לאה** ריווין הי״ו

והרב ר׳ **שמואל צבי** ושרה **מרקוביץ** וצאצאיהם הי״ו

יאריך ה׳ ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים, אמן

מפתח

מבוא יג

ע"ד חבת הארץ לו

מורא מקדש לז

הערות הרה"ג י"א הענקין בהלכה והמו"ל מא

דרושים לפרשיות התורה מח

לך לך (מט), וירא (נא), ויצא (נג), שמות (ס), בא (סב), בשלח (סד), תרומה (סה), תזריע (עח), נשא (פא), בהעלותך (פד), שלח (פה), בלק (פה), מסעי (פט)

דרושים למועדים וזמנים צד

ראש השנה (צה), ליל כל נדרי (צז), נעילה (צח), פרשת שקלים (צט), פרשת זכור (קא), פרשת פרה (קב), לחג שבועות (קו), לשבת מברכין (קיא), החזקת התורה (קיב), לכבוד בית הכנסת (קיג), אזכרה (קטו), לר"ח אלול (קיז)

חדושי תורה ואגרות קכב

מבוא

בס״ד

הקדמה ותולדות המחבר ז״ל ויחוס משפחתנו

(מקיפה תקופה של קרוב לשלש מאות שנה מגדולי ישראל והגאונים בקהלות אחב״י בגרמניא, רוסיא וכו׳, ובארצנו הק׳ תובב״א)

מאת בנו הבכור המקים וממלא בקשת אבא מרי ז״ל להוציא לאור את כתב ידו לזכרון בספר, שיקוימו עליו דברי חז״ל (יבמות צ״ז ע״א): דאמר ר׳ יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר וכו׳ ובתוספות ד״ה ״אגורה באהלך עולמים״ (עיין שם צ״ו ע״ב).

אבא מרי הרב ר׳ יעקב זלה״ה במוה״ר יהודה ליב ולאה רייזיל זלה״ה, למשפחת שיפרין, נולד בעיר חאטימסק פלך מוגילב, רוסיא, בשנת תרל״ו (1876 למספר העמים). אודות אביו, שמעתי מפי אאמו״ר שהיה מופלג בתורה וביר״ש למד בכל יום שני פרקים משניות, בבקר ובערב, התפרנס בדוחק, את שתי בנותיו מרים ושרה השיא לתלמידי חכמים, ואת בניו ר׳ יצחק ואבא מרי ז״ל שלח ללמוד בישיבה בעיר באברויסק פלך מינסק, רוסיא הלבנה. ראשי הישיבה שם היו הגאונים המפורסמים מרן ר׳ משה שמואל ואחיו מרן ר׳ רפאל שפירא זצלה״ה, שהיה אחר כך ר״מ בישיבת ולוזין, רוסיא. אודות סבו וסבתו (אבי אביו) (כתב לי אאמו״ר במכתב) ״ר׳ שאול ואשתו גינעשע זצ״ל, מכפר קאניץ הסמוך לעיר חאטימסק, רוסיא, היה מופלג בתורה ומפורסם מאד בצדקותיו ובעל מכניס אורחים גדול באכסניא שלו. היו להם חמשה בנים מופלגים מאד בתורה, ר׳ יהודא ליב, ר׳ נחום, ר׳ גרשון ניסן, ר׳ אריה ור׳ יעקב זצ״ל, שגרו בערים שונות בפלך מאהליוו; וחמש בנות, פייגא, ומרים למשפחת לוקשין, חנה ואסתר למשפחת ביילין, ויוכבד — יאחע למשפחת צ׳רנומורדיק, ואם של ר׳ יעקב צ׳רנומו-רדיק שהיה עשיר גדול בעל מסחר של דברים עתיקים, בעיר מוסקבה, ואחרי מלחמת העולם הראשונה יצא לגור בעיר ברלין, גרמניא, ובעת ממשלת היטלר ימ״ש שם, כנראה שגורלו היה כמו רוב היהודים במזרח אירופה הי״ד. קרובנו הנ״ל היה נדיב לב ולעתים קרובות היה עוזר ותומך לאאמו״ר

ולמשפחתנו, זכרה לו א' לטובה. ואודות אמו — סבתי (לאה רייזיל עלה"ש) כתב אאמו"ר ז"ל בפנים דף הכריכה באחד מספרי הטורים שלו, וז"ל: "ב' אדר ה'תר"פ במוצש"ק חשך ולא אור. נפטרה עלי אמי מורתי הצנועה הזקנה בת פ"ד שנה ושבעה חדשים מרת לאה רייזיל ע"ה בת ר' יצחק גרשון זלה"ה, הכ"מ, בקאלאניע גרפסקייא, נינה ונכדה להרב הגדול החסיד והקדוש כקש"ת מרן ר' נחמן מעיר פאהאסט, רוסיא, אחיו של הגאון רשכבה"ג מרן ר' חיים מעיר וואלאזין זלה"ה, ואחיו של הגאון הגדול החסיד והטהור המפורסם בכל קצוי ארץ מרן ר' זלמן מווילנא זצלה"ה מתלמידי הגר"א מווילנא זצוק"ל לה"ה, כמבואר יחוסם בספר "תולדות אדם" להרה"ג כקש"ת ר' יחזקאל פיבל המ"מ מווילנא זלה"ה. נאום הכותב בלב נשבר ונדכה, הצעיר יעקב ב"ר יהודא ליב זלה"ה, שיפרין, רב מגראפסקאייא. זכותם יעמד לנו שלא תמוש התורה הקדושה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרענו ע"ע, אמן ואמן, עכ"ל.

ברכתו של הגאון הצדיק אדמו"ר מרן שמרי' נח שניאורסאהן זצוק"ל

כאמור למד אאמו"ר ז"ל עם אחיו ר' יצחק, בישיבה בעיר באברויסק הסמוכה לעיר מינסק, עד שהגיע לשנת כ"א בחייו, אז לפי דינא דמלכותא היתה עליו החובה לעמוד לועדת ה"פריזיוו" — הגיוס, אם הוא ראוי לשרת בצבא הרוסי משך חמש שנים, כנהוג בשנים אלו. ואתו בישיבה היו עוד בחורים בגיל כמוהו שהיו גם כן מוכרחים לעמוד למבחן הגיוס. נדברו ביחד ללכת קודם אצל האדמו"ר הגאון ר' שמריה נח שניאורסאן זצוקלה"ה (מי שהיה נכדו של מרן הגאון בעל "הצמח צדק" זצ"ל), והיה רב ור"מ בבית מדרשו דחסידי חב"ד — ליובאוויץ בעיר באברויסק הנ"ל, ולבקשהו ברכתו שיעזרם השי"ת ויזכו להוציא מתוך תבת הקלפי מספר גדול. כפי שהיה נהוג אז ברוסיא, וגם בזמננו, במדינות גדולות, שדורשים מספר מסוים למשל, אלף חיילים ממחוז או סביבה מיוחדת לפי אוכלוסיה, ואם ישנם שם בחורים בגיל הגיוס יותר מהקווטה הדרושה, היו מטילים גורלות עם פתקים עם מספרים בקלפי, ומי מהבחורים הנ"ל שזכה להוציא מספר גדול למעלה מאלף — מהקלפי, נשתחרר משרות צבא קבועה של חמש שנים, אלא חדש ימים בלבד. כשבאו אאמו"ר ז"ל וחבריו אל הגמש"נ זצ"ל והציעו לפניו בקשתם, אמר להם: אם תקבלו על עצמכם דברי רבי נחוניא בן הקנה (אבות ג, ו) "כל המקבל עליו על תורה, מעבירים ממנו על מלכות

וכו״ ותלמדו את החמש שנים אלו, שמוטל עליכם לשרת בצבא — בחשק רב להגות בתורה יומם ולילה, כבן עזאי, אז יעבירו מכם על מלכות! בחורי הישיבה הנ״ל הבטיחו להרבי לעשות כן, וברכתו נתקימה, הם הלכו למבחן בועדת הגיוס, וכלם הוציאו מהקלפי מספרים גדולים בע״ה, ועל ידי כך נשתחררו מעבודת הצבא לזמן ארוך של חמש שנים. ולאות הכרת הטובה להרבי הנ״ל, נכנסו ללמוד בבית מדרשו כל משך השנים הללו ונתמחו בלימודי הפוסקים ראשונים ואחרונים בארבע חלקי השו״ע.

אאמו״ר ז״ל הוסמך להוראה יורה יורה ידין ידין וכו׳ מאת גדולי וגאוני הדור ה״ה הגאון מרן משה שמואל שפירא זצ״ל, רבו הראשון בעיר הנ״ל, מהגאון מרן מרדכי מאסמינא — סלונים זצ״ל, מהגאון מרן לוי יצחק שניאורסון זצ״ל רב בעיר יקטרינוסלב, רוסיא וכו׳ (זכורני שכתב הסמיכות מאתו הי׳ בלשון תרגום — ארמית). הוא הי׳ אביו של האדמו״ר מרן מנחם מענדל שניאורסון שליט״א, הרבי דחסידי חב״ד — ליובאוויטש בברוקלין ארה״ב וכו׳, ומעוד גדולי הרבנים בזמנו זלה״ה זי״ע ועכ״י.

השינה ברכבת

אחרי שעברו חמשת שנות לימוד התורה בקיבוץ חב״ד של הגה״צ מרן שמריה נח שניאורסון זצ״ל בעיר הנ״ל הציעו לפני אבא מרי ז״ל שידוך הגון עם בת טובים בעיר הסמוכה והכין את עצמו לנסוע שם על ידי הרכבת, מרחק של שעות אחדות, אכן באמצע הדרך נפלה עליו תרדמה ויישן, כאשר התעורר משנתו היתה כבר השעה מאוחרת בלילה, ובינתים הרכבת עברה מרחק רב מהתחנה שהיה צריך לבוא שם, וכשעמדה הרכבת בתחנת העיר לולינעץ, והרבה נוסעים יצאו יצא גם הוא עמהם ונכנס לרב העיר לולינעץ, הרב הגאון ר׳ יהוד׳ ליב טורעצקי זצ״ל. היו לו בנים גדולי תורה מפורסמים, הרב ר׳ שמואל מיכל רבינוביץ זצ״ל מחבר ספר ״תולדות ש״ם״ רב בעיר ליענין והרב ר׳ משה שמעון טורעצקי ז״ל שנשא את בת סבי ר׳ שמעון מרקוביץ ז״ל, גאָלדע ע״ה (כמסופר להלן, המו״ל.) ובנם, נכד הרב דלולינעץ, הרב ר׳ יהושע דובר טורעצקי זצ״ל, שהי׳ רב בעיר מאַנשעסטער, אנגליי׳. ויבדל לחיים טובים וארוכים בנו של הרב דמאַנשעסטער, ש״ב הרב ד״ר משה שמעון טורעצקי שליט״א המכהן פאר כעת בק״ק ״כנסת ישראל״ וועסטמינסטער, בעיר הבירה לונדון המעטירה, שמסר לי הפרטים הנ״ל. הוא התנצל לפניו מה שבא אליו בשעה כל כך מאוחרת בלילה כאורח בלתי

מוזמן, וסיפר לו את כל הקורות אותו בעת הנסיעה. אמר לו הרב מעיר לולינעץ, אל תדאג, תהיה אורח טוב אצלי, כנראה מן השמים הזדמן והסתבב הדבר שתבוא לעיר זו דוקא, כי עכשו נמצאת כאן בביתי אורחת ממדינת ליטא, אחותה של כלתי — אשת בני הרב ר' משה שמעון טורעצקי ז"ל (היה אחר כך רב בעיר סוואנסיא, אנגליה). כעת תנוח מעמל הדרך ולמחרת אחרי התפלה וארוחת הבקר, אציג את העלמה לפניך. כך הוה, הם נפגשו בבית הרב הנ"ל ומצאו חן אחד בעיני השניה, אחר כך בהסכמת ההורים סידרו את התנאים וזמן החתונה, שהתקיימה בחדש אלול ה'תרס"ב.

ברכת הגאון מרן רבנו יצחק אלחנן זצ"ל מקובנה

כדאי לציין עובדא היסטורית. הורי אמי שרה גיטל בת ר' שמעון והענא מארקאוויץ ז"ל, מעיר שידלעווע, אביה היה ידוע בעיר בשם "ר' שמעון דער צלען". לבד מה שהיה ת"ח ויר"ש היה גם כן מלומד בשפות ובחוקי הממשלה, וממונה לרשום שמות הילודים והנפטרים,גם להשיג דרכונים — פספורטים בשביל יהודים המתכוננים להגירה חוץ למדינת רוסיא.

בעת ההיא באו לעיר קובנה כמה משפחות של רוסים מצפון המדינה, שהיו שייכות לכת אמונה עתיקה, הנקראת בלשונם "סטארא ווירא", ובקשו מהגרי"א הנ"ל לגייר אותם ולשלחם אחר כך לארץ ישראל תובב"א. והיות ובזמן ההוא תחת ממשלת הצארים במדינות ליטא ורוסיא היה אסור לגייר נכרים, לכן פנה הגרי"א בטלגרמה אל סבי הנ"ל שימהר לבוא לקובנה וכשהגיע שם, ביקש ממנו לסדר פספורטים בשביל משפחות הרוסים האלו. סבי הנ"ל מילא את בקשת הגרי"א ז"ל ובע"ה הצליח להשיג את כל הדרכונים הנחוצים בשבילם, משם נסעו לאמסטרדם, הולנד, ושם נתגיירו כדת וכדין התורה. ואח"כ נסעו משם לארצנו הקדושה והתיישבו בתור אכרים במושבות פיק"א, יבניאל ועוד, בגליל התחתון. אחד מבני הגרים הללו היה אכר במושב "חטים" ע"י טבריא תובב"א, (בזמן שהמו"ל היה רב שם).

כשנפרד הגרי"א ז"ל מסבי ז"ל אחר מאורע זה, ברך הגאון את סבי כי בנותיו ינשאו לתלמידי חכמים ירא"מ, וכי יצליח ה' דרכיו, ביחוד בעניני הצלת נפשות ישראל מידי מלכות הרשעה, שעזר הרבה לצעירי בני עמנו בגיל הגיוס, להגר לארה"ק תובב"א, לארה"ב דאמעריקה ולדרום אפריקה וכו'. וברכתו של אותו גאון וצדיק נתקיימה במילואה.

אחר החתונה

אאמו״ר ז״ל היה סמוך על שולחן חותנו הנ״ל בעיר שידלעווע, ליטא משך חמש שנים, המשיך ללמוד תורה וגם ללמד ולדרוש ברבים בביהכ״נ שם. בינתים נולדו להורי שם שלשה בנים, הבן הבכור יהודא ליב חיקל (המו״ל), יצחק אהרן הי״ד וחיים צבי ז״ל, מעניין לציין כי א״א ז״ל היה גם כן שחין מומחה בשחיה ולשוט בנהרות, אפילו במים עמוקים, ופעם הציל בחור צעיר מעיר מולדתי, מסכנת טביעה בנהר שמימיו היו זורמים בשטף רב מפני טחנת קמח שעמדה על שפת הנהר, הבחור הזה נסע לאמריקה ונהיה לסוחר, גם אבי ז״ל בסוף ימיו נסע לארה״ב ונפגשו שם, רצה הסוחר הניצול מטביעה בימי נעוריו לשלם לאבי כגמולו הטוב, אבל אבי סירב לקחת ממנו מאומה, בעד מצות הצלת נפש מישראל.

● בשנת תרס״ז בערך, נבחר אבי ז״ל בתור רב מו״צ ודרשן בעיר גראפסקאייא מחוז מאריופאל, פלך יעקאטערינאסלאוו, אוקראינא, רוסיא הדרומית. אנשי העיר היו אכרים עובדי אדמתם שניתן להם בימי הצאר ניקאליי הראשון ברוסיא, אדמה, בהמות ועופות, גם סוסים לעבודה במחרשות, ומכונות זריעה, קצירה ודישה וכו׳. המתיישבים האלו באו רובם מליטא, מפלכי קובנה, ווילנא, מינסק, גרודנה וכו׳. עודני זוכר כי בין הבע״ב הזקנים היו בני תורה ואבי ז״ל היה לומד לפניהם בימות החול ובשבתות — משניות, עיין יעקב והלכות. בקהלה היה בית כנסת נהדר, מקוה כשרה, וגם מלמדי תינוקות, ובית ספר ממלכתי שלמדו שם שפת המדינה, חשבון וכו׳, בית דואר, רופא ושוטר, וגם שתי חנויות מכולת היו שם.

עיירות או מושבות חקלאיות כעין אלו, מיהודים המתפרנסים מיגיע כפיהם, היו בפלך יקטרינוסלב — שבע עשרה, ובפלך חרסון הסמוך, על אדמת אוקראינא, היו כעשרים ושלש בערך. לפעמים התקיימו אסיפות של רבנים מהסביבה לטכס עצות בעניני חיזוק הדת, כמו״כ בעניני ציונות והגירה לארץ ישראל תובב״א, כדלהלן. בעיר גראַפסקאייא נולדו להורי שתי בנות שפרה טויבע תחיה, וגינעשע הי״ד, ושלשה בנים, יוסף שאול הי״ד, תינוק שנקטף באבו, ושמעון ז״ל. ככה נמשך מצב חייהם של יהודים חקלאים באיזורים אלו עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה, וכשפרצה המלחמה גויסו לצבא הגברים מבן עשרים עד שלשים וחמש שנה, ולפני צאתם לצבא, אני זוכר, באו לקחת ברכת — פרידה מאבי ז״ל, והוא נתן לכל אחד מהם

מטבעות לצדקה — כדי לעשותם שלוחים לדבר מצוה, ושלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן (פסחים ח' ע"ב).

אחרי שהגעתי לגיל המצוות, באסרו חג של פסח שנת תרע"ז, הביאני אאמו"ר ז"ל לעיר הפלך יקטרינוסלב, ללמוד תורה בישיבתו של הרב הלמן זצ"ל. למדתי שם משך הקיץ, באתי הביתה לימי החגים, ואחר חג הסוכות נסעתי ללמוד בעיר המחוז מריופול, בישיבתו של הגאון ר' יצחק מפוניבז' זצ"ל הידוע כר' איצל פוניביז'ר, שהגיע לעיר מאריופול אחרי גירוש היהודים מתחומי המחוזות הגובלים עם גרמניה. הגאון ר' איצל זצ"ל יסד בעיר זו ישיבה וכולל, בהם היו תלמידים מילדי הפליטים מליטא, פולין, וכן מבני המקום. ראשי הישיבה היו כולם מיוצאי ליטא שגורשו משם. למדתי שם גפ"ת לפי רוח הישיבות הליטאיות. אחרי חצי שנה של לימוד בישיבה הייתי נאלץ לחזור הביתה, כי חזית המלחמה התקרבה לשם וגם התחילו המהומות והפרעות נגד היהודים עם פרוץ המהפכה הבולשביסטית. חזרתי לבית הורי, המשכתי את לימודי אצל אאמו"ר ז"ל במשך כמה שנים. באותו הזמן התקיימה מלחמת האזרחים בין מתנגדי המשטר המהפכני הבולשביסטי קומוניסטי — שקראו לעצמם "הגברדיא הלבנה" שבראשם עמדו הגנרלים של הצאר, אשר היו ידועים כצוררי היהודים, כגון פטלורה, דניקין, גריגורייב ואחרים, הם עשו פרעות ביהודים, ובמקומות שניצחו וקיבלו את השלטון לידיהם רצחו את היהודים. הם הגיעו גם לסביבה שלנו. בזמן ההוא הכריז אאמו"ר ז"ל על גזירת תענית לצעוק להתפלל ולהתחנן לפני השי"ת שירחם עלינו ויצילנו מידי הפורעים הזדים ימ"ש. באותו היום התאספו בבית הכנסת אנשים, נשים וטף ועמדו בתפילה וצום. אבי זצ"ל עלה על הבימה וקרא להתעוררות ולהתחזק, בעת תפלת מנחה הגיע אחד מניצולי העיירות השכנות וסיפר כי בקהילות הסמוכות לעירנו עשו הפורעים אנשי "האטומן מכנו" שמות ביהודים. בשתי קהילות איינגעלס ופענעס, באחת מהן הרגו ושחטו את כל היהודים במיתות משונות ובקהילה השכנה הצליחו רק חלק להמלט מידי הפורעים והיתר נהרגו. בשמעו זאת החליט אבא ויתר אנשי הקהילה לא להתמהמה בלי שיפסיקו את הצום, ברחו מי ברכב ומי ברגל לעיר הסמוכה לנו זעלעניאפאל — מיאדלע, שהיתה מאוכלסת הרבה יהודים והיתה מאורגנת שם "הגנה עצמית" של נוער יהודי.

במשך הזמן הצליחו הפורעים, ה"ביעלא גברדיצים" בראשם, של הגנרל דניקין להשתלט על כל חבל ארץ אוקראינה ומחוזות אחדים ברוסיה. בכל מקום שהגיעו עשו פרעות ביהודים, בחלק מערי היהודים התארגנה "הגנה

עצמית". מצבם של היהודים היה קשה ביותר ולא ראו שום אפשרות שיוכלו להמשיך לשבת שם. בינתיים החלו להגיע שמועות מארץ ישראל על "הצהרת בלפור" ועל יסודם של הלגיונים העבריים שקמו בארץ ישראל, ועל הפעילות הציונית שבראשה עמדו אז ויצמן, סוקולוב, ז'בוטינסקי ואחרים. ראשי הקהילות היהודיות באזור שלנו הגיעו למסקנה שעליהם להתארגן ביחד ולעלות לארץ ישראל להקים שם מושבות יהודיות. עיירה שלנו גראפסקאייא שעמדה במרכז י"ז המושבות החקלאיות היהודיות באזור, התארגנה ביחד וקראו למספר של נציגי המושבות לעיירה במנחם אב תר"פ, אז הוחלט פה אחד "כי עליהם לעזוב את אוקראינה ארץ הדמים האוכלת את תושביה היהודים עוד מימי חמילניצקי ימ"ש, ולעלות לארץ ישראל". האספה החליטה לשלוח משלחת לארץ ישראל שתהיה מורכבת מ-2 נציגים מכל מושבה ועל המשלחת לבדוק את האפשרויות להעלות לא"י את כל משפחות היהודים מ-17 המושבות החקלאיות באיזור יקטרינוסלב, הם אפילו קבעו זמן לצאת המשלחת אחר חג הסוכות תרפ"א, אך לא כמו שחשבו יצא הדבר לצערם. אחרי החגים הצליחו חיל הבולשביסטים להשתלט על כל ארץ אוקראינה ולא היתה שום אפשרות למשלחת לצאת כי ממשלת הקומוניסטים לא הרשתה להם.

כפי שנודע לנו אח"כ ע"י מכתב שקיבלנו מידידינו השרידים שם, כי בקיץ שעזבנו ארץ הספוגה מדם אחינו בני ישראל מאות בשנים, שרר אז רעב נורא באיזורי מלחמת האחים וחילופי שלטונות, מפני חוסר כחות אדם וסוסים שנהרגו ונשדדו ולא היה חריש וקציר, גם השמים נעצרו ולא היה מטר במשך כל הקיץ הזה. והיהודים באיזורים אלו סבלו כאמור, יותר משאר התושבים, וכמעט רוב היהודים מתו ברעב, בדבר וכו'. והשרידים המעטים נשמדו כליל אחר כך בימי העריץ היטלר ימ"ש, כשחילי הנאצים כבשו את כל ארץ אוקראינא. ככה נחרבו ישובים וקהלות קודש של אחב"י שהרוו מזעתם ודמם בארץ גלותם במרחבי ארצות אירופה יותר מאלף שנים.

עם כניסתם של שלטון העריצים לאזורינו והשתלטות היבסקציה (הקומוניסטים היהודים) על הקהילות היהודיות, לא ראה אאמו"ר ז"ל סיכויים להמשיך ולהתקיים באוקראינה, והיות שאנחנו היינו ילידי ליטא ניתנה לנו אפשרות ביחד עם הפליטים היהודים מליטא לעזוב את רוסיא ולחזור למדינת ליטא, שנהיתה אז מדינה עצמאית. הייתי אז כבן 17 שנה, משפחתנו השתקעה בעיר מולדתי שידלובה הסמוכה לעיר ראסיין וקעלם,

פלך קובנה. אאמו״ר ז״ל שלח אותי לישיבה בעיר קעלם בהנהלתו של הרב הצדיק ר׳ אליהו לאפיאן זצ״ל, בישיבה זו למדתי שנתיים והושפעתי מאד משיחותיו המוסריות. באותה תקופת זמן למד אתי ביחד בישיבה הרב הגאון ר׳ חיים שטיין שליט״א, כעת הנהו אחד מראשי הישיבה בישיבת טלז בקליבלנד — ארה״ב. בשנת תרפ״ג עברתי ללמוד בעיר קובנה בישיבת ״אור החיים״ שנוסדה על ידי אחד מתלמידי הגאון ר׳ ישראל סלנטר זצ״ל, הגאון הצדיק ר׳ צבי הירש לויתאן זצ״ל. למדתי שם עד סוף החורף של שנת תרפ״ה. בזמן שהייתי בקובנה הייתי בין שומעי שיחות המוסר של הגאון הצדיק ר׳ נטע צבי הירש פינקל זצ״ל מישיבת סלובודקה, שמאד נהניתי מהם. כפי שציינתי כבר היה אאמו״ר ז״ל מיודד עם הרב הגאון ר׳ דוד שפירא זצ״ל, (ע״י רבותיו הגאונים מן שמואל משה שפירא ומרן רפאל שפירא זצ״ל מעיר בּאָבּרוּיסק, שהיה רב בשכונת ״הר הירוק״ (גרינער בארג) בקובנה. כשאאמו״ר ז״ל היה מבקר בקובנה הייתי מתלווה אליו לבקרו, היה מקרב אותי ומאד הערצתי אותו.

מיום שעמדתי על דעתי שאפתי לעלות לארץ ישראל. במיוחד הושפעתי מאספה שהתקיימה בעירנו גרפסקאייא באוקראינה, שמאז כבר חכיתי ליום בו אעלה ארצה. הושפעתי גם מדברי הקדמתו של הגאון ר׳ יעקב עמדין זצוק״ל בפירושו על הסידור ״בית יעקב״, ששם הוא קובע את גדולת המצוה של ישוב ארץ ישראל. בהזדמנות הראשונה, כשיכולתי להגשים את שאיפתי, עשיתי זאת. זה היה אחרי שאאמו״ר זצ״ל פנה להגאון ר׳ דוד שפירא הנ״ל שהיה חותנו של הגאון הירושלמי רבי צבי פסח פרנק זצ״ל, והצדיק הירושלמי רבי אריה לוין זצ״ל, ובהמלצתו פנה הרב הגאון צבי פסח פרנק זצ״ל למרן הרב הגאון מרא דארעא דישראל א. י. הכהן קוק זצ״ל והוא שלח לי ״סרטיפיקט״ — רשיון עליה לארץ ישראל. בערב פסח תרפ״ה, זכיתי בע״ה לעלות לארץ ישראל וללמוד בישיבתו של מרן הראי״ה קוק זצ״ל, ״מרכז הרב״. במשך ארבע שנים זכיתי להסתופף במחיצתו של גאון עולם הצדיק מרן זצ״ל וכן לשמוע תורה ומוסר מפיו, ומפיו של הגאון הצדיק ר׳ יעקב משה חרל״פ זצ״ל, ומפיו של הנזיר הקדוש רבי דוד הכהן זצ״ל, ויבלח״ט בנו של מרן זצ״ל — הרב רבי צבי יהודה הכהן קוק שליט״א, — שמעתי הרצאות על תנ״ך, ולעתים הייתי מבקר עם חבורת תלמידים של הישיבה בביתו של הגאון ר׳ צ. פ. פרנק זצ״ל. כן שמעתי שיחות מוסר מפיו של הגאון ר׳ איסר זלמן מלצר זצ״ל בישיבת עץ חיים בירושלים.

כאן אני רוצה לציין כי בזמן שהתחלתי ללמוד פוסקים בישיבת ״מרכז

הרב״ יעץ לי מרן הרב קוק זצ״ל ללמוד את הטור עם הבית יוסף חמש פעמים לפני הלימוד בשולחן ערוך.

בישיבת ״מרכז הרב״ למדתי מניסן תרפ״ה עד ניסן תרפ״ט. בזמן לימודי (תמוז תרפ״ח) בישיבה הוסמכתי לרבנות על ידי רבני ירושלים דאז הרב הג׳ ר׳ יחיאל מיכל הורוויץ זצ״ל מהבידי״צ דירושלים עיר הקודש תובב״א ומהרב ר׳ שמואל רפופורט זצ״ל, רב דשכונת זכרון משה ועוד. בי״ב טבת תרפ״ט נשאתי לאשה בזיווג הראשון את מאשא בת ר׳ יעקב ליפא ורבקה מינא קנטורוביץ ז״ל מיקירי ירושלים. זכיתי שהשתתפו בשמחתי מרן הראי״ה קוק זצ״ל וכן הרב הגאון והצדיק ר׳ יעקב משה חרל״פ זצ״ל, הנזיר רבי דוד הכהן זצ״ל. השושבינין היו הגה״צ ר׳ אריה לוין ורעיתו ז״ל, וש״ב הרב ר׳ שלום נתן רענן — קוק ורעיתו ז״ל, חתנא דבי נשיאה של מרן הרב זצ״ל).

בחדש ניסן ה׳תרפ״ט הוזמנתי לכהן פאר במושב המזרחי ״כפר חטים״ ע״י טבריא תובב״א, בתור רב ושו״ב, ונתתי שבח והודיה להקב״ה שזכיתי, כמו אאמו״ר ז״ל, לפני עשרים ושתים שנה, להבחר ולהתיישב בין יהודים אכרים העובדים בזעת אפם את אדמת ארצנו הק׳ תובב״א. רוב המתיישבים במושב זה היו מבני הישיבות בפולניא ובליטא, ת״ח ויר״ש, מחברי הפועל המזרחי. בכל שבת למדו ש״ס. כשבאתי לשם סיימו מסכת שבת והמשכתי ללמוד לפניהם מסכת עירובין, ובע״ה סידרתי עם עוד בע״ב ללמוד משניות בשבתות והלכות בספר ״חיי אדם״ בכל יום בין מנחה למעריב. כל בתי המושב היו בנויים מצריפי עץ והגגות מצופים בפחים, גם בית הכנסת ובית הספר של המושב היו בצריף גדול ורחב, אבל באותו קיץ תרפ״ט באה משלחת של אגודת נשי המזרחי בארה״ב ודברו עם ראשי ועד המושב ״כפר חטים״ בנוגע לבנות בנין של אבנים נהדר בשביל ביהכ״נ והת״ת, ע״י תמיכתם הכספית, וביחד עם האורחים והאורחות של משלחת זו מארה״ב. ובהשתתפותו של מרכז הסתדרות ״המזרחי״ העולמי חגגנו את הנחת אבן הפנה לבנין מפואר זה. בנאומי חגיגה זו השתתפו ראש הועד, רב המושב, ונואם אורח שנשלח מירושלים ע״י הסתדרות המזרחי, הרב ר יעקב ברמן ז״ל. אחרי עונת הקציר והדישה בגורן המושב, זכיתי להשתתף בטכס של מצוה של הפרשת תרו״מ, אחרי שהפרשנו את התרומות ומעשרות מכל התושבים, ואספנו התו״מ במקום אחד (התבואות של גרעיני חטה, שעורה וכו׳ בשקים מיוחדים) והמעשר שני שנפדה כדין. אספנו אז סכום של כסף מסוים לטובת קרן הקיימת לישראל. אחרי כן התחילו לבנות את בנין החדש

של בית הכנסת וכו׳. אבל לדאבוני לא זכיתי להשתתף בחנוכת הבית מפני סיבות שונות, כדלהלן.

כשנולדה לנו הבת הראשונה, לאה תחי׳ נתרבו צרכי הפרנסה, אבל לעומת זה מצב הכנסתי נתקטנה. החמש לירות שכירות שהיו צריכים לשלם להרב בכל חודש ממרכז "המזרחי" העולמי בירושלים תו׳, שילמו פעם בשלשה חדשים, כי גם הם היו חסרי אמצעים כספיים — מפני המשבר האקונומי הגדול שעבר אז בארה״ב דאמריקה, שנתמעטו מקורות הכנסתם וקשה היה למרכז "המזרחי" בירושלים לשלם דמי השכירות כרצונם בזמן הקבוע, לרבנים, מורים ושוב״ים במושבות ובקבוצים, וזו היתה הסיבה שנאלצתי לעזוב את המושב. גם המתיישבים הראשונים לא יכלו להחזיק מעמד, ונאלצו גם הם לעזוב את כפר חטים, ורבים מהתושבים עברו להתיישב בע״ה ב"כפר אברהם" הסמוך לפתח תקוה. ואחרי השתדלויות וחיפושים שונים בארץ לפרנסה הוכרחנו לירידה לצורך עליה, ובחודש מנחם אב ה׳תר״ץ עזבנו את אה״ק תובב״א, באופן זמני, אני ואשתי עלה״ש נלח״ט, ובתנו הקטנה בת עשרה חדשים, והגענו לחופי אמריקה הצפונית בעיר ניו יורק רבתי. עשיתי שמה עד אחרי עונת החגים, ה׳תרצ״א, ובחודש מרחשון שנה זו נבחרתי בעז״ה למשרתי הראשונה בארה״ב בתור רב, מורה ושו״ב בעיר לייטראב פא. הסמוכה לעיר פיטסבורג, מערבה של מדינת פענסילויניא. שם נולדה לנו בתנו השניה ליבא תחיה. ובשנת ה׳תרצ״ג נתקבלתי בע״ה בקהלה יותר גדולה בעיר הסמוכה גרינזבורג, פא.. נולדה לנו בתנו השלישית ראלע רייזעל תחי׳ ובננו הרב יצחק ליפא שליט״א. כאשר בנותינו הי״ו נתבגרו, שלחנו אותן ללמוד בבית הספר לבנות "בית יעקב" בברוקלין, ניו יורק. בקהלה זו הייתי ת״ל בין הרבנים הראשונים בארה״ב להנהיג את חגיגות הבר-מצוה בימות החול, דהיינו בימי שני וחמישי, בראשי חדשים, בימי חנוכה, פורים וחולו של המועדים, בעת שקורים בתורה, במקום המנהג המקובל לחגוג בשבתות ובחגים, מסיבת חילולי השבת וימים טובים שנגרמו על ידי חגיגות הללו. כידוע בארה״ב היהודים גרים ע״פ רוב רחוק מבתי הכנסת, ובעוה״ר הרבה מהם נכשלים ונוסעים באוטומובילים לביהכ״נ אפילו בשבתות וחגים, לכן סידרתי את החגיגות האלו שתהיינה בימות החול כנ״ל כדי למנוע חילול שבת ויו״ט. אולם מנהיגי הקהלה הצעירים לא היו שבעים רצון מזה, מדוע? כי בשבתות ישנם שבעה קרואים לתורה או יותר, אבל בימות החול רק ג׳ וד׳, וממילא ההכנסה לביהכנ״ס תתמעט, זו היתה טענתם. אמנם צריך להזכיר בשבחם כי יש בין יהודי

ארה״ב הרבה נדיבי לב שתרמו וגם תורמים היום מהונם וכספם לקרנות ולמגביות רבות לטובת ארץ ישראל תובב״א, בעד מוסדות התורה והחסד, כאן ובכל העולם כלו. בעיר הנ״ל היינו עד סוף שנת תש״ז, ונתקבלתי אח״כ בקהלה אורטודוקסית חרדית ״אהבת אחים״ בעיר דזונסטון פא. משך ארבע שנים, ומשם נתקבלתי בקהלה בעיר רוק-אילנד, אילינאיס, הסמוכה לעיר שיקגו. שם התחתנה בתנו לאה עם בעלה ד״ר נפתלי יוסף אברך הי״ו עמו״ש, גם בתנו ליבא עם בעלה יהודה הלוי נייידיטץ הי״ו עמו״ש, ומשם שלחנו את בננו יצחק ליפא שליט״א, אחרי שהגיע לגיל המצוות, לישיבה ״בית מדרש לתורה״ בשיקגו. היינו בעיר זו ארבע עשרה שנה, ואח״כ בשנת תשכ״ה נתקבלתי בקהלה חרדית אורטודוקסטית ״תפארת ישראל״ בעיר פעניקס, אריזונה. ששימשתי שם משך שבע שנים, וזו היתה משרתי האחרונה בארה״ב, ותלי״ת בחדש מנחם אב ה׳תשל״ב זכיתי (בעזרת השי״ת) לעלות שנית לארצנו הק׳ בעיה״ק קרית איתרי ירושלים תובב״א, ובחדש חשון ה׳תשל״ו, נכנסנו בדירת קבע בעיר של חכמים וסופרים היא קרית טלז — סטון בסביבת קרית יערים העתיקה — התנ״כית (עיין שמואל א׳ ז׳ ודה״י א׳ י״ג).

כנזכר לעיל אאמו״ר ז״ל היגר, נדד ממדינת ליטא לארה״ב דאמריקה, לעת זקנותו, אע״פ שהיו לו הזדמנויות לבוא לארה״ב לפני שמונה עשרה שנים בשנת תרפ״ב, בעת שהוא עם כל בני משפחתנו ניצולו בע״ה מארץ רוסיא הקומוניסטית ובאנו למדינת ליטא, אבל הוא חשש שמא בניו ובנותיו הצעירים — יסורו חלילה מדרך התורה והמסורה בארץ קולומבוס, והחליט כאמור לשבת בארץ ליטא ושלח את הבנים ללמוד תורה בישיבות ראסיין, קעלם, שאוועל וטעלז, ואת הבנות לביה״ס ״יבנה״ לבנות בעיר טעלז, שע״י הישיבה הגדולה שם.

אולם אחרי שאני נסעתי ללמוד תורה בארצנו הקדושה ומשם לארה״ב, וגם אחתי שפרה טויבא תחי׳ נישאה לבעלה הרב בצלאל פארמאן ז״ל ונסעו לארה״ב דאמריקה, וגם מצב היהודים בארצות מזרח אירופה השתנה לרעה, ביחוד כשצורר היהודים היטלר ימ״ש הגיע לשלטון בגרמניא והתכוננו למלחמת עולם השניה. אז כשכל אחב״י באירופה ובאמריקה התחילו להרגיש את הסכנה הגדולה הנשקפת ליהודים בגרמניא ובמדינות השכנות בגבולותיה, אז התחלנו בע״ה אני ואשתי מאשא המנוחה ע״ה וגם אחותי ובעלה הנ״ל מארה״ב, להשתדל ולעשות בכל יכלתנו למען הצלת ההורים וכמה שאפשר משאר בני המשפחה, שלחנו בקשה ואפידייויטים להקונסול

האמריקאי בעיר קובנה — שהיתה אז בירת ליטא, שיתן ויזות — רשיונות כניסה לארה"ב בשביל הורינו ובני המשפחה.

במכתבו של אמו"ר ז"ל מיום י"ג בחשון תרנ"ן — הת"ש (26.10.1939 למספר העמים) הודיע לנו: ב"ה נגמרו כל הענינים הפורמליים — (רשמיים) שלנו, והקונסול נותן לנו הויזות בהצלחה ואנו מסדרים כעת פספורט לנסוע חוץ למדינה. יחד עם ההורים ז"ל, הרשה הקונסול האמריקאי גם את אחותי הקטנה הענא תחי', שהיתה אז בת חמש עשרה שנים, שנחשבה כמינור — גיל רך, להתלוות עמם בדרך. אח"כ השתדלתי בע"ה גם בשביל אחותי גינוסיא ע"ה הי"ד, ובשביל האחים הרב יוסף שאול ז"ל הי"ד, והרב חיים צבי ז"ל, שידידי ישלחו אפידייויטים גם בשבילם להקונסול הנ"ל, אבל תקותנו נשארה מעל ונשארו בארץ הגזרה.

כאמור ההורים עם בתם הצעירה אחרי שקבלו את הניירות הדרושות וקנו את כרטיסי הנסיעה, עזבו את עירם וארץ מולדתם והפליגו באניה משטוקהולם שבדיה, והגיעו בנמל ניו יורק, ארה"ב, בחדש שבט ה' ת"ש (JAN .1940 למנינם). משם נסעו לעיר גרינזבורג, פ"א, מקום מגורי, וארחנו אותם משך חדשים אחדים עד אחר חג הפסח. אז קיבל אאמורז"ל משרה בביהכ"נ בתור רבי ודרשן בעיר פיטסבורג, פ"א, הסמוכה לנו, שם נתחתנה בתם — אחותי הענא תחי' עב"ג הרב ירחמיאל מנחם בערגער שליט"א, בן הרב הגאון ר' חיים יעקב ישראל בערגער ז"ל מקליוולאנד, אָהיו. ההורים גרו בעיר פיטסבורג עד אחרי פטירת אמי מורתי עלה"ש ב' בכסלו ה'תש"ז (NOV .1949). אז החליט אאמורז"ל לבוא ולגור בבית אחותי וגיסי הנ"ל בעיר קליבלנד, אהיו, גם שם למד ודרש תורה ברבים באחד מבתי הכנסת בעיר, עד יומו האחרון ל' בשבט, א' דר"ח אדר ראשון, ה'תשי"ט (FEB 1959). באותו יום כמו בכל יום הלך בהשכמה לביה"כ להתפלל בצבור והיה במצב רוח מרומם, קרא בתורה (היה גם כן בעל קורא כל ימיו) ואמר למתפללים שם "היום משנכנס אדר מרבים בשמחה, ויקל להמגביה את התורה, כשיחשוב: הרי נשתה לחיים לכבוד ראש חדש". כשבא מבית הכנסת הביתה אכל את ארוחת הבקר כרגיל, אחר כך עיין בספרים כמנהגו, נרדם לזמן קצר, וכשהקיץ משנתו אמר לאחותי הענא תחי', כי אינו מרגיש כל כך טוב, כנראה שצריך לקרא לרופא, היא טלפנה מיד לרופא המשפחה, וכשבא בדק אותו ואמר: "צריך להזמין אמבולנס תיכף ומיד" כשהשכיבו אותו במיטת האמבולנס, הביט מסביב על הנכדים שהיו אז בבית וסגר את עיניו, זו היתה הסתלקותו מן העולם במיתת נשיקה — מיתת צדיקים —

בלי סבל ויסורים יצאה נשמתו בטהרה, כדברי חז"ל (ברכות ח' ע"א) : "רב נחמן בר יצחק אמר, לעת מצא — זו מיתה, שנאמר "למות תוצאות" וכו' וכו', קשה מכולן אסכרה, ניחא שבכולן — נשיקה — דמיא כמשחל בניתא מחלבא". שנותיו הגיעו לשנותיה של אמו, בן פ"ד — 84 שנה לחודש וליום (יאהרצייט) — הזכרון שלה. ת.נ.צ.ב.ה.

מנוחתו כבוד בביה"ח של חברת "שומרי שבת" בסביבת העיר קליבלנד, ארה"ב, ועל מצבתו חרותים דברים אלו :

פ.נ. אבינו היקר עטרת ראשנו, איש צדיק תמים חסיד ועניו,
הרב ר' יעקב ב"ר יהודא ליב ז' ל' ה' ה' שיפרין ;
שימש בק"ק בתור רב ודרשן ברוסיא ובאמריקא,
גדל בניו ובנותיו לתורה ולמעשים טובים.
נפטר בשם טוב ביום א' דר"ח אדר ראשון שנת ה' תשי"ט.
ת. נ. צ. ב. ה.

מעשים נוראים בימי השואה ואחריה במדינות הצפון, ע"י ים הבלטי — ליטא, לטביא עסטאניא וכו'

הבן השני להורי ז"ל, אחי ר' יצחק אהרן ז"ל הי"ד, למד בישיבות ראסיין קעלם, שאוועל וקובנה, אחר כך עלה לא"י ועבד בפרדסים ובבנינים, גם למד בישיבת מאה שערים בירושלים, אבל סבל ממחלת הקדחת — מאלאריע בלע"ז, וחזר למדינת ליטא. למד שם אומנות השו"ב ונתקבל לשו"ב בעיר מולדתו שידלובה. נשא עב"ג רבקה ונולד להם בן ז"ל הי"ד, כלם נהרגו ונרצחו ע"י הזדים הארורים הנאצים בעת כיבוש, קיץ תש"א, ועל ידי שכניהם הגויים הליטאים, שעשו יד אחת עם הכובשים הגרמנים ימ"ש להשמיד את כל היהודים. כשבאו הרשעים בעיר מולדתו הנ"ל, הקיפו את כל בתי היהודים מכל העברים, הוציאו את כולם טף ונשים זקנים ונערים והוליכום אל היער הסמוך והכריחום לחפור תעלות, כשגמרו עבודתם זו, ירו עליהם ממכונות יריה, רבים מהם נהרגו מיד ורבים נפצעו קשה ונפלו בתעלות, והרוצחים קברום כשעודם חיים. הי"ד ותנצב"ה. רק שני גברים מאנשי הקהלה הק' הזו נשארו בחיים בין הפצועים אחרי הרציחות, דממה שררה בחשכת הלילה, יצאו מן הקבר, וחיו ביערות ובמערות עד תום המלחמה. כך נגדעה ונחרבה קהלה קדושה בין מאות קהלות הקדש ז"ל הי"ד, בימי השואה במדינת ליטא.

הבן השלישי — אחי הרב ר׳ חיים צבי ז״ל למד בישיבות בעיר ראסיין ושאוועל, אצל הרב הגאון ר׳ אשר ניסן לעוויטאן ז״ל, ומשם בישיבה הקדושה בעיר טלז, אצל הגאונים מרן חיים רבינוביץ ומרן אלי׳ מאיר בלאך ז״ל, עד חתונתו בשנת תרצ״ו עב״ג יוכבד תחיה, בת הרב הגאון ר׳ דובר בילויצקי זצ״ל, שהיה בבית דינו של הגאון אברהם דובר כהנא שפירא זצ״ל, רבה האחרון של העיר קובנה, שנפטר בגיטו סלבודקה, פרור העיר. כבר בעת שלמד בישיבה הק׳ בטלז וכן בקובנה כשהיה סמוך על שלחן חותנו, היה מרביץ תורה לפני בע״ב בשבתות ובימות החול בבתי הכנסת שם.

כשהתקיפו צבאות הנאצים ימ״ש בקיץ ה׳תש״א (1941) את חיל הרוסים באיזורים אלו, הצליחו הוא ואשתו ומשפחת חותנו הרב הנ״ל להמלט מקובנה לווילנא, ומשם נסעו ברכבות ביחד עם חילי הרוסים שנסוגו אחור למרחבי רוסיא האסיאתית בהרי קוקז, בוכריא וטדזיקסטן, שם חיו חיי דוחק וצער עד גמר המלחמה בשנת תש״ה (1945). אז ניתן להם רשיון לשוב למקום מגורם הקודם. כשחזרו לקובנה לא מצאו מישהו ממשפחתם בחיים, ובכלל מעטים היו היהודים שנשארו בחיים שחזרו לגור בקובנה מפני הפחד, שמא יהרגום הגויים שכניהם, כאשר יכירו אצלם את השלל והביזה וגם יצטרכו להשיב את בתיהם, שרצחו וגם ירשו. כמו שקרה בכמה ערים בפולין ובליטא איפה שחזרו שארית הפליטה, משפחות מועטות למקומות מגורם, נרצחו ע״י הגויים שכניהם באותו היום, לכן נסעו משם לעיר ווילנא להתיישב בה.

שארית הפליטה בעיר ווילנא

עיר זו היתה ידועה בשם ״ירושלים דליטא״ עיר עתיקה וישוב היהודים בווילנא התחיל קודם המאה הי״ד. עיר שהיתה מפורסמת על ידי רבניה וע״י בתי הדפוס לספרי קודש הגדולים. וביחוד נתפרסמה ע״י הגאון רבנו אליהו זצוק״ל הידוע באידיש ״דער ווילנער גאון״, ועוד גאוני עולם מפורסמים עד ימי השואה האחרונה.

לפני מלחמת העולם השניה היה מספר היהודים שם יותר ממאתים אלף בערך, אולם אחרי שנות השואה תש״א — תש״ה, נהרגו כמעט כלם, אלא מתי מספר שהתקוממו בגיטו נגד אויבי עמנו והצליחו לברוח מחוץ לחומת הגיטו ולהתחבר עם אנשי המחתרות בשיחין ומערות שהיו ביערות הגדולים בסביבה, נשארו בחיים, ואחרי תום המלחמה חזרו לבתיהם. אבל, יותר

מתושבי יהודי ווילנא הקודמים, באו לגור בעיר זו יהודים מוצלים מאש משארית הפליטה מערי הסביבה, כאמור, אחרי השמועה אודות מקרי הרצח של הגויים שעשו ביהודים שכניהם אחרי שובם לבתיהם, התאספו במספר גדול והתיישבו בעיר ווילנא קיבוץ יהודים של שלשת אלפים נפש, וביניהם היו אחדים מתלמידי ישיבת טלז — ה"ה הרב ר' אייזיק אוזבאנד ומשפחתו שליט"א ואחי הרב ר' חיים צבי ז"ל, ותלח"ט אשתו ובתם הי"ו. היו ביניהם עוד ת"ח ויר"ש לומדי תורה לשעבר, ויסדו קהלה על טהרת הקודש. נתמנה מו"צ הראשון הרב הגאון ר' ישראל גוסטמאן שליט"א, והשני הרב ר' אייזיק אוזבאנד שליט"א ושימש לפניהם משך שנים אחדות, עד שהצליחו בע"ה לעזוב את ווילנא. ואחריו נתמנה אחי הרב ר' חיים צבי שיפרין זצ"ל בתור מו"צ על מקומו, גם נתמנו שובי"ם אחדים, והתפללו בביהכ"נ היחיד שנשאר על עמדו (רוב בתי הכנסיות בעיר ווילנא נחרבו מסיבת המלחמה). בנו ג"כ מקווה כשרה, ומטעם הממשלה הקומוניסטית, הרב היה רשאי ללמוד לפני המתפללים בביהכ"נ, וגבאי הקהלה לדאוג בעד עניני הדת, אולם אסור היה למנות מורים ללמד תורה לדור הצעיר, אלא כל מי שיראת ה' נגע בלבבו היה מחנך את בניו ובנותיו חינוך מסורתי על פי רוח ישראל סבא, בביתו בחשאי ובסתר עד כמה שאפשר. באחד ממכתביו האחרונים אלי כותב אחי ז"ל מווילנא, בין כסא לעשור תשי"ב: "אני מקוה שכלכם בקו הבריאות, ובתשובתך שתשלח לי תצרף במכתבך מזוזות אחדות, בברכת גמר חתימה טובה בכטו"ס כנפשכם ונפש אחיכם ודודכם". במכתבים אחרים ביקש גם כן לשלוח לו לוחות השנה.

מעשה נורא בעיר ווילנא שנת ה'תשי"ג

ככה נמשך המצב עד שיצאה הפקודה מאת שלטון העירוני בשנת תשי"ב או תשי"ג (מוניציפאליטעט) להחריב את בית העלמין העתיק דווילנא, ולבנות על מקומו מגרש משחקי ספורט שונים, רק נתנו רשות ליהודים למשך זמן שלשה חדשים לפנות את עצמות קרוביהם לבי"ע אחר, ולפי דברי חז"ל, "חכם שמת הכל קרוביו" (שבת ק"ה ע"ב). בבי"ע העתיק דעיר ווילנא, שהיה יותר משבע מאות שנה מקום מנוחתם של הרבה חכמי ישראל, גאונים וצדיקים יס"ע זי"ע, התעוררה אז השאלה בין היהודים בנוגע לבעיה החמורה הזו, מה לעשות? ביחוד הרגיש אחי ז"ל את גודל האחריות המוטל עליו בתור מו"צ הקהלה, ופנה אז להגאון ר' אלי' מאיר בלאך זצ"ל רבו, בישיבת

טלז, שנוסדה מחדש בעיר קליבלנד, ארה״ב, — בשאלה ע״ד פינוי עצמות של צדיקים. מפי עדים נאמנים שמענו, כי אחרי שהחליטו אחי ועוד שלשה אברכים ז״ל, ת״ח ויר״ש, לפנות את מרן הגאון רבנו אלי׳ זצוק״ל ואתו מחותנו הרב המאוה״ג מרן אברהם דאנציג ז״ל, בעהמ״ח חיי אדם וחכמת אדם שהיה אחד ממורי צדק דק״ק ווילנא. בבקר אחד השכם הלכו ארבעה אברכים הללו לטבול במקוה, ואח״כ הלכו לבית העלמין העתיק לעסוק במצוה זו, כשפתחו את קברו של הגר״א זלה״ה, מצאו את גופו הקדוש והטהור שלם כמו שהניחוהו אחר הסתלקותו, והביאוהו למנוחתו ביחד עם המצבה, לבית העלמין השני דעיר ווילנא, וכן עשו למרן הרב הגאון אברהם דאנציג, בעהמ״ח חיי אדם וחכמת אדם, זלה״ה, זי״ע.

אולם לדאבוננו הגדול קרה מעשה נורא — בלתי טבעי, זמן קצר אחר התעסקות בפנוי הגאונים הנ״ל, כל הארבעה האברכים שהתעסקו, לא הוציאו את שנתם, נפטרו בדמי ימיהם אותה השנה, והראשון שנפטר הי׳ אחי ז״ל, ז׳ לחדש ניסן ה׳תשי״ג, ומנוחתו כבוד על יד קברו החדש של מרן הגר״א זלה״ה מווילנא, בבית העלמין העתיק השני בעיר זו, גם מקום מנוחתם של יתר האברכים ז״ל מסביב לקברו החדש של מרן הגאון הנ״ל.

כך נרשם בכל הפרטים במאמרו של הכתבן הידוע ד״ר חיים שאַשקעס, בעיתון ה״טאג מארגען זשורנאל״ האמריקני באידיש מיום 20 ביוני 1960 כדלהלן:

ביי די אידען אין דער איצטיגער ווילנע

אַ רייזע איבער סאָוועט-רוטלאַנד

פון דר. חיים שאַשקעס

בעת׳ן עסען דערציילט מיר דער רב די מאַדנע געשיכטע מיט׳ן איבער-טראָגען דעס קערפער פון ״חפץ חיים״ זצ״ל, פון ראַדון קיין ווילנע, כדי אים דאָ מקבר צו זיין אין דעם ניי-אויפ-געשטעלטן אוהל פון ווילנער גאון און דעם ״חיי אָדם״.

דער ראש הקהל, ר׳ גרשון קאַבואַס, האָט מיט גרויסע שוועריגקייטן באַקומען די דערלויבעניש. עס האָט זיך געצויגען גאנצע פיר יאָר.

און עס האָט זיך גראָד געמאַכט, אַז וועז קאַבואַס איז געקומען אין בית-המדרש אַריין אַנזאָגען דעם רב, אז ער האָט באַקומען די דערלויבע-ניש צו ברענגען דעם "חפץ חיימ׳ס" גוף, איז דער רב געזעסען מיט׳ן עולם און געלערנט יענע "אגדתא" אין "עין יעקב", עס דערציילט, זיך, ווי דער רייכער אַמורא האָט געוואָלט דורכפירען וואַסער אויף זיינע גיטער, טיף געגראָבען, און פלוצלינג דערהערט די פראָטעסטירענדיגע שטימע פון טויטען תנא, וועמעס קערפער מען האָט אַנגעריט בעת׳ן גראָבען.

דער ווילנער רב האָט דעם דאָזיגען צופאַל, וואס גראָד איצט איז מען אים געקומען אנזאָגען, אַז מען-שוין ברענגען דעם קערפער פון "חפץ חיים", געהאַלטען פאַר אַ וואַרענונג, אַז מען טאָר ניט איבערפירען דעם "חפץ חיים" קיין ווילנע, קיין ישראל יאָ — דאָס איז אַ מצוה — אָבער ניט אין אַ ניי קבר אין "גלות".

אגב, איז דעם יאָר געשטאָרבען דער לעצטער פון די פיר מענשען, וואָס האָבען אַרויסגענומען די ביינער פון ווילנער גאון אויפ׳ן אַלטען בית-עולם (דאָרט איז איצט אַ ספאָרט-צענטער) און זיי איבערגעטראָגען אויפ׳ן נייעם בית-עולם.

דער ערשטער איז געשטאָרבען דער יונגער רב ר׳ חיים שיפרין און נאָך אים, איינער נאָכ׳ן אַנדערן, די איבעריגע דריי, וואָס האָבען זיך מתעסק געווען מיט דער "עקסהומאַציע" פון גאון.

האָב איך טאַקע געזען ווי דער אוהל פון גאון איז אַרומגערינגעלט מיט פיר פרישע מצבות פון די אידען, וואָס האָבען זיין סקעלעט אויפ׳ן נייעם אָרט באַהאַלטען.

דער רב איז געווען דערשראָקען און דער גבאי האָט זיך אויך דער-שראָקען. איז דער "חפץ חיים" ליגען געבליבען אין ראָדון, ביז די ביינער וועלען זוכה זיין עולה צו זיין קיין ירושלים.

"במכתב מיום ח׳ בתמוז ה׳תשל"ז, כתב אלי הרב ר׳ אייזיק אוזבאנד שליט"א, מי שהיה המו"צ השני לעדה הק׳ של שארית הפליטה בווילנא אחרי השואה בשנת תש"ה, וכעת הנהו אחד הרמי"ם בישיבה הק׳ טלז בקליבלנד, א. ארה"ב. — הנה אחיו הרב ר׳ חיים ז"ל בהיותו בווילנא פנה פעם להגרא"מ ז"ל בשאלה ע"ד פינוי עצמות של צדיקים וכו׳, ורצוני להוסיף שבגודל הכאב של האסון יש גם טפה של תנחומין שזכה אחיו בתחילה לדחות עכ"פ ביטול מנוחת הצדיקים זי"ע לזמן מה, וגם אחר כך היתה לו הזכות להוציא

את הגר"א והח"א זצוק"ל מבזיון גדול שזה מבחינת מת מצוה ששכרם הרבה מאד, ויוצא שסילוקו של אחיו היתה מתוך מעשה מצוה רבה".

לפני ששה חדשים בערך, כ' בתמוז, תשל"ט, טילפן אלי ידידי הרב יעקב פולק שליט"א מברוקלין, נ. י. ארה"ב, שבא לבקר את בני משפחתו בירושלים תובב"א, וסיפר לי כי זה לא כבר ביקר את ארץ רוסיא והיה גם בווילנא ושם היה על קבר הגר"א זצוק"ל וראה סמוך לאהל הגר"א ז"ל גם את קבר אחי הרב חיים צבי זלה"ה. שאלתיו על דבר מצב חיי היהודים כעת בווילנא, ענה לי, כי מצבם הרוחני כעת ירד פלאים בשפל המדרגה, עד כדי כך, שאין שם עכשו לא רב ולא שו"ב, אלא פעמים בחדש יבא שמה שו"ב מעיר דווינסק לשחוט עופות בשביל שרידים שרוצים לאכול בשר כשר, ואם השו"ב חולה או מסיבה אחרת אינו יכול לבא, אין להם בשר כשר! זהו המצב הרוחני כעת בעיר רבתי עם זו, שנקראה "עיר ואם בישראל" — ירושלים דליטא, אוי מה היה לנו שכך עלתה בימינו!

הבן הרביעי — אחי הרב יוסף שאול ז"ל הי"ד נסע בילדותו ללמוד בישיבת טלז הק', ולמד שנים אחדות במכינה לישיבה וקיבל תעודות הצטינות. על אחת מהן, (זמן החורף תרפ"ח), היתה החותמת של הגאון מרן יוסף יהודה ליב בלאך זצ"ל, אב"ד ור"מ בטעלז. ועל כרטיס המכינה של חדש חשון תר"צ היה רשום בהערות: "עפ"י המבחן הכללי הוכר לראוי ללמוד בעצמו בישיבה הקדושה, ההנהלה, וחתומים בכרטיס זה שנים מהרמי"ם א. אפעלניק ומ. רבינוביץ. וכך המשיך ללמוד, השיג ועלה במעלות התורה והיראה בס"ד בכשרונותיו הנעלים ובשקידתו הנמרצה וזכה לשמוע חדו"ת ומוסר מפי רבותיו הגאונים בישיבת טלז הק' עד שנת תרצ"ז. אז קרה אסון במשפחתנו, **הבן החמישי** — אחי הצעיר שמעון ז"ל, בן עשרים, היה גם כן בין התלמידים המצוינים בישיבת טלז, חלה במחלת דלקת הריאה, כנראה לא היה בית חולים בעיר, ולא היו עדיין אמצעי רפואה למחלה זו כמו שיש עכשיו בזמנינו, ונפטר בדמי ימיו כ"א בשבט, תרצ"ז. אחרי מקרה הטרגי הזה, כמו שסיפרה לי אחותי שפרה תחיה, הרב הגאון ר' יוסף כהנמן זצ"ל ביקר פעם בעירנו והזמין את אחי יוסף שאול ז"ל הי"ד לישיבתו בעיר פוניבז, הוא קיבל את הזמנתו ובא ללמוד בישיבה הק' שם עד חשון ת"ש, אז כתב אלי מכתב: "ב"ה אחרי קיץ של למוד נמרץ בהתמדה ושקידה נתגשם חלום נעורים וב"ה מוסמך הנני מגדולי ליטא — וסמיכות אחת הנני שולח לך, ואם תכתבני שקבלת זאת אשלח לך השניה". כאמוד לעיל

השתדלתי להשיג ויזה בשבילו להביאו לארה״ב, אבל היתה כבר שעת חירום בימי מלחמת העולם השניה, וכאשר הגיעו הניירות לשם, הנאצים ימ״ש כבר כבשו את כל מדינת ליטא והעיר פוניבז בתוכה, ועשו גם שם טבח נורא. בקיץ תש״א (יוני 1941) נהרגו ונשרפו אלפי יהודים מנער ועד זקן וכו׳ וביניהם כמה מאות תלמידי הישיבה הק׳ ואחי הנ״ל בתוכם. גם אחותי השניה גינוסיא ז״ל הי״ד שהיתה תלמידה מצוינת בבית הספר לבנות ״יבנה״ בטלז, שמענו שהיתה בגיטו קובנה — סלבודקה, עבדה שמה בתור אחות בבית החולים וכשנתרבו החולים שרפו האויבים את הבנין, וכל החולים ביחד עם הרופאים והאחיות נשרפו חיים, יזכרם אלהינו לטובה בין שאר צדיקי עולם, וינקום לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך. כדאי לציין אודות אחי הרב יוסף שאול ז״ל הנ״ל, כי היה גם מחונן בכשרון השירה. אבי ז״ל סיפר לי שכתב הרבה שירים אבל נאבדו, וברצוני להביא כאן אחד מהגיון רוחו הטהור שכתב אלי עוד בהיותו צעיר לימים: ערב חג מתן תורה תרצ״ב, טלז. (תשע שנים לפני שנפל קרבן על קידוש השם.) ״והנה לרגלי חג השבועות חג מתן תורתנו הקדושה, אוחילה לאל, שיחוס על עמו ישראל״. ״כי כבר מלא כוס היגונים שסבלו (סבל) אחינו בני ישראל משך גלותם, וביחוד בתקופה זו שאנו חיים, שאין מקום ופנה, שמצב אחינו טוב, ועלינו לבקש מלפניו אדון העולמים! כיום הזה בו נתת תורתך, שכל הבריאה שמעה את ״עשרת הדברות״ שבהן הודעת ״לא תרצח״, הקימו מה שקבלו? (ר״ל אלו שכבר קבלוה). הראה להם קדושתך ויראו שאך שוא ושקר הוא כל מהותם, כלפי מקצת קדושתך, לפי מיעוט שכלנו שאנו משיגים, ונקם נקמת עמיך (עמך) ותחיש גאולתינו!״. כמו נבואה נזרקה מפיו. יהי זכרו ברוך!

אחר כל האמור בהקדמה זו, שלכאורה נראית כעין תולדות חיי משפחות אחדות בישראל, אולם ישנם פה עובדות ומאורעות היסטוריים הנוגעים גם לחיי הכלל של עם ישראל בכמה חלקי התבל, בארץ ובגולה — המקיפים יותר ממאתים שנה בערך, מתקופת תלמידי הגר״א זצ״ל עד תקופת השואה תרצ״ט — תש״ה. ובסיום מהנ״ל אפשר לומר בודאות גמורה, מה כנים הם דברי נביאנו מורינו ומאורנו בכל דור ודור שדיברו בשבח ישוב ארץ ישראל לעם ישראל, כתוב בתורה ושנוי ומשולש וכו׳ וכו׳ ״ושב ה׳ אלהיך את שבותך וכו׳ אם יהיה נדחך וכו׳ משם יקבצך וכו׳ והביאך ה׳ אל הארץ אשר נשבע לאבותיך״ וכו׳ (דברים ל). ובנביאים: ״כה אמר ה׳ קול ברמה נשמע וכו׳ וכו׳ מנעי קולך מבכי וכו׳ כי יש שכר לפעולתך נאם ה׳, ושבו מארץ אויב, ויש תקוה וכו׳ ושבו בנים לגבולם״ (ירמיהו לא).

ובכתובים: "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחלמים", ועיין פי' רד"ק, כחלום יעוף בעיננו צרת הגלות, מרוב השמחה שתהיה לנו בשובנו לארצנו (תהלים קכו). ועיין מה שכתב הגאון רבנו יעקב זצוק"ל מעמדין בפירושו "בית יעקב", על הסידור, בהקדמה — סולם בית אל, סעיף ו' "ידוע שחובת המתפלל לכוון גופו כנגד ירושלים וכו' וההכרח לא יגונה, אמנם לא ישובח וכו' ולזה צריך כל אדם מישראל לעשות בלבו הסכמה קבועה לעלות לדור בארץ ישראל וכו' כדי ליישב הארץ הקדושה וכו' להיות זוכה להתפלל שם לפני היכל מלך, אע"פ שחרב לא זזה שכינה ממנו, והדר מחוץ לארץ עובד ללא אלהי אמת כמש"כ דוד המלך ע"ה: "אשר גרשוני מהסתפח בנחלת ה' וכו'" ואחז"ל (עבודה זרה ח) ישראל שבחו"ל עובדי ע"ז בטהרה הם. על כן שמעוני אחי ורעי המתגוררים בארץ לא לנו, על אדמה טמאה, זכרו זאת התאוששו, זכרו את ה' וירושלים תעלה על לבבכם וכו' עד יכונן וישים את ירושלים תהלה, עושו גושו חושו, ואל תחשבו להשתקע בחוץ לארץ ח"ו, לקיים מה שנאמר "ואכלה אתכם ארץ אויביכם וכו'" (ויקרא כו לח). זאת היתה חטאת אבותינו הראשונים שגרמו בכיה לדורות כי מאסו ארץ חמדה וכו', על צואריהם נרדפנו, יגענו ולא הונח לנו, כמת מלב נשכחנו אחר ששכחנו דירת ארץ ישראל לגמרי וכו' כמדומה לנו בהיותנו בשלוה בחוץ לארץ שכבר מצאנו ארץ ישראל וירושלים אחרת דוגמתה. על כן באו עלינו כל הרעות בשבת ישראל בארץ שפניא וארצות אחרות בשלוה בכבוד גדול, מימי החורבן זמן רב, קרוב לאלפיים שנה, (מזמן חורבן בית ראשון)".

"ושוב נתגרשו ממנה עד שלא נשאר שם ושארית לישראל בארץ ההיא. צדיק הוא ה', כי יצא מדעתם לגמרי גלותם וכו', ציון היא דורש אין לה (ברכות לב) היינו עזובה היינו שכוחה, ארץ צבי שכחנו, לשוב אל ארץ מולדתנו לא זכרנו וכו', כי ישראל קרוים נחלת ה' וכו' והארץ היא נחלתו והתורה תלויה בשניהם — בעם ה' על נחלת ה', והעוזב אחת עוזב השניה, על דרך האמת. ואמרו בבראשית רבה, פ' לך: אם נכנסין לארץ מקבלין אלקותי ואם לאו וכו' ואין להאריך. בידוע כמה הפליגו רז"ל בשבח ארץ ישראל והדרים בה, כי התלמוד והמדרשים והזוהר וכו' וכן המפרשים מלאו ידיהם לה' להזכירה לשבח גדול, ביחוד הראב"ע והרמב"ן על התורה יע"ש, ובעל ספר הכוזר החסיד הפליא בדבר זה וכו'. וממשיך בשבחה של ארץ ישראל", "עתה באתי למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט לחזק בדקה, קול קורא פנו דרך העם, הרימו מכשול לזרז לבוא אליה בלי רישול. ובאמת היא תמיהא קיימת על ישראל קדושים, בכל מקום הם החמירו

על עצמן בכמה דקדוקי מצות שהחזיקו בהם, מדקדקים בהם ביותר, מפזרים ממון רב וטורחים מאד לקיימן בשלימות האפשרי, ומדוע מזלזלין ומתעצלין במצוה חביבה הזאת יתד שכל התורה תלויה בו. ואם אמנם דבר גדול הוא לעזוב אדם ארץ מולדתו ולעקור דירתו ליסע לארץ רחוקה וכו' — לפום צערא אגרא, ועל זה אמרו (שבת פ"ז) אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה. אולי יאמר אלי אומר, קשט עצמך תחלה! לזאת אשיבנו דבר כאשר עם לבבי באמת, ועד בשחק נאמן סלה. שכך עלתה במחשבה לפני בשכבר הסכמתי מאז בלי נדר אי"ה בחיים ובריאות ויסיר המונעים באין מכלים דבר, אזי לא אחוש לטלטול הדרך הרב ולגופי החלש מעוני ומרוב עבודה ותלאות נוראות שעברו עלי מנעורי, ברוך ה' אשר לא הסיר חסדו מאתי וכו' בו חסה נפשי, שעשה עמי ככל נפלאותיו, חיים וחסד חנם, ישוב ויעלני לארצו הנבחרת, להשיג שלימות נפשי על אדמת הקודש וכו' ואני בה' אצפה ולא ארפה שיבוא עת רצון לה', ונעלה אל הר בית ה' וכו'. ואתם הבנים בני אשר נתן לי אלהים בזה, הילדים אשר חנן ה' אותי לאות ולמופת בישראל יחי לבבכם לעד, שמעו אל יעקב אביכם ותהי זאת בכם לעד את אשר אני מצוה אתכם על דבר ארץ ישראל, כי עת לחונן עפרה ואבניה, כי בא מועד, כשתזכו להשיא יוצאי חלציכם לטוב להם וישאר בידכם ברכה להוצאת הדרך ולעשות איזה מעמד פרנסה אפילו בצמצום, ויפרוץ לרוב, פנו וסעו לכם ובואו אל ארץ הקדושה, לשכון בתוכה דירת קבע ואכלו את טוב הארץ לשובע וכו'. עכ"ל הטהור של גאון וצדיק גדול — בנגלה ובנסתר וכו' מה שצוה לבני ביתו הקרובים אליו ולכל בני ישראל הקרובים והרחוקים בתפוצות הגולה — לעזוב את ארצות פזוריהם ולעלות לציון ולירושלים ברנה כנ"ל בהקדמתו לפי' "בית יעקב" על הסידור, שהוציאו לאור לפני מאתים וחמשים שנה בערך. וברעיון זה הלך אחריו, הגאון ר' צבי הירש קאלישער זצ"ל (שהיה מתלמידיהם של הגאון רבי יעקב מליסא שהיה רב בטהארן, גרמניה, והגאון רבי עקיבא איגר מפוזנא זצ"ל) אשר חי לפני מאתים שנה בערך והקדיש את רוב ימי חייו לרעיון הישוב בארץ ישראל, הלכה למעשה. בפראנקפורט, ע"מ, נוסדה על ידו חברת "ישוב א"י", גם פנה ועורר את גדולי ישראל ועשיריה בזמנו ונסע בערים שונות לעורר את נדיבי עמנו לצאת לישע הרעיון הזה, גם כן לראשי חברת כי"ח שיסדה אחר כך את בית הספר לחקלאות "מקוה ישראל" על יד יפו, בשנת תרכ"א (1861). גם החברה "ישוב ארץ ישראל" קנתה חלקת אדמה בגליל התחתון על יד טבריא, ונטעו שם פרדס לאתרוגים. וכמו הגאון רי"ע

הנ"ל ועוד, דרשו מאחב"י לחזק את ישוב ארץ ישראל על ידי עבודה ומלאכה, ליסוד ישובים רבים על אדמת הקודש, הלואי שאחינו בני ישראל שמעו לקולם של גדולי ישראל אלו. וגם לגדולי ישראל אחריהם כמו חברו לדעה של הגאון ר' צבי הירש קלישר זצ"ל, הוא הרב המפורסם אלי' גוטמכר מגרידיץ חבל פוזנא, גרמניא. רב מקובל זה הורה "כי יחד עם האמונה ביעודי נביאינו, צריכים ומחויבים אנו לעשות גם צעדים טבעיים מצדנו כדי לבנות את הארץ ולהושיב את נשמותי'". בעוה"ר טועים רבים בחשבם שיהיו יושבים כל אחד כפי דרכו בביתו, ופתאום יפתחו שערי הרחמים ויעשו מופתים בשמים ובארץ, וכל יעודי הנביאים יתקיימו וקראו אותם ממקום שבתם, אבל לא כן הוא! מה היה יותר מקץ השבעים שנה של גלות בבל שהיה מיועד מתחלה, עד כאן ותו לא, ובכ"ז עד כמה התאמץ דניאל — ועד כמה התקרב נחמיה לדרך הטבעי. ולא אמרו כהמתחכמים: "שבו איש תחתיו, הגאולה צריכה לבוא..." אך אני אומר כי העסק בעצם ישוב ארץ הקדושה, להוציא הקרקע מתרדמתה ביד הערביים, ולקיים בה מצוות האפשרויות בזמן הזה, ושתתן פריה לעם ישראל — משמחים את השם ית"ש בזה ותתעורר החמלה והחנינה", עכלה"ט.

התעמולה לטובת רעיון ישוב ארץ ישראל מצאה לה אחרי כן גואלים בתוך גדולי היהדות החרדית שברוסיא בדמות הרבנים הגאונים ר' מרדכי עליאשברג, ר' נפתלי צבי יהודא ברלין (הנצי"ב) ור' שמואל מוהליבר זצלה"ה. מלבד גדולי הראשונים כמו הרמב"ן זצלה"ה שבא לחיות בירושלים ויסד ביהמ"ד, וכידוע מנוחתו כבוד בעיר חברון, (וישנה דעה שמנוחתו כבוד בעיר עכו תובב"א) ולפי דעתו מונה במצוות העשין שבתורה מצות עשה של ישוב ארץ ישראל, וכך היתה דעתם של רבים וכן שלמים מגדולי הרבנים, חסידים ובע"ב תלמידי חכמים ויראי שמים שעזבו את מקומות מגוריהם בחו"ל שהיתה להם פרנסה ברווח ובכבוד, באו והתיישבו, בארץ הקדש תובב"א, אע"פ שהתפרנסו אחר כך בדוחק ובצער, בכל זאת היו שמחים בחלקם ומאושרים לחיות בארץ אבותינו.

אולם לדאבוננו הרב, מסיבות שונות, רק חלק קטן מאחינו בני ישראל בגרמניא וביתר ארצות מזרח אירופה עלו לארץ ישראל, אבל רובם נשארו שם, והיו אחר כך טרף לשיני החיות בצורת אדם — האכזרים והעריצים היטלער ועוזריו ימ"ש, בימי שנות השואה ה'תרצ"ט — תש"ה. שנים אלו בטח לא תשכח מבני עמנו בדורנו אנו, וגם זרענו וזרע זרענו (עד סוף כל הדורות) יזכרו כי אין מעמד ותקוה טובה בעתיד לבני עמנו, כי אם

לעלות ולדור בקביעות בארץ חמדתנו, ואז, רק אז יקוים עלינו דברי נביאנו ישעיהו נ"ט כ: "ובא לציון גואל וכו'" הגאולה השלמה על ידי משיח צדקנו במהֵרה בימינו, אמן, וכן יהי רצון.

כעת אתן שבח והודיה להשם יתברך שזכיתי לקיים מילי דאבות — למלא בקשת אבא מרי ז"ל להוציא לאור עולם את רעיונותיו בספר שיקרא על שמו "קול יעקב", גם רעיונות וקצת מחידו"ת של אחי הקדושים ז"ל שנספו בשנות השואה הי"ד. כמו כן הוספתי כאן בכדי לזכות את הרבים העתק משני מאמרים "מורא מקדש": א, לצבור המתפללים, ב, לשליח צבור. מאמרים אלו נפוצים הרבה בבתי כנסיות במדינת ישראל תובב"א, גם הוספות נופך ע"פ דעת רבותינו ז"ל מהמו"ל בדינים השכיחים ורגילים בכל יום בעניני התפלות, ברכות וקריאת התורה. כ"ד המו"ל מסיים בכי טוב היום שלישי בשבת פ' ויחי יעקב ט"ו בטבת ה'תש"מ פה קרית טלז — סטון החדשה תובב"א.

הק' **יהודא ליב חיקל**

בלאאמו"ר הרב יעקב זלה"ה שיפרין

ע"ד חבת העם והארץ

ראה נתתי לפניכם את הארץ, באו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבתיכם לאברהם ליצחק וליעקב (דברים א, יח)

ובא לציון גואל, ולשבי פשע ביעקב, נאם ה'. ישעיהו נ"ט, כ)

כי בחר ה' בציון, אוה למושב לו: זאת מנוחתי עדי עד,

פה אשב כי אויתיה (תהלים קל"ב, יג)

כל הדר בארץ ישראל, וקורא קריאת שמע שחרית וערבית,

ומדבר בלשון הקודש, הרי הוא בן עולם הבא. (ספרי, האזינו לב, מג)

אמר רבי יוחנן כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל, מובטח לו שהוא בן עולם הבא. (כתובות קי"א, ע"א)

וישבתם לבטח בארצכם (ויקרא כו, ה) בארצכם אתם יושבים לבטח, ואי אתם יושבים לבטח בחוצה לארץ, (ילקוט שמעוני, בחקתי) (עיין בהקדמה ח"ב)

למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבתיכם לתת להם, כימי השמים על הארץ (דברים י"א, כא).

מצות ישוב ארץ ישראל שקולה כנגד כל התורה (ספרי, ראה, דברים)

אחרי ההקדמות נדפסים כאן ברשות ועד "מורא מקדש" ירושלים, שני מאמרים — כרוזים הנ"ל, והערות אחדות מאת הרב הגאון המפורסם ר' יוסף אלי' הענקין זצ"ל מנוא יאָרק, שנחשב בין גדולי הרבנים והפוסקים באירופה ובארה"ב. הערותיו אלו נדפסו בלוח היובל של המוסד "עזרת תורה" בארה"ב, שהגאון הנ"ל הי' המזכיר של מוסד חשוב זה עשרות בשנים, יהי זכרו ברוך.

ובטרם הוא מתחיל בעיקרי דינים ומנהגי ביהכ"נ הוא מקדים בקצרה: אמר המסדר: נהגו מסדרי לוחות לביהכ"נ לכתוב בהם קצורי דינים, ואמנם כלל אמרו שאין למדים הלכה מתוך הקיצורים, וכל מורה הוראות ישקוד על הראשונים, כל אחד כפי ערכו, ומי שלא הגיע להוראה ישאל לחכם ולמו"ה, ובכל זאת יש תועלת בקיצורים, כי הקיצור הוא כעין טבעת שהרבה מפתחות

תלויות בה, כי המעיין בקיצור נזכר מכל דין תלי תלים התלויים בו, ובזה מועיל גם לת"ח, ולמי שאינו בגדר זה מועיל בשעת הדחק כשאין ממי לשאול, והשעה עוברת, אבל ח"ו לומר די בזה, אלא "ואידך פירושא הוא זיל גמור"

מורא מקדש

התוכחה הגערה

מצות עשה על כל איש מישראל להוכיח את חבירו, כשרואהו שחטא, שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך (רמב"ם דעות ו') וכן אמרו (שבת קי"ט ע"ב) לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה.

הלכה היא במצות תוכחה שהמוכיח את חבירו צריך להוכיחו בנחת ובלשון רכה שנאמר לא תשא עליו חטא. ואפילו בדברי שמים, הלכה היא, שלא לדבר בתחילה קשות (רמב"ם שם). ואילו במי שמדבר בשעה שהש"ץ חוזר התפלה מבואר (אורח חיים קכ"ד ז') "אם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו".

כל כך למה?

שני טעמים בדבר:

א) **חומרת העבירה:**

ב) **הצלת ישראל:**

א) חומרת העבירה

מורא מקדש לר' ייב"י סבא

מצות אנכי ה' אלוקיך, מי שרוצה לקיים ולקבל עול מלכותו ברוך הוא, לא ידבר בבית הכנסת כמ"ש בזוהר תרומה קל"א: ומאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול ווי ליה דאחזי פרודא, ווי ליה דגרע מהימנותא, ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל וכו'.

הגאון החיד"א

המדבר שיחת חולין בבית הכנסת, טוב לו שלא יבוא כל עיקר, כי הוא חוטא ומחטיא, והשטן מקטרג ואומר: היום קצר לו לדבר עד שממתין לשעת התפילה.

הגאון מוילנא

... ואי אפשר לשער גודל היסורים והצרות שסובל בשביל דבור אחד.

הרב בעל התניא אגרת הקודש דף קל"ח ע"א

... על כן שליחותייהו דרז"ל קא עבידנא לגזור גזירה שווה לכל נפש שלא לשוח שיחה בטלה משיתחיל הש"ץ להתפלל התפלה עד גמר הקדיש בתרא שחרית ערבית ומנחה וכו'. והעובר בזה בזדון, ישב על הארץ ויבקש מג' אנשים שיתירו לו נידוי של מעלה ושב ורפא לו ולא חל עליו שום נידוי למפרע כל עיקר, כי מתחילתו לא חל כי אם על המורדים והפושעים שאינם חוששים כלל לבקש כפרה מן השמים ומן הבריות על העוון הפלילי הזה וכו'.

בית אברהם בעל חיי אדם וחכמת אדם

תבחר מקום בבית הכנסת ובבית המדרש אצל אנשים יראים שאינם מדברים כלל ואל תלכו בגאות לבכם לעמוד דוקא במקום גבוה ואינו מקפיד אם יש לו שכן רשע המדבר בבית הכנסת ואסור לעמוד בארבע אמותיו.

משנה ברורה קכ"ד ס"ק י"ז

ע"כ יש ליזהר. מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ וכו' שאם הלומדים יפנו ללימודים עמי-הארץ, ילמדו מהם שלא להאזין לש"ץ ויעסקו בדברים בטלים ח"ו, נמצאו מחטיאים את הרבים.

משנה ברורה קכ״ד ס״ק כ״ז

כתב בא״ר בשם הכל בו, אוי לאנשים שמשיחים בעת התפלה, כי ראינו כמה בתי כנסת נחרבו, בשביל עוון זה **ויש למנות אנשים ידועים להשגיח על זה.**

ספר יש נוחלין

בכל עבירות לא ראיתי כהנה לרוע.

ב) הצלת ישראל

מורא מקדש לר׳ ייב״י סבא

בשביל המעשה שנהרגו רבבות מישראל בשנת ת״ח אמרו למעלה בשביל שדברו בבית הכנסת ובבית המדרש ונתחייבו ״שונאיהם של ישראל דבר שפגמו ה׳ואו׳ של דבור ונעשה דבר וכו׳ הרחמן יצילנו״.

ולכן תקן רבינו התוספות יום טוב נוסח המי שברך למי שאינו מדבר בבית הכנסת דברים בטלים בשעת התפילה.

בספר ״אור צדיקים״ להרב המקובל רבי מאיר פאפירש

עמוד העבודה פרק י״ב כתב — וזה לשונו:

...ומאן דמגביה קולו אז בדברים שאינם שייכים לתפלה ולשבח השם יתברך, הרי הוא נוהג בזיון בקדושתו יתברך, ומגרש השכינה משם, ואוי לעבד שמגרש את רבו מביתו, ועליו השכינה צועקת וקובלת נתנני ה׳ בידי לא אוכל קום, ואז נאמר עליה ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, אין לה דירת מנוחה בעת גלותא כי אם בבתי הכנסת שבישראל, ובעבור שוטה חסר דעה זה שנתן קולו בבית כנסת כבבתי טרטיאות שלהם בדברים בטלים שלו, מוכרחת השכינה לנוד ולהתגרש. אוי לו ואוי לנפשו עליו נאמר ובן כסיל תוגת אמו. וענשו ר״ל וכו׳, רחמנא לשיזבן מעונשא דילהון. לכן בעל נפש יחוש לעצמו, ואז תאיר נשמתו באור החיים אמן סלה.

ונסיים בברכה מספר "דרך משה"

וכל אדם יזהר מאד בתשובה קלה כזו ואף אם כבר דיבר, יהיה לו תיקון גדול מהיום והלאה, ע"י שיגער בחבירו וכו' וגדול כח התשובה שיזכה לעצמו ומזכה אחרים עמו. וזדונותיהם נעשה לכם כזכיות, ונבראו לכם מלאכי רחמים, ותגרמו חיים לכם ולבניכם אחריכם בטוב ובנעימים אמן.

ובאותו ענין, לפי ספר שיח שרפי קודש, חלק ב' ל"ב ע"א

שמעתי בעצמי מחסיד אחד עוד בימי אדמו"ר בעל השפת אמת הק' זצלה"ה שהי' אז בין כסה לעשור ומסר לאדמו"ר הק' שבבית הכנסת של הקהל מתפללים מנינים אחד אחרי השני, והנשארים ממנין הקודם מדברים בזמן המנין שאחריהם, תיכף שלחם האדמו"ר הק' זצ"ל לקרוא את המו"צ לטכס עצה וצוה האדמו"ר זצ"ל להתפלל שתי פעמים בבוקר פעם אחת בהשכמה ופ"א אחרי ריוח של זמן כדי שלא ישארו במקום, המתפללים ממנין הקודם.

נוסח מי שברך
מיסודו של רבינו התוספות יום טוב

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל מי ששומר פיו ולשונו שלא לדבר בעת התפלה, הקב"ה ישמרהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה, ויחולו עליו כל הברכות הכתובות בספר תורת משה רבינו ובכל ספרי הנביאים והכתובים, ויזכה לראות בנים חיים וקיימים ויגדלם לתרה ולחופה ולמעשים טובים, ויעבוד את ה' אלקינו תמיד באמת ובתמים ונאמר אמן.

ואל השליח צבור

ואל כל איש ישראל

השם עליהם יחיו

צריך הש"ץ להגביה קולו בכל תפלת החזרה מתחלתה עד סופה ולומר אותה מלה במלה בקול רם ולא יאמר שום תיבה בקול נמוך שאין הצבור שומעים.

הש"ץ יזהר מאד לתת ריוח בין תיבת השם לתיבה שאחריה כדי שהצבור יענו ברוך הוא וברוך שמו וחוזרים לכוון לשמוע כל תיבה מפי הש"ץ.

וכן בין ברכה לברכה צריך הש"ץ ליזהר מאד להמתין עד שהצבור יענה אמן ואחר כך יתחיל ברכה שלאחריה, ואם אינו עושה כן הרי חטא הרבים תלוי בצוארו ועתיד ליתן את הדין, אבל אם עושה כראוי הרי הוא מזכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו.

אם הש"ץ התחיל תיכף ברכה שלאחריה אסור לענות אמן כי הוא אמן יתומה וכידוע גודל העונש בזה, השם ישמרנו.

אם הש"ץ התחיל ברכה שלאחריה בעוד שהצבור עונה אמן הרי גורם שלא ישמעו את תחלת הברכה.

מי שמברך ברכת השחר או ברכת המזון וכיוצא בזה צריך שיזהר מאד שימתין עד שיענו אמן ואחר כך יתחיל ברכה שלאחריה, ואם אינו עושה כן הרי הוא מפסיד את השומעים מלענות אמן, ואם יענו אמן הרי הוא אמן יתומה חלילה, וכל המברך כראוי, יתברך בכל טוב סלה [מספר היקר מורא מקדש דף כ"א].

הערות הרה"ג י"א הענקין זצ"ל

א. עיקר מצות תפלת שחרית היא מן בא"י אמ"ה יוצר אור וכו' עד לאחר שמונה עשרה (קריאת שמע וברכותי' ותפלה) ובשעת הדחק שממהר לעבודתו אצל אחרים, די בזה, **אבל לא יחטוף כי תפלה שמבליע בה התיבות, אינה תפלה**, (הקריבהו נא לפחתך) וכל שכן קריאת שמע.

ב. אסור להשיח לדבר משיתחיל ברוך שאמר עד אחר שמונה עשרה, ולענות איש"ר, ברכו וקדושה ואמן של האל-הקדוש, ושל שומע-תפלה, מותר בפסוקי דזמרה ובק"ש וברכותי', ובשמו"ע ישתוק, ויכוין, ושאר אמנים יענה רק בין הפרקים ובפסוד"ז, אבל ליתן שלום אין נוהגין בשעת התפלה, ובפרט בביהכ"נ.

הותיקים (מדקדקים במצוות) גומרים ק"ש סמוך לנץ החמה, ותפלת שמונה עשרה מתפללין אחר נץ החמה.

הערות בעניני קריאת שמע ותפלה בבית הכנסת מהרה"ג הנ"ל;

דבר פלא ומכאיב הוא שדוקא קריאת שמע שהוא מדאורייתא וקבלת עול

מלכות שמים, הדרך הוא שכ"כ חוטפים בזה עד שבלי ספק אין זה בכלל קריאה לשום מאן דאמר. והיותר פלא שאפילו בשבת ויום טוב שמאריכין בתפלה, הנה בקריאת שמע דוקא ממהרים וחוטפים אותה ברגע. ואי לדידי צייתי, **היו מתקנים לקרוא ק"ש תמיד בביהכ"נ פסוקים פסוקים**, הש"צ עם הצבור, וכ"ש בשבת ויו"ט, ותמור זה לקצר בשאר דברים שאינם חיוביים (דהיינו בנגינה "רקנית" מבלי תיבות התפלה, משום חשש הפסק בברכה) "ומקום שאמרו להאריך" דהיינו בק"ש — "אינם רשאים לקצר".

וראיתי להעיר שמה שיש חזנים נוהגים לומר חתימת "גאל ישראל" בלחש, הוא שלא כדין, כי תקנת חכמים שהש"ץ מתפלל בקול רם מיוצר אור עד אחר שמונה עשרה בכדי להוציא את מי שאינו בקי, ואפילו כשכולם בקיאים התקנה קיימת. ואף שאצלנו אומר הש"ץ רוב הברכות בלחש, הוא משום שבדיעבד יוצאים בקיצור של כל הברכה עם מה שאומר סמוך לחתימה, אבל עכ"פ הפתיחה של הברכה שפותחת בברוך, והחתימה ומעט מעין החתימה סמוך לה, מחוייב לומר הש"ץ בקול רם. וע"כ גם תחילת ברכת יוצר אור, ומעריב ערבים, צריך הש"ץ לומר בקול רם. ומנהג הספרדים שהש"ץ אומר בקול רם כל התפלה, וכן הוא מדינא דגמרא, (ובנוגע עניית אמן אחר גאל ישראל, עיין בטור או"ח סימן ס"ו וסימן קי"א, ובשו"ע או"ח סימנים אלו, בעל המשנה ברורה מכריע כבעל השאגת אריה שפוסק כהבית יוסף דאין עונין אמן אחר גאל ישראל, אבל לדעת הטור עונין, עיי"ש, המו"ל).

בענין נשיקת ספר תורה, תפלין ומזוזה, כותב: בהיותי במדינת קוקז ראיתי מנהג היהודים הספרדים (הגורדזים) דשם, ויפה הוא בעיני, שהם אין מנשקים את הס"ת בנגיעת הפה במעיל או במפה, אלא מראים מרחוק באצבע ומנשקים. ולענ"ד יפה הם עושים מתרי טעמי, א) שנשיקה מקרוב, הדרך להיות בין המקורבים ביותר, ומי יוכל להתפאר ולומר שהוא מקורב ביותר להס"ת. ב) מפני שמלכלכים ברוק ובריח היוצא מהפה בעת הנשיקה, את המעיל (מענטאלע בלע"ז). וחוץ ממה שהוא גנות לגבי הספר, הרי זה כנגד חוקי הבריאות והיגיענע לפי דעת חכמי הרפואה (לפעמים יש למישהוא מחלה מדבקת שנגיעתו גורמת חולי לאחרים, וחמירא סכנתא מאיסורי, המו"ל). וכבר מרומז בחז"ל מסכת דרך ארץ זוטא פ"ז: "לא ישתה אדם מכוס ויתננה לחבירו וכו', ונפסק באו"ח סימן ק"ע סעיף ט"ו, ויעיי"ש בט"ז ובמ"ב.

ובמה שיש נוהגים בעת שעולים לתורה, לשפשף על האותיות במפה או בציצית ולנשקם, הנה לבד חששות הנ"ל, גורמים בזה מחיקת האותיות ופוסלים על ידי זה ח"ו את הספר תורה, ולפעמים באים גם לידי מחיקת השם ועוברים על "לא תעשון כן וכו'" וכבר הזהירו על זה בספרים, עכ"ל. (ובשבת ויו"ט יש ג"כ חשש איסור מחיקה עי"ז, ביחוד בספרי תורה עתיקים שהקלף וכתב האותיות רפויים מאד, ובנגיעה קלה בהם אפשר שימחקו, המו"ל).

הוספות נופך מלוקטות ומיוסדות ע"פ דעות רבותינו גדולי הפוסקים זי"ע, מהמו"ל

ראיתי בכמה סידורים נדפס לפני מה טבו אהליך וכו' או לפני ברוך שאמר וכו' מה שמובא בספר כונת האר"י ז"ל: קודם כל תפלה יקבל עליו מצות עשה של "ואהבת לרעך כמוך" ויכוין לאהוב כל אחד מישראל כנפשו, על ידי זה תכלול תפלתו בכלל ישראל לעלות ולעשות פעולה, ובפרט אהבת חברים. אם יש לאחד איזה צרה ר"ל או חולה בביתו ח"ו ישתתף בצערו, לעזור כל מה שאפשר, ויתפלל עליו, וזוהי סגולה אמתית שתקובל תפלתו.

ע"כ יאמר בפה מלא: "הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך". ויכוין ג"כ מה שדרש הלל על פסוק זה "מה דעלך סני לחברך לא תעביד" ורבי עקיבא "זה כלל גדול בתורה". וגם כן מה שדרשו חז"ל על הפסוק בק"ש "ואהבת את ד' אלקיך" — שיהא שם שמים מתאהב על ידך" (יומא פ"ו, ע"א).

בהלכות קריאת שמע, בטור ובשו"ע אורח חיים סי' ס"א מבואר באריכות עי"ש: שלכתחילה צריך לדקדק ולהיזהר שלא להבליע אותיותי', אחת בחברתה, להפריד בין הדבקים, כגון "על — לבבך" "עשב בשדך" וכדומה. וכן יש לבטא כראוי את האות הדגושה והרפוי', את השווא נע והנח. יטעים ע של "נשבע ה'" שלא תהא נשמעת כה, וכן יתיז ז' של "תזכרו" "וזכרתם", וכן להפסיק בין כל מ' סופית שבאה אחרי' אות א' כמו "וראיתם, אותו" "וזכרתם, את" וכו'. ובעל המשנה ברורה (ס"ק ל"ד) מביא בשם אלי' רבא שמביא בשם השל"ה "דהוא הדין בכל א שאחר מ צריך להפסיק, כגון: "ועבדתם — אלהים, אחרים" "עיניכם, אשר" "זונים, אחריהם" "אלקיכם אמת", וכו'. גם כל תיבה שתחילתה א', ואפשר שלא ירגישנה במבטא, צריך להפסיק, כגון: "אשר אנכי" "מטר, ארצכם" "אשר, ד'"

"ויאמר, ד"ו "דבר, אל" "אשר, אתם" וכל כהאי גונא, ובסעיף כ"ב, סימן הנ"ל, פוסק הטור והב"י בשו"ע "אף בפסוקי דזמרה ובתפלה צריך לדקדק בכך" והרמ"א מוסיף "הגה, והוא הדין הקורא בתורה, בנביאים ובכתובים יש ליזהר (ב"י בשם הרד"ק)" עיי"ש.

כן טוב להפריד בין הדבקים ולבטא כל מלה כראוי, לא רק מלים שסיומן מ' סופית — ולפניהם מלים המתחילים באלף, אלא גם מלים שסיומן ב-ן סופית, בכף סופית או בקוף וכו', ולפניהם מלים המתחילים בעין; כגון: ברוך עשה ברכשה — בלי הפרדה), שוכן, עד, (שוכנד), מרחם, על (מרחמל), ברוך, אתה (ברוכתה), נותן עז (נותנז), גם, עבדך (גמבדך), מלך, עוזר (מלכוזר), חזק, אתה, (חזקת), ורחמן, אתה, (ורחמנת), ומטיב, אתה, (ומטיבת), ומלך עלינו (ומלוכלנו), המברך, את, עמו (המברכתמו), יברך, את, עמו (יברכתמו), שלום, עלינו (שלומלינו) וכדומה.

בכל יום שומעים אנו מפי כמה מתפללים, שליחי צבור, עולים לתורה, ובעלי קריאה בת"נ"כ, כאן בארץ ובחו"ל, כמו כן ישנם המבטאים את ההא כמו אלף, למשל: אלאינו מלך אעולם, מכל אעמים, גואלבני בניאם, למען שמו באבה, ברוכת, וכדומה. אמנם לאמיתו של דבר רק חלק קטן מאחב"י טועים בזה, והאשמה אינה תלוי' בהם, אלא במלמד-דרדקי שלהם, שהי' גריס ולא דייק, ולפי דעת רבא "שבשתא ממילא נפקא" ויש אפשרות לתקן, ולשפר הביטויים. אולם לדעת רב דימי מנהרדעא, שאמר: "מותבינן (מקרי דרדקי) דדייק ולא גריס "שבשתא כיון דעל על" (עיין בבא בתרא כ"א, עמוד א' וב'), לפיכך מוטלת החובה על ההורים ללמד הבנים והבנות הן בבית, והן בבתי הספר, שהמורים דיקנים הם, ביראת שמים, וגם להורות קריאה נכונה ע"פ כללי הדקדוק לתלמידים, משחר טל ילדותם, ועל ידי זה גם כי יזקינו לא יסורו מחינוכם הטוב, ללמוד תורה והלכות בכל יום, ולהתפלל להקב"ה בשפה ברורה ובנעימה קדושה.

למען אחי ורעי ולמען בית ד' אלקינו, אגמור בעוד הוספות אחדות, כדלהלן:

ע"ד עניית "אמן חטופה" ע"י צבור המתפללים במוסף לראש חדש ובשלש רגלים, וגם בימים הנוראים.

בעת שהשליחי צבור מאריכים בניגון בסיום הברכה, כגון, הקל הק———דוש, אז הקהל מתחילים לענות א———מן, בטרם שסיים הש"ץ תיבת הקדוש, וכן בעת שמסיים וראשי חד———שים, המחזיר

שכינתו לצ———יון, ולך נאה להו———דות, את עמו ישראל בש———לום. בכדי למנוע מכשול זה מהצבור בעניית אמן חטופה, הדרך הנכונה הוא להש"צ לקצר בסיום הברכה את הניגון, וירויח בזה פי שנים, א) המתפללים יענו אמן כהלכה, ב) והוא הש"ץ יבטא את המלה ע"פ דקדוק — מלרע, ולא מלעיל.

אודות מניעת אמירת אמן מכמה מתפללים בסיום ברכת גבורות גשמים, מחי' המתים.

לפעמים הש"ץ והצבור ביחד מתחילים תיכף ומיד לומר קדושה, נקדש או נעריצך. וכן בסיום ברכת עבודה, כשהש"ץ מסיים המחזיר שכינתו לציון, מתחילים ביחד לומר, מודים אנחנו לך וכו'. יש לזה עצה טובה לש"צ, שיסיים ברכות הנ"ל בקול רם, וישתוק שניות אחדות, ואז יענו אמן, אח"כ יתחילו לומר קדושה, ומודים דרבנן.

ע"ד כמה שליחי צבור שאומרים בלחש את ברכת ההודאה, מהתחלת מודים אנחנו לך וכו', עד הטוב כי לא כלו רחמיך וכו' עיין בשו"ע או"ח סימן קכ"ד סעיף י' **שיכוין דעתו וישמע מש"ץ כל י"ח ברכות מראש ועד סוף כאדם** שמתפלל לעצמו". ובעל המשנה-ברורה בס"ק מ"א שם, מעיר ומתפלא על זה "ולא ידעתי מאיזה מקום יצא להם המנהג הזה?" עיי"ש.

אודות הלומדים ומעיינים בספרים בעת חזרת הש"ץ ובעת קריאת התורה, בשו"ע אורח חיים סימן קכ"ד סעיף ד': "כשהש"צ חוזר התפלה, הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן, ואם אין ט' מכוונים לברכותיו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה, לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו, ויכוין לברכת החזן". עיי"ש, בבאר היטב ס"ק ז', ובמשנה ברורה ס"ק י"ז: "ולכוין — ע"כ יש ליזהר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ ואפילו אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי, שלא תהי' אמן יתומה כמו שיתבאר, גם כן לא יפה הם עושים, שאם הלומדים יפנו ללימודם, עמי הארץ ילמדו מהם שלא להאזין לש"צ, ויעסקו בשיחה בטלה ח"ו, נמצאו מחטיאים את הרבים". ס"ק י"ח "כאילו אין ט' וכו' על כן יראה לכתחילה לכוין לשמוע **כל הברכה**, ולא סוף הברכה בלבד", בשם אחרונים, עיי"ש.

ובזמנינו אנו שלפעמים מתפללים במנין מצומצם של עשרה, אם רובם לומדים ומעיינים בספרים בעת חזרת הש"ץ וקריאה"ת ובעת קריאת ההפטרה

וברכותי׳ יש בזה חשש גדול אם יהיו בעת התפלה והקריאה תשעה עונים. **ע״ד עולים לתורה שאומרים ברכו, וברכות התורה בלחש ובמהירות,** עיין בשו״ע או״ח הלכות קריאת ספר תורה, סימן קל״ט, סעיף ו׳: אומר ברכו והברכות בקול רם, והאומרם בלחש טועה, ויש אומרים שצריך לחזור ולברך בקול רם. הגה, כדי שישמעו העם ויענו ״ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד״ (טור). ובמשנה ברורה ס״ק כ״ג: ״ברכו וכו׳, הטעם כמו שמסיים הרמ״א, ואף הברכות — כדי שיוכלו כל הצבור לענות אמן. ס״ק כ״ד: טועה, דלמי אומר ברכו, כשאומר בלחש. ובלחש נקרא (הגר״א) כל דלית עשרה דצייתי — (שומעים) כדין דבר שבקדושה דאינו בפחות מעשרה. ועיין במגן אברהם, דה״ה **בקדיש** יש ליזהר שלא לומר בלחש מהאי טעמא״.

יהי רצון שיסייענו הקב״ה להתחזק בארבעה דברים הצריכין חיזוק, ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפלה ודרך ארץ (ברכות ל״ב, ע״ב) עיין רש״י, צריכין חזוק, **שיתחזק אדם בהן תמיד בכל כחו,** וכאשר נלמוד הלכות בכל יום (תנא דבי אלי׳, מגילה כ״ה ע״ב, נדה ע״ג ע״א) ננצל משגיאות ונזכה להיות תלמידי חכמים המרבים שלום בעולם, וה׳ עז לעמו יתן, ויברך את בני עמנו בכל מקום שהם בשלום, ולגאולה השלמה בביאת משיח צדקנו **ב״ב אמן.**

לעמוד כ:

בענין הרב הצדיק ר׳ אליהו לאפיאן זצ״ל. זכורני שהר״ר אליהו **בישיבתו הנהיג** מנהג נאה שהתלמידים ילמדו בשעות בין השמשות לאחר יום לימודים הרגילים **בישיבה,** דקדוק לשוננו הקדושה ושפת המדינה ע״י מורים מלומדים ויר״ש.

דרושים לפרשיות התורה

לפרשת לך לך

"ויהי כאשר הקריב לבא מצרימה וכו' אמרי נא אחותי את" וכו'.

והנה כל המפרשים הקשו איך לא ידע אברהם אבינו שאשתו שרה אשת יפת תואר, וההרגש השכלי וחושיו החומריים לא הרגישו מה שהגוף והשכל ההכרח לו להרגיש?

אמנם יובן זאת ע"פ החקירה של רבנו החסיד בעל חוהל"ב בשער הבטחון שלו, אם אדם מישראל המאמין ובעל בטחון צריך בטחון בהבורא יתברך, עד כמה צריך ומותר לו להבעל בטחון להשליך על ה' יהבו, ולא לעשות שום תחבולות אנושיות, רק לסמוך על הבטחון שלו, ומקרא מלא דבר הכתוב "יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך". ובזה תובן שאלת הגמרא (ברכות לב.) "וכי מאחר **ששוהים** ט' שעות ביום בתפלה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית"? ומתורץ בגמ' "מתוך שחסידים הם, תורתן משתמרת ומלאכתן מתברכת. וההסבר על הגמרא, הנה ידוע שמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע, ומלכותא דארעא כך היא, למשל: שוטר הממשלה הוא לוקח שכירות מצערה מאד, ועל חשבון השכירות שלו יכול לפזר הוצאותיו ולא יותר, כי כל מה שלוקח מהממשלה ע"ז יכול לבטוח וליקח בהקפה על חשבון הממשלה ואין רשאי לפזר יותר מן השכירות שלו שלוקח מן הממשלה. כמובן באמת אם רוצה להרחיב הוצאותיו עליו להשתדל במדעים, ובמשרתו להממשלה, עד שיתגדל יותר ויעלה למשרה גבוהה יותר, ואז יקח שכירות יותר גבוהה ויכול להרחיב הוצאותיו גם כן, על יסודות חזקים ונאמנים מה שלוקח מן הממשלה עתה. וכן הלאה אם ישתדל יותר ויותר במדעים ובמשרתו להממשלה ויתעלה ממדרגה לדרגה יותר גבוהה עד שלמשל שיתמנה לשר הפנים, ויקח שכירות גדולה לפי מדרגתו הגבוהה. ובענין מלכותא דרקיע, רק איש יהודי כשר שמתפלל ג' פעמים ביום, לו מותר לבטוח בה' רק על הזמן שהוא עסוק בזמן התפילה לבד, שלא יפסיד חלילה מפרנסתו אף פרוטה אחת, אולם לאחר התפילה עליו מוטל לעשות מלאכתו ולא לישב בטל ולבטוח בה' שישלח לו פרנסתו בלי שום מלאכה ויגיעה. אולם כאשר יגמר בדעתו וגם יעשה קביעות ללמד

לאחר כל תפילה ותפילה, שעה אחת או ב' שעור גמרא או הלכה, אז בודאי מותר לו לבטוח בה' שלא יפסיד מפרנסתו אף פרוטה אחת בזמן הלימוד שלו בגמרא ובהלכה, וכן כאשר יתעלה במעלה עליונה, עד שיגמור בדעת טהורה וקדושה להקריב א"ע על מזבח ה' כל היום כלו וכל הלילה וישב על התורה והעבודה בלי שום הפסק למלאכת חול וענינים גשמיים, אז מובטח הוא בבטחון גמור שלא יוגרם לו שום נזק והפסד מפרנסתו ומזונותיו, וה' יעזרהו באמצעיים בלתי טבעיים שכל מזונותיו והצטרכותו תהיינה מבלי יגיעת הגוף כלל, ולפי דברי חז"ל "זכה, מלאכתו נעשית ע"י אחרים". וזהו מה שמסיק הגמ': חסידים הראשונים מתוך שחסידים הם תורתן משתמרת ומלאכתם מתברכת, ר"ל הגם ששלשה תפילות ביום הי' עולה לתשע שעות ביום, ומתי מלאכתם נעשית? אלא בשביל שעסקו בעבודת ה' בשקידה ובמסירות נפש עד שהשקיעו תשעה שעות רק עבור התפילה לבד, ועבור זכות זו, עזר להם הקב"ה, ושלח להם פרנסתם ומזונותם למעלה מן הטבע, עד שבזמן מועט ביום שעסקו בפרנסתם, הצליחו ועשו פרי למעלה מן הטבע.

הקיצור; מזה צריכים אנו להבין שבמדת הבטחון ישער אדם בנפשו איך מדרגתו בעבודת השם, אם בתפלה ותחנונים, או בלימוד תורתנו הקדושה בהתמדה. וברעיון זה נבין ענין אברהם אבינו ע"ה. כאשר היה בארץ ישראל בקדושה ובטהרה, היתה מדרגתו גבוהה מאד, עד שלא הרגיש באשתו שרה אמנו ע"ה שהיא יפת תואר מאד. שידוע למביני מדע שכל מה (שהשכל) שהראיה השכלית גוברת על המוח והמחשבה אין ראיה חושית בגשמיות מרגשת כלל, בשעה שהמוח והמחשבה חושבים במושכלות אינו מרגיש בחושיו הגשמיים בעניני גשמיים, למשל יופי וכל הנאת הגשמיות וכדומה. וזהו מה שאמר אברהם אבינו ע"ה כאשר הקריב לבוא מצריכה "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את", ר"ל כאשר הייתי בארץ ישראל היתה מדרגתי גבוהה יותר, והראיה, שלא הרגשתי ביופי שלך, והי' הבטחון שלי גדול למעלה מן הטבע, ולא הייתי משתדל שום השתדלות אנושית. אולם כאשר בא סמוך לערות הארץ, נפלה מדרגתו הרוחנית וכבר הרגיש ביופי של שרה, "והנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את", והראיה הגשמיית גברה על הראיה השכלית, ע"כ ההכרח לו להשתדל בתחבולות טבעיות, ע"כ בקש "אמרי נא אחותי את" למען ייטב לי בעבורך וכו'. ובזה הרעיון מתרץ הרמב"ם ז"ל במורה נבוכים בפ' ב' ד"ה "הקשה לו איש חכם זה לו שנים קושיא גדולה", ע"ש באריכות, בענין אדם הראשון שקודם החטא לא ידע שהוא ואשתו ערומים. וזה פלא נפלא, כי ידוע הוא כי אין אדם עובר

עבירה וכו', אולם עיי"ש התירוץ שלו בחקירה שכליית שקודם החטא היתה לו ראיה שכליית גבוהה מאד שלא הרגיש במפורסמות ובמגונות-הטוב והרע, אולם לאחר החטא נפלה מדרגתו מאד עד שהרגיש במפורסמות ובמגונות, וראה שהוא ואשתו ערומים, עיי"ש באריכות. ה' יעזור לנו להתעלות מעלה מעלה ברוחניות ובהשלמת המדע אמן ואמן. וזהו כפתור ופרח.

לפרשת וירא

"ויקמו משם האנשים וישקפו על פני סדום ואברהם הלך עמם לשלחם". (בראשית י"ח, ט"ז).

וכל מתבונן יראה אשר מלת "משם" הוא מיותר, אחרי אשר אמר כי המלאכים בשרו לאברהם ששרה תלד בן, ושהו אצלו עד אחר מאמר הקב"ה לאברהם למה זה צחקה שרה וכו'. ואם כן, היה צריך לכתוב: 'ויקומו האנשים וילכו סדומה'. גם מה זה אמר 'וישקפו על פני סדום', כי זהו מיותר לגמרי, שהרי בפסוק כ"ב אמר עוד הפעם: 'ויפנו "משם" האנשים וילכו סדומה'. וגם פה מלת משם מיותר, עיין היטיב בפרשה.

ואמר הוא ז"ל[1] כי ידוע הוא ששני הפכים בנושא אחד המה בולטים ביותר והדבר מודגש יותר על ידי היפוכו. למשל שחור ולבן הם שני הפכים, אך כאשר הם מרוחקים זה מזה אינו ניכר כל כך ההפרש זה מזה, כמו כן מים ואש הם שני הפכים אך כשהם מרוחקים זה מזה הרי הם בהשקט ובנחת, אולם כשהם מתקרבים זה לזה אז מתהווה מלחמה עזה ביניהם, שאינם יכולים לדור במדור אחד חוץ מאשר בשמים — שהוא אש ומים ששם הם נאחזים זה בזה בשלום, ועל זה נאמר "עושה שלום במרומיו", כידוע. וכן כל שני הפכים כשהם מרוחקים אינו נראה כל כך ההבדל ביניהם, וכאשר הם בנושא אחד, אז בולט ונראה רב ההבדל ביניהם כמפורסם.

והנה אברהם אבינו ושרה אמנו ע"ה וכל אנשי ביתם וכל הנפש אשר עשו בחרן, וכנגדם אנשי סדום ועמורה — היו שני הפכים. אברהם אבינו היה אבי החסד והרחמים, ביתו של אברהם אבינו היה פתוח לארבע רוחות השמים, וכל העולם כולם באו לפתחו, הוא האכיל רעבים גם צמאים אשר

נפשו בהם תתעטף, כל עני ונכה רוח כאשר בא לפתחו וירא בצר לו מיד היתה לו הרווחה. ועוד אמרו (ב"ב ט"ז:) : אבן טובה היה מונחת בצווארו של אברהם אבינו וכל חולה שנסתכל בה מיד נתרפא מחוליו. כידוע הרעיון ע"ז שכל חולי הנפש היו נתרפאים בזיוו פניו של אברהם אבינו ומדברותיו הנעימים בחקירות רמות ונשגבות. והוא כוונת מאמר חז"ל (ע"ז י"ד:) : "מסכת ע"ז של אברהם אבינו ד' מאות פירקי הווה", כידוע בימים ההם היו עובדי עבודה זרה מלא כל העולם, כמ"ש "כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל יכסה לאומים" — שהיו גסי השכל ועובדי עבודה זרה למרבה, ואברהם אבינו היה סותר כל טענותיהם וראיותיהם עד שהיה יכול להתווכח עם דגולי העמים וחכמיהם על פי ד' מאות אופני ראיות צודקות לסתור דבריהם, או עוד יותר. הכלל בזה : בביתו של אברהם אבינו עליו השלום היה תורה וגדולה עושר חכמה רחמים חנינה וחסד חמלה, כל המדות טובות שבעולם הי' באברהם אבינו עליו השלום, וכל הנלוים אליו וכל נפשות ביתו היו בעלי מדתיו גם כן.

ואנשי סדם ועמרה, לעומת זאת, היו ההיפך מאברהם אבינו, כמו שאמר הכתוב : "ואנשי סדם רעים וחטאים לה' מאד", רעים בגופם וחטאים בממונם, כל האכזריות, כל הרציחות וכל הנגישות היו בסדם ועמרה, כל המדות רעות היו בהם. גם הנביא יחזקאל צווח בקול (ט"ז מ"ט) : "הנה זה היה עון סדם אחותך, גאון שבעת לחם וכו' ויד עני ואביון לא החזיקה". לא הניחו על אדמתם רגל זר. רע ומר היה לגרים ועוברים ושבים על ארצות סדם ועמרה, כמ"ש "זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד". הקיצור : אנשי סדם ועמרה, היו סמל הגזילות והרציחות והאכזריות שבעולם, היפך נורא מן ביתו של אברהם אבינו עליו השלום. אך אם היו מרוחקים זה מזה מרחק רב, לא היה ניכר כל כך ההבדל העצום והנורא ביניהם, אולם אברהם אבינו עליו השלום נטע אשל — א'כילה ש'תיה ול'וויה — דווקא סמוך אצל אנשי סדם ועמרה, ועיין באלשייך הקדוש בפ' וירא דברים נחמדים וערבים מתוק מדבש בפסוקים הראשונים של הפרשה גם כן אודות זה הרעיון. וכוונתו היתה שכל איש ואיש העובר ושב על דרך סדם, מקודם היה להם ההכרח לעבור ליד ביתו של אברהם אבינו, להאכילו ולהשקהו וליתן לו צידה לדרך, כדי שיכול אח"כ לילוך דרך ארצות סדם ועמרה, ולבל יפול שם ברעב ובצמא כידוע.

ומעתה יראה המתבונן ששני ההפכים, אברהם אבינו עליו השלום ואנשי סדם היו קרובים זה לזה בנושא אחד, כמה בולט וכמה נראה ההבדל

הרב אשר היה ביניהם. כרחוק מזרח ממערב וכגבוה השמים מן הארץ כך היה נראה לכל העולם החילוק מן אברהם עליו השלום לאנשי סדם, וכל עובר ושב כשראה את שני ההפכים מיד הוא נרתע לאחוריו ומתרגש מאד ממעלת אברהם עד שהיו מתקרבים תחת כנפי השכינה. אלפים ורבבות אנשים הושפעו מכך, עד שהיה אברהם אבינו לאב המון גוים.

זה הרעיון מרומז בפסוק — "ויקומו משם האנשים וישקפו על פני סדם", ר"ל משם — מביתו של אברהם אבינו היו משקיפים על ארץ סדם ועמרה.

שני הפכים בנושא אחד.

והמלאכים הרגישו בהשקפותיהם השמימיות מה רב ההבדל ביניהם, עד שלא היו רוצים לזוז מביתו של אברהם אבינו כלל וכלל, לילך מגן עדן לגיהנום הנורא, לארץ חשך וצלמות — ארץ סדם ועמרה, זו היתה השקפתם של המלאכים, עד שאח"כ נאמר בפסוק כ"ב: "ויפנו משם האנשים וילכו סדמה" — בעל כרחם. וזוהי ההדגשה בכתוב "**משם**" — מביתו של אברהם אבינו עליו השלום, סמל הקדושה והטהרה.

והמקום יזכינו להיות מתלמידי של אברהם אבינו עליו השלום וממזכי הרבים במהרה בימינו אמן.

לפרשת ויצא

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה; ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש וכו'; ויחלם והנה סלם מצב וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו.

לא אאריך בקושיות בפרשה הזאת, ועיין במפרשים ותמצאם אחת אחת.

ולענינינו אקדים הקדמה קטנה, מאמר חז"ל בסנהדרין דף צ"ה ע"ב ובחולין פ' גיד הנשה וז"ל הגמרא: יעקב אבינו קפצה לו הדרך שנאמר "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" וכתיב "ויפגע במקום". כי מטו לחרן אמר, אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי, בעי למיהדר, קפצה לו הדרך, מיד — "ויפגע המקום", ע"ש. יש להבין במאמר חז"ל הזה המוצג לפנינו, לאיזה מטרה עשה הקב"ה הנס הנפלא הזה, קפיצת-הדרך זו מה טבעה? הרי זה שאין הקב"ה עביד ניסא למגנא ידוע הוא, על

כן צריכים אנו להתבונן לאיזה תכלית הראה לו המקום הזה דוקא? אלכה נא אל רעיוני רוחי במאמר הלז והדבר אשר ישים אלקים בפי אותו אשמור לדבר.

נתבונן נא במצב יעקב אבינו ע"ה עת אשר יצא ללכת ארצה חרנה, בהיותו נרדף מעשיו אחיו מעבר מזה, והולך אל לבן הארמי מעבר השני, דאגותיו הרבות וצרתיו המרובים. אחרי אשר נפרד מאביו יצחק ע"ה, נדמה היה לו כאלו נפרד מארץ החיים, נפרד מסמל הקדושה והטהרה, הצדק והיושר, ולאן צריך לפנות — אל לבן הארמי . . . , אשר רחוקים המה האנשים האלה ברוחניותם איש מרעהו כרחוק מזרח ממערב. כמובן היה יעקב אבינו ע"ה שקוע ברעיונות האלו, נדהם ונדחף היה בלכתו, ומה קשה הדבר לאבינו יעקב להפרד מארץ ישראל ולילך לחוץ-לארץ, לארצות החושך והטומאה. ועוד יותר הכביד עליו הדרך כאשר השיגו אליפז במצות אביו עשו ולקח מאתו את כל אשר לו, ולא נשאר לו שריד ופליט מכל אשר לקח מביתו. רע ומר היה גורלו בעת הזאת, כי נשאר ערום ויחף מכל בית אביו אין מי שילמדו תורה, ואין לו במה להחיות את נפשו. בעת צרה כזאת לא לעון יחשב אם יתאונן אדם על רע מצבו, ולא לעולה יחשב לו אם יתרעם על מדותיו יתברך, וכי כלום נתפס אדם על צערו? ובאמת צעק בעת הזאת אל השגחה העליונה כמבואר במדרש שאמר: "מאין יבוא עזרי"? (תהלים קכ"א א').

אולם לא זאת היא מטרת אבותינו הקדושים לצעוק חלילה על ההשגחה העליונה, ובפרט יעקב אבינו ע"ה שעליו נאמר: "יעקב חבל נחלתו" (דברים ל"ב ט'), בחיר שבאבות, עמוד שכל בית ישראל נשען עליו, שנברא להיות אור גדול על פני תבל, אשר ממנו ילמדו לעשות כמעשיו הדורות הבאים אחריו, ואשר עליו היה להעמיד י"ב שבטי ישראל עדות ישראל. מטרתו היתה רוממה, אצילה, בהירה עד למאוד, להיות למופת לרבים, לעמוד אש, להאיר להם ללכת יומם ולילה. ומעשה אבות צריך להיות סימן לבנים לבלי להשגיח על נפשם וגופם וממונם וכל אשר להם, אלא להשליך את נפשם מנגד, למען הציל אחרים משחת, לטלטל את גופם נע ונד מעיר לעיר וממדינה למדינה למען להגדיל את גדולת ד' את גדלו ואת ידו החזקה ולהוקיר את ההשגחה העליונה ולהוציא יקר מזולל. לבזבז את ממונם וכל רכושם למען יטבו לדלים ולרשים, להיות בתיהם פתוחים לרוחה, לטעת אשל במדבר להיות הפקר לאחרים. את הדרך הזה סלל לו אברהם אבינו, ראש המאמינים, אשר השליך את עצמו לכבשן האש למען לקדש את ד' צבאות

לעיני כל עם הארץ, ובדרך הזה אף צוה ללכת את בנו יחידו יצחק ע"ה כמ"ש (בראשית י"ח י"ט) : "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו". ואף יצחק חלילה לא התרעם גם הוא על מידותיו יתברך, אף שעל כל שעל ושעל רבו עליו שונאים, וישטמו אותו בעלי חצים וימררוהו ורבו. אולם הוא : "ותשב באיתן קשתו", לא חת ולא זע מפני כל וקבל באהבה יסוריו, ואף בעוניו ובצרותיו לא שכח לרגע מטרתו הרוממה. כן תפקידיהם של צדיקים גדולים אשר עליהם העולם עומד. אולם יעקב אבינו ע"ה שכח רגע אחד מהותו ואיכותו על פני התבל, שהוא לא נולד עבור גופו ונפשו בלבד, ולא עליו הוא לצעוק עול על ההשגחה העליונה, שאנשים כמהו אינם צריכים לומר "מאין יבוא עזרי", ותכף נתחרט ואמר בלבו : אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי, רצה לומר, לא זה הדרך, ולא זו העיר אשר סללו אבותי הקדושים שנלכה בה, הם לא השגיחו עליהם ועל נפשם, הם לא שמו מטרתם על גופם בלבד, הם לא התפללו עליהם בלבד, תפילתם היתה אך ורק למען אחרים, להורות תועי דרך בינה, להבין לפתאים ערמה, באיזה הדרך ישכון אור, באיזה דרך נמצא אור החיים הנצחיים, ואני לא כן עמדי.

זהו כונת הגמרא : "כי מטו לחרן" — כאשר היקיפו אותו צרתיו מכל צד והתרוץ היה להתאונן על רע גורלו, תכף נתחרט ואמר "אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי שכחתי מטרתם הרוממה", ולא עלי הוא לצעוק חמס על יושב במרום. "בעי למהדר" — התחרט על מעשיו הראשונים. והבא לטהר מסייעים אותו, כיון שהרהר בדעתו למהדר, קפצה לו הדרך מיד "ויפגע במקום — הר המוריה נזדמן לו" כך מסיימת הגמרא. כיון שהבין בעצמו והתחרט ממחשבותיו אשר לא טובים הראו לו מן השמים גם כן מה תכליתו על תבל ארצה, הר המוריה הראו לו מן השמים — מקור הקדושה והטהרה. "מקום המקדש" באר מים חיים אשר יזלו מן לבנון אשר שטף מן פלגיו, פלגי מים חיים חמים — באר חפרוהו שרים, כרוה נדיבי ארץ, אשר משם יצא תורה וחכמה לעם ישראל, אשר משם יצא אורה לעם ישראל, אורה רוחנית ולאומית. מקום אשר שם סנהדרין גדולה בלשכת הגזית, אשר מהם תצא תורה לכל באי תבל, הבקיאים בכל חכמה ומדע, בקיאים בשבעים לשון, חכמים מופלאים אשר בהם ישראל מתפאר, עמודי הדת, קדושים וטהורים, ככוכבים מזהירים, גלגלי חמה אשר יזהירו בקרניהם קרני הוד, שמש תפארה, וכל חשכת הספקות, הסתירות והמריבות אשר יקרה לפעמים בין דם לדם, בין דין לדין ובין איש לרעהו, אז עליהם להאיר לעם ד' את הדרך אשר ילכו בה, עליהם להישיר כל הר ובקעה תחת עמק

השוה, עליהם לפשר את כל המחלוקת את כל המתהוה בין איש לרעהו, והכל על מקומו יבוא בשלום. ומה גדלה שם השפעת הקדושה השפעת הרוחניות, כל חטא, כל פגם, כל עקמומיות שבלב היה המקדש מכפר מלבן עונותיהם של ישראל מטהר הלבבות מכל לחלוחית, מכל כתם מכל חלאה, זביחת הקרבנות הוא סיבה לזביחת הלבבות לאביהם שבשמים.

כידוע העשרה נסים שנעשו לאבותינו היו עדות שהשכינה שורה בישראל, וגם כל העולם כולו היה ניזון מהשפעת בית המקדש, כמאמר חז"ל בסוכות: הנו ע' פרים כנגד מי? כנגד ע' אומות. זאת היתה מטרת המקדש לעם ישראל, ולזה הכונה הראו ליעקב אבינו ע"ה מקום המקדש, הר המוריה, זהו תכליתו ועל זה הוא הולך חרנה, ע"ז הוא נרדף מעשיו אחיו, על זה הוא עשוק ורצוץ כל היום, בעד זה הכל שונאים אותו שנאת הדת, שנאת הלאום, שנאת הגזע. טוהר הרעיונות וגודל המדרגה אשר הוצבה לעם ישראל זהו הפרוד והניגוד לאומות העולם. אולם הראו ליעקב אבינו לבל יפול לבו בקרבו, בל יחת, בל יזוז ממקומו — מקום קדושתו, הר המוריה מקום המקדש. זאת היא מבוקשו ותכליתו ועל זה הוא צריך להעמיד י"ב שבטים, שבטי ישראל, שיבואו אל המנוחה והנחלה בית עולמים ושם יקימו המקדש, להיות לעם סגולה, לתפארת לכל באי העולם כמ"ש: "וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך" (דברים כ"ח י'). אולם בתנאי: אם יעשו בניו תורתו, אם ילכו באורחותיו, אם יקבלו התורה וישמרו מצותיה חוקיה משפטיה אזי יהיו לעם סגולה, לעם קדוש, לעם על נחלתו ואחוזתו. אולם חלילה אם יעזבו בניו תורתו, וילכו ארחות עקלקלות, ילכו בישימון לא דרך, אז ישימו במדבר פניהם וילכו בגולה, יהיו הפקר, נרדפים, נרמסים, נטבעים עד בלי הרף, לא ימצאו מנוח לכף רגלם הצג על הארץ, יהיו מיותרים לאויביהם שכיניהם, לבוז ולקלון לכל עובר, כמאמר חז"ל: "כשעולין עולים עד לרקיע, וכשיורדים יורדים עד לעפר". וזהו מראה האלהים שהראו ליעקב, החלום בחזיון הלילה: "וישכב במקום ההוא ויחלום והנה סלם מצב ארצה" וכו'.

והנה בדרך כלל נחלקו דברי ימי ישראל סבא לשלשה תקופות, אם כי בדרך פרט היו בזמנים מפורדים, וזמנים מזמנים שונים עברו על ישראל אבל בדרך כלל הם שלשה זמנים: תקופות הצרות והענויים והרידופים והם שלשלת ארוכה של צרות ויסורים. תקופות של ימים טובים ושלוים איש תחת גפנו ותאנו, עד שכל העולם ראו תפארת וגדולת ישראל והיו מתקנאים

בהם, הם ימי שלמה בשעתו. ותקופת ימי הזהב באחרית הימים שעליו נבאו הנביאים ע"ה שנכון יהיה הר בית ד' ונהרו אליו כל הגוים, ויאמרו לכו ונעלה, ויתנו כבבוד ויתרון לעם ישראל, והם ימים אשר אין למעלה מהם וכל התקופות הללו לפי מעלתם וחשיבותם, כן יהיו עמידתם בגופם ובנפשם וברכושם.

והנה על תקופת ראשונה שכתבנו הראו לו: "סלם מצב ארצה" שלשלת ארוכה של צרות נוראות עד ששחו לעפר נפשם. ועל התקופה השניה רמזו לו: "וראשו מגיע השמימה", ימים טובים לישראל שהיו בגרם המעלה עד שהגיע לשמים כסאם, וכבודם נתגדל עד למרום, כל מלכי מזרח ומערב שאלו לשלומם ודרשו בטובתם. ואחרון הכבוד על התקופה השלישית ראה ראה בחזיון: "והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו" היא תקופת הזהב אשר אמרנו והם ימות המשיח עת אשר נאמר עליו כעת יאמר ליעקב ולישראל "מה פעל אל", עת אשר קבצו כל הגוים לעבוד את ד'. "וגר זאב עם כבש, לא ירעו ולא ישחיתו כי מלאה הארץ דעה", עת אשר לא יהיו אחריו יגון ואנחה אך שלום וברכה, עת אשר עין לא ראתה. ואח"כ ביאר הקב"ה החזון בפרטיות מאימתי יתחיל התקופות הללו, ואימתי יפסק; ואמר לו — דע לך יעקב שמעמד בניך לא יהיו בכל עת תחת עמק השוה, כי אם יתהפך כגלגל, מטוב לרע ומרע לטוב מחושך לאור ומאור לחושך משעון ושמחה ליגון ואנחה, כן יהיה תמיד הענן יכסנו "ומראה אש לילה" ר"ל כאשר יהיה בשפל המדרגה, כאשר ישכב תחת חשכת ערפל, אז מתוך אותו צרה ימציא לו רוחה, "ומראה אש" יאיר לו מתוך "לילה". והקב"ה ביאר לו כמ"ש "והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק, הארץ אשר אתה שכב עליה" ר"ל בימי אברהם תיכף התחיל השעבוד, תיכף התחילו תקופות הצרות שלשלת היסורים והנידודים בימי אברהם ניתחל עד גלות מצרים נגמר, עד אשר נתקיים עליהם "על גבי חרשו חורשים", כידוע במדרש, עד אשר נתקיים עליהם הכתוב האמור פה "הארץ אשר אתה שוכב עליה" כי שחו עד לעפר נפשם. אולם אח"כ האיר להם הקב"ה ונתן להם ארץ ישראל, ארץ נחלתם, ונחו מעט ונתקיים מעט "לך אתננו ולזרעך" כי שמש ההצלחה האירה להם איזה דורות, אולם תיכף אח"כ נהפך עליהם המזל ויגלו מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה ונתקיים עליהם עוד הפעם "והיה זרעך כעפר הארץ", נרדפים ונרמסים תחת כל עובר. אולם לא לנצח יריב ולא לעולם יטור, סוף כל סוף באחרית הימים בעת

תקופת הזהב אשר אמרנו, אז יחיו חיי נצח חיי שלוה, אז "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך", כי כל העמים יאמרו "לכו ונעלה אל הר ד'" בית ציון. וידוע שמעשה אבות סימן לבנים וכל מה שאירעו לאבות אירעו לבנים. וביאר לו, דע לך יעקב כי כל מה שקרה ליעקב הכללי יהיה ליעקב הפרטי וקורות יעקב היה כן, לא עמד במנוחה שנים רבות כי אם כל שנותיו כמעט היו ביגון לאנחה, מעשיו ללבן ומלבן לעשיו ומעשיו ליוסף, אולם סוף ימיו חי חיי שלום ונחת. וזהו שאמר לו: דע לך יעקב הפרטי כי אנכי עמך שמרתיך בכל אשר תלך, בכל צרותיך ויגוניך אל יפול לבבך בקרביך, לא תחת ולא תירא אני עמך — אשמרך מכל אויבך, עד אשר תיסבול באהבה יסוריך, אז "והשיבותיך אל האדמה הזאת" ותנוח מעשיו מאליפז ומלבן ותהיו בארץ אחוזתך. אפילו אם קרך מקרה רע — צרת "יוסף" אשר אין לשער גודל הכאב, אולם "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי אשר דברתי לך" כי סוף ימיך יהיו ימים אשר אין למעלה ממנו. ובעת שראה יעקב בחלום הלילה, בעת אשר תרדמה נפלה עליו, לא ידע פשר הדבר בעת אשר כל חושיו ישנים, כל אבריו מדולדלים, לא ידע מהות הדבר על בוריו. אולם בעת אשר "ויקץ יעקב משנתו" אז אמר בפה מלא "אכן יש ד' במקום ואנכי לא ידעתי". יעקב אבינו ע"ה הוא רמז על כלל ישראל בעת אשר חי חיי שלוה, חיי מנוחה ושלום, אז "ואכל ושבע ודשן", אינו משגיח על נפשו, אינו משגיח על רוחניותו, על הדר אצילות שלו, כי אם על גשמיותו. אינו שומע לקול הורים ומורים, אינו שומע לקול תלמידי חכמים אינו שומע לקול הנביאים חוזי יה, כי אם בוטח על ידו החזקה, על זרועו הנטויה, ובוטח בלבו כי כחו ועוצם ידו עשה לו כל החיל הזה, למרות את כל הנביאים מדברים אליו השכם ודבר, ומתחננים אליו כלבן צעיר, "שמע בני מוסר אביך", למה השלכת דברינו אחרי גויך? למה לך כל הצרות האלה? על מי בטחת כי מרדת. אולם יעקב חולם, חושיו ישנים, אבד לו רגש הפנימי, רגש המוסר, אבריו מדולדלים, אוטם אזנו לשמוע לקול מורים. אולם כאשר יבוא צר ואויב כאשר ידחק לו השעה, כאשר רואה כי אין לו מרחמים וגואלים, כאשר רואה כי אפס התקוה — אז יכנע לבבו הערל ויקץ משנתו, יקוץ מחלומו אז יאמר "אכן יש ד' במקום הזה ואנכי לא ידעתיו", ר"ל כאשר יבקש מד' בכל לבו ונפשו וד' יענהו בעת צרתו, אז ישאל עצמו: למה חלמתי עד עתה? למה עשיתי א"ע כמין שאין לו אלהים, למה שכחתי את ד', הנחתי הכל על הטבע? הלא יש ד' במקום, יש לנו אלהים בשמים, אלא אנכי לא ידעתי עשיתי א"ע כאינו יודע. כן הבין יעקב אבינו ע"ה בעת אשר הקיץ

משנתו בעת אשר הראו לו בחזון הלילה מעשה בניו עד הימים האחרונים. אז אמר "מה נורא המקום הזה", נורא נורא הוא המחזה איך יתקימו בניו בתנאים כאלה, בצרות כאלה וביצרם הרע, בין זאבים כאלה איך יוכלון להמלט? "אין זה כי אם בית אלהים" זהו רק כח נאצל. אין להבין חוקי התבל, ותהפוכות התבל כמו שאין להבין חוקי הבריאה, אולם הכל מן השמים גבוה מעל גבוה תל תלפיות. ומסיים "וזה שער השמים", הקב"ה גזר ויותר אין לנו להתחכם על יוצר בראשית, אתוהי כמה רברברי ושולטני, כמה תקיפין מלכותו, מלכות עולם. אין לנו להתחכם על מה מעניש אותנו יותר משאר האומות, אחרי שגזר עלינו העולם ואמר אלינו כי רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, ואפקיד עליכם על כל עונותיכם. כי אנחנו קבלנו התורה, והחוב עלינו לקיימה, אם לא אז ביד חזקה אמלוך עליכם. אח"כ כאשר קם יעקב בבקר, קרא למקום הזה "בית אל", כח הניסיי, כח אלהי נאצל למעלה משכלנו, אז "וידר יעקב נדר לאמר", רמז על שלשה תקופות, והיה "אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך" הוא דרך הגלות המר והנמהר שצריך שמירה מעולה מן שומר ישראל, וגלו למדי ושכינה עמהם; ועל התקופה השניה, תקופת שלמה בשעתו — רמז "ונתן לו לחם לאכול ובגד ללבוש", עת אשר ישבו איש תחת גפנו ותאנתו, וחיו חיי שלוה ונחת; ועל התקופה השלישית בקש ושבתי בשלום אל בית אבי, תקופת הזהב ימות המשיח, אז:

והיה ד' לאלהים ד' אחד ושמו אחד, ב"ב אמן.

לפרשת שמות

בפ׳ שמות מספרת לנו התורה שמלך מצרים בקש למילדות העבריות שיהרגו הזכרים, ומה עשו, מספרת לנו התורה: ״ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר עליהם מלך מצרים ותחיין את הילדים״. ובשביל זה קבלו שכרן כמו שכתוב: ״ויעש להם בתים״, ופירש״י שיצאה מהן בתי כהונה ולויה ומלכות, כדאיתא בגמ׳ סוטה (י״א:). ולכאורה צריכין אנו להבין מה היה גדלותן של המילדות בזה שלא רצחו את הילדים? איזה נסיון הוא שלא שמעו למלך רשע ואכזרי להרג בידיים תנוקות של ישראל, מי יוכל לעשות כזה ולהיות אכזרי ולשפוך דם נקי, ובפרט גמולי חלב כאלו שיצאו לאויר העולם, וביחוד נשים שדעתן קלות ומדת הרחמנות מפותח אצלן ביותר מאשר אצל האנשים, הלא מצד טבען והרגישן לא יוכלו לעשות דבר אכזרי כזה, ובמה זכו המילדות לזכות כזה לבתי כהונה ולויה ומלכות?

אמנם מספרת לנו התורה: שגדלותן היתה בזה, שלא מפני שלא יוכלו לעשות דבר אכזרי כזה, להרג ילדים קטנים, ומצד טבען שמדת הרחמנות מפותח אצלן הרבה מאד, ע״כ לא הרגו את הילדים. לא זה מנע להן, לא התחשבו עם הסיבות אלו, רק בשביל מה, בשביל ״ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר עליהן מלך מצרים״, העיקר היה אצלן ציוויו של הקב״ה שאסור לרצוח נפש. וזה הרגישו שלא לעשות דבר ע״י השכל — מה שהשכל מחייב, ואף ההרגש של האדם אינו נותן לו רשות לעשות דבר אכזרי, ובפרט לבן של נשים יותר המה מפותחים במדת הרחמנות, אבל הן לא עשו זאת רק מתוך יראת האלהים, ובזה היה גדלותן שהתורה מספרת שע״כ זכו לגדולה כזו — בתי כהונה ולויה ומלכות, זכות גדולה כזאת. גם חז״ל אמרו: אל יאמר אדם אי אפשר בבשר חזיר, אלא אפשר ואפשר רק מה אעשה שהתורה גזרה.

ומזה אנו רואים שבכל מצוות התורה שצריך האדם לקיימן תכליתן הוא לקיים רצון הבורא בלי שום מחשבה ופנייה אחרת. ובזה אמרתי מה שמצינו שלא תקנו חכמים ברכה אצל מצוות שבין אדם לחברו דהיינו גמ״ח, הלואה וצדקה ועוד. הקצוה״ח מעיר בזה ואומר שכל מצוות התלויים באחרים,

דהיינו נותן ומקבל, לא תקנו חז"ל ברכה ע"ז, מפני שזהו ספק, אפשר שיחזור ולא יתרצה לקבל ואזי יהיה ברכה לבטלה, ובעת שהוא נותן הצדקה ספק אם יקבל אם לאו, ע"כ אין מברכים. ואולי יכולים לומר באור אחר. אפשר שחז"ל לא תקנו ברכה מפני שחסר המצוה בשלמותה, כי מפני מה מתעורר אצל האדם נדיבות הלב ורחמנות לעשות טובות לאנשים, להלוות ולתן צדקה וכדומה, יען כי הוא רואה את המקבל או העני עומד במצב קשה ודחוק מאד, והוא העשיר, ע"כ זהו גופא גורם אצלו את מדת הרחמנות וזה מכריח אותו ליתן צדקה וכדומה. אמנם לא בזה מקוים מצות ה', העיקר צריך האדם לדעת בעת קיומו מצוה גם לגבי בן אדם לחברו, שמקיים רצון הבורא בזה בעת שהוא נותן פרוטה לעני ע"כ לא תקנו חז"ל ברכה ע"ז מפני שמצויים הרבה בני אדם שרק הרחמנות מכריחה להטיב עם הבריות, ואינם מקיימים רצון הבורא ע"כ חסר המצוה ולא שייך ע"ז ברכה אשר "קדשנו במצוותיו וצונו". גם מצינו אצל אברהם אבינו, שלקח אשת אברהם אבימלך ואחר כך נודע לו בחלום שאשת איש היא ואמר לאברהם מפני מה לא אמר לו שאשתו היא, והשיב אברהם "כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי" אע"פ שאתם אנשים ישרים וטובי לב אמנם חסר לכם היראה מפני האלהים ויכולים אתם בקל להגיע לידי רציחה וגזילה ועוד מעשים מכוערים. ואנו רואים פקט מרוסיא הגדולה איך ששאפו לשפר ולשכלל את המצב "העובד" ובכלל לשנות את הבריאה על מצב יותר טוב שלא ימשלו זע"ז ושויון וחפש ישלוט בעולם ועוד, ורואים אנו מעשיהם המכוערים שאבדו בכלל את פרצופם האנושי והורגים ורומסים כחיות ממש. מפני מה זה? רק בשביל שאין "יראת אלהים במקום הזה", השתחררו מלעבוד הבורא ואינם מאמינים בבורא יתברך ע"כ הגיעו למדרגה נמוכה, ועוד הם יורדים מטה עד התהום. ואנחנו זוכרים, בעת שהיינו עוד ברוסלאנד, שאנשיה היו כ"כ טובים רחמנים, והקולוניה שאנחנו ישבנו בה היא גרפסקאי, שקיימו ה"בין אדם לחברו" באופן מצויין יותר מה"בין אדם למקום", היו טובים מאד במדת הרחמנות ועשיית טובה, ובשנות המלחמה שבאו אנשי ליטא לרוסיא, קבלו אותם בידים פתוחות ובאו לעזרה להם בכל מילי דמיטב ובסבר פנים יפות. ועכשו מה הגיע להם, ובשביל מה באה להם ככה? צרות רבות ושחיטות רבות ושחיטות איומות שנהרגו ונשחטו הרבה אנשים כשרים בעוה"ר, אפשר שהסיבה היתה רק בשביל זה שלא עשו הטובות רק מפני מדת הרחמנות שהתעורר בקרבם וטובת לבם זה גרם להם לקיים הבין אדם לחברו, ולא התחשבו כלל עם רצון הבורא לקיים מצות עשה מן התורה.

רואים אנו את מצבם שהגיע עליהם עכשו איך שסובלים אנשים לאלפים רעב וחרב וכל מיני יסורים שאין לשער, ואין הקב"ה עביד דינא בלא דינא. יתן בעל הרחמים שיושעו בני ישראל מכל צרותם ויהיה די לצרותנו. מכל האמור, צריכים אנו לעבוד ולעמוד, שאך ורק יהיה מגמתנו ומבטנו לקיים מצוות התורה, בלי שום פניות ומחשבות אחרות, ורק לקיים גזרת המלך שהקב"ה גזר עלינו, וזה יכריח אותנו לקיים הבין אדם לחברו והבין אדם למקום, ונצליח בע"ה.

מאת הרב חיים צבי שיפרין זצ"ל, בן המחבר, כשהי' עדיין תלמיד בישיבת טלז, בליטא.

לפרשת בא

"ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו כה אמר ה' אלהי העברים עד מתי מאנת לענת מפני שלח עמי ויעבדוני" (שמות ו ג).

הנה בענין העשרה מכות, היה רבי יהודה נותן בהם סימנים דצ"ך, עד"ש, באח"ב. ועל מה מרומזים הסימנים שלו. הענין כך הוא, כי מצינו בפרעה שאמר "מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל", "לא ידעתי את ה'", "וגם את ישראל לא אשלח", כפר כאן בג' עיקרים, במהות ה' שיש בורא יחיד, וגם בכללת הבריאה שנוכל להבין מהם מציאת ה', כדכתיב "מה רבו מעשיך ה'", וגם כפר באומה הישראלית שהם עם סגולה, עם הנבחר, ומפני זה אמר הג' דברים הללו הנ"ל כידוע למבין. ועל זה שלח עליו הבורא יתברך העשרה מכות לברר לו שלשת העיקרים הללו. וחלקם ר' יהודה בשלשה חלקים: "דצ"ך" היו מכות ארציות, ר"ל מן הארץ גופא, לברר לו שיש בורא יחיד, עד שבמכת כינים אמרו החרטומים אצבע אלהים היא. ובמכות "עד"ש" היו מן האויר, לברר לו שיש להבין מכללת הבריאה שיש מציאת ה', כמ"ש "למען תדע כי אין כה' אלהים". ובמכות "באח"ב" היו שמימיות — מן השמים, לברר לו שעם ישראל הם עם הנבחר, אשר הפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים, בברד, ארבה, חשך, מכת בכורות, כידוע. וזהו מה שאמר לו משה לפרעה "עד מתי מאנת לענת מפני", ר"ל שאתה רואה שהמכות הולכים עליכם כעת מן השמים, וזה מרומז במלת "פני" והבן. ולהלן בפסוק ז' אמרו עבדי פרעה לפרעה "הטרם תדע כי אבדה מצרים"

ורמזו אליו כך, כי בענין המכות היו שני מכות בהתראה מקודם והשלישי בלא התראה, התבונן בהם כי כך הוא. וזה אמרו עבדי פרעה לפרעה אם היו כל המכות בהתראה אחד לאחד לא היינו שולחים את עם ישראל לחפשי מפני שנוכל לראות את סדר המכות אם היינו יכולים לסבול היינו סובלים, ולא שלחנו, ואם לאו היינו יכולים לבקש ממשה שיתפלל אל ה' עבורינו, ואח"כ לרמות אותו ולא לשלח. אבל כאשר הקב"ה ישלח מכות עלינו גם בלא התראה, יכול להיות שישלח עלינו מכה כזאת שיהפך מצרים כסדום ועמורה ונאבד כולנו בפעם אחת, וזהוא מה שאמרו "הטרם תדע כי אבדה מצרים" ר"ל "שטרם תדע" מאחר שיש מכות בלא התראה יכול היות שטרם שנדע יהיה "אבדה מצרים" וע"כ שלח אותם מהרה.

"ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים, עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים" וכו' (יב לט).

ועבור זה אנו אוכלים מצה כמאמר בעל ההגדה: מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם ממ"ה הקב"ה וגאלם וכו'. ואמרתי רעיון על זה, כי ידוע הוא ומפורסם וקראתי גם במכתבי עתים כאשר נלחמו היפנים והרוסים במזרח הרחוק היתה מלחמה עצומה ונוראה, ונהרגו ר"ל אלפי רבבות אנשי חיל ובפרט מחיל הרוסים נפלו עם רב מאוד, ולבסוף נתערבו הממלכות האדירות לעשות שלום ביניהם ונסע גרף וויטה המיניסטר הראשי מצד הרוסים וגרף אוימה מצד היפנים לושינגטון לאמריקה, ושם נעשה השלום ביניהם על ידי נשיא ארצות הברית, וחתמו על תנאי השלום גרף וויטע וגרף אוימה, וגנזו את הקולמוס אשר בה חתמו השרים השלום בגנזי אוצרות הממלכה, אשר כל הון דעלמא לא ישלמו עבורה. וההכרח להבין מדוע זכתה הקולמוס הלזה מכל הקולמוסין דעלמא? הלא זהו רק פשוטי כלי מתכות לבד? אמנם כן כל חכם לבב יבין בשכל הבריא, כי הקולמוס הלזה זכתה לכל הכבוד הנכבד הלזה, בעבור שהיא זכתה שבה נחתם השלום ונעשה קץ למלחמה האיומה, נעשה קץ לשפיכות הדמים, נעשה קץ לנהרי דמים, ונחלי דמים, אשר שפכו כמים, ונעשה קץ למלחמת אחים. בקיצור להפך הגיהינום גיא ההריגה לגן עדן, גיא מנוחה ושלום אהבה ואחוה. ומי עשה קץ לזה הוא רק הקולמוס הזה. כן נוכל לאמור אודות הבצק אשר הוציאו ממצרים כי הבצק בה נשלם הגלות אשר עבדו בהם בחומר ובלבנים רד"ו שנה ושפכו דמם כמים, ורמסו

ודרסו אותם כמאמר הכתוב על גבי חרשו חורשים וכו', וגם ברוחניות אבדו את הדר אצילותם ושקעו במ"ט שערי טומאה. בקיצור, בה בהבצק נשלם הגלות נהפך הגיהינום לגן עדן, ואין להתפלא מה שצותה תורתינו הקדושה לאכול מצות לדורי דורות, כאשר בהקולמוס הנ"ל. כה יתן ד' לגאלנו מן הגלות הלזה שנלך גאולים לארצינו במהרה בימינו אמן.

לפרשת בשלח

"לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם".

לכאורה הפסוק מוקשה מאוד, אשר הפסוק הזה נראה מיותר לגמרי, מאחר שבפסוק הקודם אמר בפירוש "וה הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם", הרי ברור אשר ההכרח מאד עננים אלו לישראל במדבר שממה, אם כן לאיזה צורך חוזר עוד הפעם את הפסוק "לא ימיש עמוד הענן יומם וכו'"?

אמנם ידוע הוא בעת היה לנו בית המקדש על מכונו, ובפרט בימי הבית הראשון אשר אש מן השמים היה רבוצה על המזבח כארי כמבואר ביומא, ועשרה נסים נעשה לאבותינו בבית המקדש, נסים נגלים גדולים ונוראים כדחשיב שם במס' אבות פ"ה מ"ח, ואחד מהם "ולא נצחה הרוח את עמוד העשן". נסים אלו, אשר על ידם ראו כל עם הארץ כי שם ה' נקרא על כלל ישראל, וישראל היו יושבים איש תחת גפנו ותאנתו, וכל האומות היו יראים מהם ונותנים להם הדר הכבוד, ואמרו עליהם שהם עם חכם ונבון הגוי הגדל הזה. ואשרי הדורות שזכו לזה וראו ושמחו. אולם בימי הגלות המר זה אלפים שנה שנודדים אנחנו מעיר לעיר וממדינה למדינה מבבל למדי ומפרס ליון, והחושך הולך ומתגבר עד ימינו אלה ועד בכלל, והשאלה מנקרת ומנסרת בחלל של עולם הישראלי, מי יחזיק אותנו? מי יכול, ומי בכח לסבול יסורי הגלות עד הנה? וכל הגויים ומשברי הים והשחיטות וההריגות והרציחות שסבלנו עד הנה איום ונורא, באיזה אופנים נשארנו חיים עד הנה? אחרי כל אלה? פלאי פלאים. אולם אש אלהי נצחי אשר קשורה בנפש האומה הקדושה הישראלי מדור דור ונשמת ישראל היא הקדושה — והנביא אומר: "הלא כה דברי כאש נאם ה'" — היא היא מחזקת

אותנו מדור דור וגלו לבבל שכינה עמהם, וגלו למדי שכינה עמהם, והתורה הקדושה הולכת לפנינו זה אלפי דורות עד כימי השמים על הארץ. וזהו שמרמז הפסוק, ומעשה אבות סימן לבנים, "לא ימיש עמוד הענן יומם" ר"ל בזמן הבית המקדש, אשר היה אורה ושמחה "יום ממש לישראל" היה עוד הענן על בית המקדש, כמו שכתוב לעיל שלא נצחה הרוח את "עמוד העשן"; ועמוד האש לילה, ר"ל בזמן הגלות הנורא שמכונה בשם לילה, הולך לפנינו עמוד האש, היא התורה הקדושה כנ"ל, שהולכת עמנו בכל דור ודור לפנינו.

לפרשת תרומה

"ויקחו לי תרומה".

במד' תנחומא: הה"ד "אהבתי אתכם אמר ה', ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשיו ליעקב ואוהב את יעקב ואת עשיו שנאתי". לשון התנחומא צריך ביאור, מה ענינו לכאן? וכי מה ענין שמיטה אצל הר סיני, ומה שייכות יש לעשיית המשכן לאהבת יעקב? הלא דבר הוא!

נבוא לעומק הביאור, ומד' אשאלה מענה לשון.

יסוד היסודות ועמוד העיקרים מכל המדות תרומיות ומכל מחמדי הפנינים הוא מדת "הענוה", אשרי האיש שיזכה שזאת המדה תפול בגורלו והאבן היקרה הזאת ימצא קן בלבבו. היא מרוממת את הנפש להיות עדינה ובהירה, מנמכת את הגוף, ומרוממת את הרוח מגדלתו מרממתו על כל המעשים. זוכה האדם על ידה לדברים הרבה, בה ימצא חן ושכל בעיני אלהים ואדם, יתעלה, ויתגדל ממדרגה למדרגה עד שמי מרום, וכל אשר יתגדל הרוח כן יקטן החומר. וכן מצינו במשה "והאיש משה עניו מאד מכל אדם אשר על פני האדמה", ר"ל אחר כל מעלותיו הנשאות, אחרי אשר נאמר עליו, "ותחסרהו מעט מאלהים", בכ"ז אחר שהוא, האיש משה, אחרי אשר היה רבן של ישראל, קרבניט של כלל האומה, עם כ"ז היה עניו מאד מכל האדם, הקטין עצמו מכל מהלכי שתים אשר על פני האדמה היה חושב עצמו לסתר המדרגה. הוא "עלה שמים וירד" ר"ל עלה עד שמי מרום במדרגתו הרוממה האצילה, אולם וירד השפיל א"ע לתחתית המדרגה לשפל

המצב לאסקופה הנדרסת ובפה מלא אמר "ונחנו מה" ברגש קדש, ובהתלהבות נפשו שלהבת יה. דבר הדברים האלה, אשר יצאו מפנמיות לבו הטהור אשר חשב להשקיט את ריב קרח ועדתו בדברי רב האיכות האלה, עד אשר המשורר הקדוש נעים זמירות ישראל דוד המלך ע"ה התקנא באיש האלהים על מדותיו התרומיות ואמר "ואנכי תולעת" — ר"ל אנכי במדת ענוה שלי רק בבחינת תולעת, "ולא איש" — ולא למדרגת "איש" האלהים אשר אמר "ונחנו מה". כך חשבו ג"כ חז"ל: "ג' ענוים וגדול שבכולם משה ואהרן". מזה נוכל לשפוט בצדק עד כמה הגיע מדרגת משה רבנו ע"ה במדת הענוה, ובמקום ענותנתו שם גדולתו, שמעלתו גדלה ממעלת כל הנביאים חוזי יה, כן שחל על תלמי כרם ישראל. להיות שפלי קומה, ונמוכי רוח, להיות ותרנים זה לזה, ובפרט לעם אחר. והניח להם יסוד ופנה ואמר להם לא מרובכם מכל העמים חשק ה' ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים, ר"ל זאת לכם לדעת כי אין לכם להתגאות על כל אומה ולשון בחומר, כי אם ברוח. לא לכם הוא להלך בקומה זקופה, לא לכם הוא לילוך בבגדי ארגמן — "יאה ענוית ליהודאי" אמרו חז"ל (חגיגה ט:). אתם צריכים להיות מעט הכמות ורב האיכות גדלי המח ומעטי כח, אתם תהיו לאור עולם, למופת לרבים. ומאחר שאתם המעט מוכרחים אתם להיות מצוינים במדת ההסתפקות, עליכם להיות עשירים בביתכם ועניים בצאתכם, כי רבים מביטים עליכם על כל שעל ושעל שבע עינים, על כל צעד וצעד חקירות ובדיקות, כי אתם מתי מספר והם הרבים. זה מביט בשנאה וזה בקנאה, זה בכה וזה בכה. ע"כ הזהיר אותם ואמר "כי אתם המעט" — עליכם לילוך בדרך מלך של עולם, עליכם לילך בדרך הענוה, הדרך הזה יצליח אתכם ברוחניות ובגשמיות, בזה ובבא. הדרך הקדוש הזה באפשרותו לחבר ולאחד את כל מפלגות עם ישראל ללב אחד לאביהם שבשמים, בקשר אמיץ וחזק. וזה יעזרכם הרבה בעמידתכם, כי איש את אחיו יעזרו, כאשר האריך בזה הרבה החסיד בעל חוהלב"ב ז"ל בשער הבטחון. וכאשר יגדל ההצלחה מבפנים בקרב לב הישראלי בעבור הענוה כן ימצאו חן וחסד בעיני כל העמים והמדינות מבחוץ, הוא הדרך אשר ישכון עליה אור החיים הנצחיים והגופניים, מכל פניני התבל, ומכל אבן יקרה. יקרה היא הדרך להיות ענותן ושפל ברך, לאלהים ואנשים, שרים בו יתהללו ואנשים יכבדוהו, כי יקר נפשו בעינם, ויתנו לו כל ממונם. והבורא יתברך שמו, כאשר חשב להטיב עם עם סגולתו, לעשות פרי הילולים מכרם בית ישראל, לטעת ענוים להישיר את דרכם עלי תבל ארצו, להיות בנים נאמנים לה' ולתורתו ולהדבק במדותיו

יתברך, כמ"ש "ואתם הדבקים" — מה הוא חנון אף אתה חנון, מה הוא וכו', להשריש בלבבם מדות יקרות, תרומיות מצוינות, ובפרט במדת "הענוה", אשר רק אם ישמרו הדרך הזה, אז ישמרו כל התורה כולה. ע"כ לאחר מתן תורתנו הקדושה, חנן אותנו בבנין המשכן, אשר לכאורה יפלא הלא עדין לא באו אל המנוחה ואל הנחלה, וכל חניתם היה במדבר, בערבה, בארץ ציה ושממון, נתיב לא ידע עיט, ולא עבר בה אדם, ובכל רגע ורגע היו נוסעים ממסע למסע, וממקום למקום, נעים ומטולטלים היו כל ארבעים שנה במדבר, והיו צריכים להוריד את המשכן ולהקים את המשכן, ולהקים ולהוריד, ולמה היתה כל החרדה הזאת? האם בנין מקדש ומפואר כזה, מקום להשראת השכינה מקום קודש הקדשים, הארון והפרכת, המנורה והשלחן, יהיה תמיד נע ונד ומטולטל תמיד, ממסע למסע וממחנה למחנה, והורד המשכן והקים המשכן. מאד יפלא על שוכן מרום, יצוה על עצמו כביכול להשפיל כבודו. נתבונן נא בדרכיו יתברך לפי דל שכלנו ונראה בעין חודרת ובהשקפה בהירה, כי במקום גדולתו שם ענותנותו, כי זה תכלית הבורא יתברך, להשריש בלב בניו, עם בני ישראל, מדת "הענוה", וזה יקר לו מכל מחמדי התבל ומכל המקדש, כמ"ש הנביא, "איזה בית אשר תבנו לו ואיזה מקום מנותחי וכו' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח", וע"ש סוף הפרשה. וקודם שיזכו לבנות את בית המקדש, שעליו נאמר, "ויבן כמו רמים מקדשו", בעיר אשר חנה בה דוד ומשיח אלהי יעקב הניח את היסוד, ושלמה המלך ע"ה בנה אותו ברוב פאר והדר, אשר גם המלך מלכו של עולם, הסכים עליו ואמר "והבית הזה יהיה עליון, וזה היה באמת תכלית כל ענין, ביאת הארץ, וירושת הארץ וכבוד ארץ ישראל, כמ"ש חז"ל, (סנהדרין פ"ט:) שלש מצוות נצטוו בכניסתן לארץ וכו', ולבנות להם בית הבחירה. אולם קודם לזה צריך הזדככות החומר מכל כתם ושמץ ומכל מדות רעות, ולהשליך מעליהם הלבוש התאוני, ולהלביש א"ע בלבוש מלכות בגדי קודש אשר יוכלון לילוך עמהם בחצרות ה', כאשר אמר שלמה המלך ע"ה בעצמו הבנאי הנפלא הזה, אשר חזה מראות אלהים — איך לבנות את בית המקדש, ואיך לסדרו בסדר נפלא והכל מיד ה' השכיל, הוא אמר בעצמו בספר המוסר שלו: "שמור רגליך כאשר תלך אל בית אלהים" (קהלת ד' י"ז) ע"ש. השמר והזהר אתה בן אדם קודם שתלך לבנות את בית אלהים, לדעת כונת הבורא בבנין המקדש, על מה אדניו הטבעו. ע"כ השלך מעליך רגילותך התאוני וגאותך הבזויה והשפלה, ותשביע בצחצחות נפשיך עם כל המדות טובות החמודות אתה בבית, אח"כ תלך אל בית אלהים. היוצא מדברינו אלה שכל עניו בית

המקדש, הוא להשריש בלב בני ישראל מדת "הענוה" שכל יקר וגדולה וכל אבן יקרה הכל תלוי בה. ע"כ צוה אבינו יוצרנו מקודם לבנות את המשכן, ע"י אדון הנביאים, והבנאי הזה אשר אמר "ונחנו מה" עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, לו צוה יתברך שמו לבנות את המשכן, לטעת בכרם בית ישראל פרחי שושנים מדות יקרות. וקודם שחזרו להר בית השם — בית הבחירה, ציווה — תבנו מקודם את המקדש מעט, המשכן וכל אשר בו, במדבר בארץ לא זרועה, והכל יאמרו אין קדוש כה' אלהינו, אעפ"כ לא חס על כבודו ואינו מקפיד באיזה מקום ישכון אור ה', אור יקרות וקפאון. וכמ"ש (שבת קלג:): "ואתם הדבקים בה' אלהיכם", וכי אפשר וכו', אלא הדבק במדותיו יתברך, מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון. וכמו כן כאשר יראו בני ישראל שפלות כבודו שכביכול שבכל רגע ורגע עומד מקדש ה', וארון ה', להיות נע ונד ומטולטל ממסע למסע וממקום למקום, וזה את זה שואלים ואלה ואלה ממללים, איה מקום כבודו? זהו השראת השכינה? אולם נתבוננו חסדי ה', כי הוא ענותנותו יתברך וללמוד לבני ישראל באין ענוה גדולה מזה, להניח שרפי מעל ושוכני רומה, ולירד בין קוצים וברקנים, וגם שם לא ינוח כי אם ינוע, והכל בשביל ישראל שממנו יראו וכן יעשו כמעשיו יתברך, לעקוֹר מלבם שרש פורה ראש ולענה. ובשביל עונותיהם של ישראל נסע הוא כביכול יותר מארבעים מסעות, אין זה אלא לטהר לבם של ישראל, כי עיקר הוא בעבודת ה' שיהיה דוקא עבודת הלב וטוהר המחשבה. והרעיון הקדוש הזה הנהו שורש בלבות בני ישראל עד אשר נזדככו למעלה עד אשר באו אל המנוחה והנחלה, ר"ל מנוחת הנפש ונחלת אבות, יקרות מאבות הקדושים "אברהם יצחק ויעקב". אז נצטוו לבנות בית הבחירה בית עולמים, שם יהיו מבחירי ה' ומסגולת כל גויי הארץ, עד עולמי עולמים. ומדרגתם בעת אשר נחנך "בית המקדש" היה כ"כ מרום וקדוש עד למעלה מגדרי הטבע, כמ"ש (מלכים א', ח' ס"ה) ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום, ע"כ. ועיין (שבת, ל' ע"א, מ"ק ט' ע"א) על הפסוק ביום השמיני שלח את העם וכו' שמחים וטובי לב וכו' על כל הטובה וכו' לדוד עבדו וכו'. מזה נראה ההבדל העצום, מחנוכת בית המקדש — לחנוכת המשכן, בחנוכת בית המקדש תיכף משהכניס שלמה את הארון אל קודש הקדשים כתיב שם, "ויהי בצאת הכהנים מן הקדש, והענן מלא את בית ה'" (מלכים א, ח' י'), תיכף ראו השראת השכינה, התגלות אלהי מאד נעלה כמבואר שם באריכות. חיבת הקודש הכשירתן לקבל

השפעת הקדושה כאשר היו קדושים וטהורים באמת, כאשר דרשו חז"ל: שיצתה בת-קול ואמרה כולכם מזומנים לחיי העוה"ב, ומחל להם ענין יום הכפורים, ושמחתם הנפלאה והרוממה, עד אשר נהפך עליהם יום הצום הגדול אשר עליו נאמר: "ועניתם את נפשותיכם", ליום אכילה ושתיה אוכלים ושותים וחוגגים, את חג הנפש, ורגשי קדש פנימה, עד אשר לא היו צריכים לענות את גופם, כי כל כך נזדכך חומרם, כ"כ נתעלה נפשם עד אשר גם מרוב האכילה, לא היו מרגישים שמחת גופם והנאת חומרם, כי אם שמחת הנפש בלבד. נתעלה נפשם בשמחת השכינה בשמחת התורה, שעד כה לא היתה להם מקום מנוחה, ולוחות הברית היו מטולטלת ממסע למסע וממחנה למחנה, והמשורר הקדוש כל מגמתו וכל מחמדיו מכל מחמדי נפשו היה רק לבנין הקדש, מקום לה', כ"ש "עד אמצא מקום לה', משכנות לאביר יעקב", ואמר ג"כ "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה'". ושמחת ישראל כללי על שבאו אל המנוחה והנחלה, מנוחה האמיתית, ונחלה האמיתית. וע"ז אמר שלמה המלך ע"ה, "טובה חכמה עם נחלה" ר"ה כי נחלה האמיתית צריכה שיתעלה בה גם חכמת התורה עם יראת ה' טהורה, ועתה בא אל עצם המטרה שנתאוו אליה קדושי עליון היא עטרת שלמה שעטרו לו ביום חתונתו וביום שמחת לבו, כמו שאמרנו. וזה היה שמחתם ממש, ולא נתערב אליה שמחת זרים, מחשבות זרות אי-טהורות, וע"כ מחל להם הקב"ה על אכילתם ביום הכיפורים, כי אכילתם היתה אכילה רוחנית ולא גשמית, בלא שום הנאה זמנית. ועתה נתבונן נא ההבדל העצום שהיה בחנוכת המשכן, כי אחרי כל ההכנות העצומות שהיה להם בהבאת נדבותיהם ומתנותיהם, עם רוב השמחה שהיה להם בעת הבאתם נדבותיהם וכמ"ש: "ויבואו האנשים על הנשים כל נדיב לב" וכו', אולם עדיין לא נתכפר להם עוון העגל לגמרי, שכל עצמו לא בא אלא לכפרת העגל וכמ"ש חז"ל "יבוא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל", וללמוד ענוה לישראל, כמו שהארתי לעיל, ועדין לא נטהרו מזוהמתם זוהמת הנחש סטרא דמסאבותא, כמו שהארתי המפרשים ז"ל. ע"כ כאשר באו אל עצם השמחה שקוו אליה כבר בחנוכת המשכן, נהפך להם השמחה לאבל, שנחנך המשכן בשני ארזי הלבנון אדירי התורה, שני שרי ישראל נדב ואביהו. ותחת אשר בחנוכת בית המקדש נתכפר עוון יום-הכפורים אפילו לקטן שבקטנים, תחת זה בחנוכת המשכן, הקפיד הקב"ה כחוט השערה ולא מחל אפילו לגדול שבגדולים, עד אשר גם חז"ל, הצריכו לחפש מחפוש ונרות מנר וברמזים דקים מצאו להם כידוע מדרשי חז"ל (ועיין ילקוט רמז תקכ"ד בשם הפסיקתא). אין זה שעדין לא נזדכך

חומרם, לא נתלבנו, שחרותם קיימת היתה עדיין, ובחנוכת המשכן גופא קודם שראו גילוי שכינה קודם שראו אש מן השמים יורד על התחתונים, כמ״ש בפ׳ שמיני אחר שהקריבו כל הקרבנות, עמדו על עמדם ולא ראו שום דבר, אולם אח״כ כתיב (ט כב) : ״וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים״ אז ראו אש יורד מן השמים, ותיכף נשרפו שני בני אהרן, אין זה אלא כאשר אמרנו שעדיין היו מגושמים ולא היו במדרגה גדולה. אולם התחלה קטנה היתה שיעיינו היטב בענין המשכן וכל אשר בו ומוסר נפלא ילמדו, כאשר הארכתי במקום אחר, ויראו הכל את ענותנותו של הקב״ה עם עם סגולתו, להניח את כסא כבודו אשר בשמים ממעל, ולירוד בין קוצי חומר בארץ תל אובות, ולהיות נע ונד ומטולטל תמיד ממסע למסע, וילמדו בני ישראל ממדותיו יתברך, ולהרגיל א״ע במדת ״הענוה״, אשר היא שורש ומקור לכל הקדושה והטהרה לכל ישראל, כי נער היה ורך כמ״ש ״זכרתי לך חסד נעוריך״, עד שיזדככו במדות קדושות וטהורות, עד אשר יבואו אל המנוחה ואל הנחלה בבית עולמים ושם יהיה קדושת עולמים.

ועתה נבוא לעומק ביאור המדרש תנחומא אשר התחלנו על הפסוק ״ויקחו לי תרומה״ — הדא הוא דכתיב : ״אהבתי אתכם אמר ה׳״ וכו׳. רמזו בדבריהם הקדושים ענין המשכן והתרומה למלאכת המשכן, והתכלית שהיה להשריש בלבות בני ישראל ענוה קדושה כמו שכתבנו לעיל, ועל זה היה כל החרדה הזאת ועל זה מסיים ״אהבתי אתכם אמר ה׳, ואמרתם במה אהבתנו, הלא אח עשיו ליעקב ואוהב את יעקב ואת עשיו שנאתי״. ר״ל כל אהבתי לישראל אינו אלא על מדותיהם הקדושים שהם ביישנים רחמנים גומלי חסדים בטבע, ועל זה בחרתי בהם לעם סגולה, לעם הקיים תפארת מכל העמים. ועל זה בחרתי ביעקב אבינו עליו השלום, שזה היה ירושתו מאבותיו הקדושים יצחק ואברהם עליהם השלום, כמו שכתוב : ״ויעקב איש תם ישב אהלים״ — באהלי שם ועבר, בד׳ אמות של הלכה והיה שונא את הגאוה וההתנשאות על חבירו אשר שנא בעיני ה׳ והיה ״שייף ועל שייף ונכנס״, כהצדיקים הצנועים. ״והצנע לכת עם אלהיך״ כתיב, ועל זה היה נחמד למעלה ולמטה, בעיני אלהים ואדם, היפך מאחיו עשיו אשר היה איש גאה וזדון לב והרשיע נגד ה׳ כמפורסם. וכמו שהיה יעקב אבינו עליו השלום איש חסיד ועניו טהר לב וזך הרעיון, ולהיפך היה עשיו איש רשע ואיש בליעל, והשחית עלילה נורא מאד. וזה מסיים המדרש ״ואוהב את יעקב ואת עשיו שנאתי״, כיתרון האור על החושך כן יש יתרון ליעקב עליו השלום ועל כן בחר לו ה׳ להיות לו לעבד עולם, כמו שכתוב ״כי יעקב בחר לו יה״.

ועל כן צוה יוצרנו ליעקב הכללי — מבחר האנושי, לבנין המשכן והמקדש וכל אשר בו אשר בהם רמוזים וצפונים כל ענין המשכן והמקדש והמנורה והבן.

הנה יש לי קושיא גדולה בפרשת היום. הבורא יתברך צוה כך: "ועשו ארון עצי שטים אמתיים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו, ואמה וחצי קומתו וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ועשית עליו זר זהב סביב וכו'".

הנה ידוע הוא אשר בבנין המשכן והמקדש היו שם עשירות נפלאה, עשירות מופלגת אשר אין למעלה ממנו, ואין עניות במקום עשירות, והוזכר זה כמה פעמים במלאכת הכלים במס' מדות. כי מהקדש וכל כליו היו רמוזים בו ענינים רוחניים נעלים ורזי התורה כמבואר במפרשי התורה הראשונים והאחרונים. ועיין מלבי"ם זצ"ל בפ' תרומה ב"רמזי המשכן", ענינים גבוהים ורמים מעולמות עליונים. ציור כל העולמות היו המשכן וכל כליו המנורה והמזבחות, על כן ציווה יוצרנו להרבות בעשירות בכל הכלים — בזהב ובכסף עד למרבה, מפני דקות הרוחניות הטמונים בהם, ולמען יראו כל בית ישראל את הדר והיופי במשכן ובכליו ויתבטלו במציאות גם מחיצוניותם ובגשמיותם כידוע, וכדאיתא בירושלמי שענין השלש רגלים שהלכו כל בית ישראל לירושלים ובבית המקדש למען אשר ישפיע עליהם הדר המקדש והכלים והנסים שנעשו בבית המקדש, והיו מתלהבים ביראת ה' טהורה מרגל לרגל שני. על כן אין זה קושיא על רוב העשירות במקדש ובכליו, אע"פ שהתורה חסה על ממונם של ישראל, למען אשר ישפיע עליהם גם החיצוניות וינוח עליהם הדר אצילות. אולם זה קושיא גדולה מדוע זה צווה הבורא יתברך על הארון הקודש, שהוא עומד בבית קודש הקדשים, אשר אף הכהן הגדול נכנס שמה ביום הכפורים לבד, גם את הארון הקודש צריך לצפות אותו בזהב טהור מבית ומחוץ גם זר זהב סביב, על מה זה הזהב טהור על הארון הקודש? כשהכהן הגדול נכנס לפני ולפנים היה כמלאך ה' צבאות ממש וביטל במציאות ממש מגדר אנושי, ובעבורו נצרך לזהב טהור על הארון הקודש? מען יתפעל מהזהב — פליאה עצומה.

אולם הט אזניך ושמע, חז"ל (יומא נ"ג:) ספרו לנו מר' חנינא בן דוסא שהיה מהלך בדרך, אתא מטרא, אמר ר' חנינא: רבונו של עולם כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער, פסק מטרא, הדר אמר: רבונו של עולם כל העולם בצער, וחנינא בנחת, הדר אתא מיטרא.

הלא רואים אנו מזה המעשה שאף שכל העולם יהיו בנחת וחנינא בצער, בכל זאת הקב"ה עשה רצונו ופסק מיטרא, עד אשר ר' חנינא בעצמו אמר שגם זה איננו טוב שכל העולם יהיו בצער וחנינא בנחת. ומעתה יובן היטיב מהארון הקודש אשר בו מונחים שני לוחות הברית. אמת שאין צריך שם זהב כלל בעבור הכהן הגדול לבד וגם לא בעבור הקב"ה, "כי לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות", אולם הלא על כל הכלים והמקדש בעצמו והמנורה והמזבח ההכרח היה לזהב כאשר הארכנו לעיל, א"כ לקמץ מן הארון בעצמו שהוא קודש הקדשים אשר בו מונחים שני לוחות הברית, שהוא יהיה בלא זהב — אין זה מהנימוס כלל וכלל ויהיה כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער כביכול? מאחר שבשני לוחות הברית הוא דברי אלהים חיים כזהב וכפנינים מזוקקים, בהכרח לצפות אותו גם אותו, בזהב טהור. — כן אמרתי לפני הקהל דהאראדאק, מאחר שאתם מפזרים רב כסף על הבית המדרש מדוע זה אתם מקמצים מן הרב שלכם שהוא עומד אצל הארון הקודש, וגם הוא בעצמו כארון הקודש, שהוא שנון בש"ס ופוסקים ומורה הוראות בישראל מדוע לא תצפנו אותו מסביב בזהב ובחבילות דינרין? הלא מבפנים הוא זהב טהור בש"ס ופוסקים, צריך גם כן מבחוץ לצפות אותו בזהב טהור, והענין נחמד מאד בעז"ה.

"ויקחו לי תרומה, מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכו'".

גם בלא הבנה יתירה ובלא כל התבוננות דקה ישאל השואל: מאחר שהכל יהיו הלוקחים, כמאמר הכתוב "ויקחו לי תרומה" מי יהיו הנותנים? ועוד קשה לן הלא קיי"ל בנתינות הצדקה שאפילו נתן שלא לשמה הרי זה מקיים המצוה, כגמרא פסחים (דף ח.): הריני נותן סלע זו לצדקה על מנת שיחיה בני הרי זה צדיק גמור, והכי איפסקא הלכתא, וא"כ מדוע זה אומר הכתוב "מאת כל איש אשר ידבנו לבו"? ועוד כמה שאלות אשר יפול לב השואל לשאול בפסוקים האלה.

ועתה הבה נרדה לראות עומק דברי תורתינו הקדושה, להבין צפוני טמורי מרגליות טובות, משובצים משבצות זהב פתוחי חותם במקראי קודש הללו, כי ראשם מגיע השמימה, עולים ויורדים רעיונות נשגבות טמיר ונעלם.

ואען ואומר! מכל המון נבראים אשר ברא אלהים על הארץ, מרמש עד עוף השמים, מעמקי תהום רבה עד ארובות השמים, בחיר היצורים ומשכיל

הנבראים הוא האדם. גם כי אמת נכון הדבר כי בכל המון הנבראים יש בהם פלאי פלאות, סתרי הטבע הנודעים לנו ובלתי נודעים לנו, ועל כולם חתום באות ברית קודש עד כי כל רואיהם יכירום כי הם ברואי ההשגחה העליונה, אולם עולה על כולנה הוא "האדם" במדרגות ובמעלות רמות ונישאות עד למאד גבוה אחר גבוה. והרוצה לידע פרטי פרטיהם יעיין בדברי החסיד ב"חובות הלבבות — שער הבחינה" בפרקים הראשונים. וזה האדם אשר התחלנו לדבר אודותיו, אשר הוא רם ונשא מצד אחד, היינו מצד תכונת נפשו האלהי אולם הרי הוא נופל ממדרגתו הרמה, מצד יצרו הרע, וזה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, עד שהבורא גם כן קראו "רע" שנאמר "כי יצר לב האדם רע מנעוריו". ועלובה עיסה שנחתומה מעיד עליה. ויותר נפלא, שהראשון, האדם הקדמוני, יציר כפו של יוצר בראשית, גם הוא נפל בעצת יצרו הרע, ובאיזה מקום — בחצרו של הקב"ה, בגן עדן, ונתקיים עליו "עד שהמלך במיסבו נרדו נתן ריחו", ועלובה כלה שזינתה תחת חופתה. מכל זאבי טרף ומכל חייתו יער עולה על כולנה חייה רעה הנקראת מין "האדם", אשר ברצונו החפשי היה יכול להחרים תבל ומלואה, ואיש את רעהו חיים בלעו, לולא רצונו השכלי אשר מתגבר עליו ואינו מניחו להוציא את זממו לפועל. זה הוא רסן הברזל אשר הושת על האדם בגזירת עתיק איתן, האומר לים התאוות עד פה תבוא ולא תוסיף עוד עבור. אמנם כן, זה הוא חלק טוב למי אשר ניתן לו ממרום שכל ישר ולב טוב ומדות תרומיות, לו נקל הדבר לילך בעקבותיו של הבורא יתברך ולעשות נחת רוח ליוצרו, יען כי גם הכח הטבעי אשר לו מכריח אותו לילך בדרך ישר, ומה טוב ונעים בהצטרף יחד שכלו הישר ולבו הטהור עם כוחות נפשו וכולם יחד עומדים לעבוד את ה' ביראה ובטהרה, באמת ובלב תמים ביושר ובצדק, אז אשרי לו ולנפשו. אולם מה יעשו אותם האנשים ערלי לב וערלי בשר, אשר לבם לב האבן, ובשרם בשר החמור, וכוחות תאוותם גברו על כחותיהם הנפשיים, ואם יתנהגו בכח הטבעי שלהם יחריבו ארץ ומלואה, יעקרו, ישרשו, יהרסו אנשים ישרים, ואם יראו איש נקי וצדיק הולך ישר יארבו לו במסתרים וימשכו אותו ברשתם. הכלל — ישחיתו וישחירו כל אויר הזך והנקי, תמלא הארץ חמס מפניהם וכל מקום ימלאו חלאה וזוהמה ואויר משחת, ומי יעצור בעדם ומי יוכל לסבול מהם? ואם יניח להם הבורא יתברך להתנהג על פי הטבע שלהם, אז יתקלקל יסוד העולם ויהפוך לתהו ובוהו. ואלם בוחן הלבבות, החפץ בטוב בריותיו, החפץ בטוב האמתי להאיר לכלל העולם, חפץ הוא שהעולם כולו יתנהג בסדרים ישרים, בצדק ובמשפט, בחסד וברחמים כמו

שכתוב "וארשתיך לי לעולם וארשתיך בצדק וכו'" וחפץ הוא שגם פרא ילמדו בינה ופתאים יהבו ערמה, ובעלי מדות האכזריות יהפכו לבעלי מדות תרומיות, אשר גם האכזר יהיה לרך הלבב, ירחם על איש עני ואביון, יציל עשוק מיד עושקו ויהיה רודף צדקה וחסד. אולם איך יהפוך איש כזה? איך יהפוך שחור ללבן? היהפוך כושי עורו? איך ישתנה הטבע? איך ישתנו סדרי בראשית, האכזר מבטן איך יהיה מרחם, ומי יעורר אותו על זה ומאין יקח ההתעוררות? ואם תרצה לומר שעל זה ניתנה לנו את התורה, ללמוד מוסר ולעורר הלבבות לילך בדרך החיים הנצחיים. אמת אמת, כן הוא הדבר, על זה הכוונה ניתן, אולם מה עשו הדורות הקודמים אשר היו קודם מתן תורה, ודבר צוה לאלף דור כמאמר חז"ל. מי למד אותם ומי עורר אותם? ובאמת מצינו שהקב"ה ענש גם קודם מתן תורה את דור המבול ואת דור הפלגה (ובעניין שבע מצוות בני נח נדבר להלן). אולם על זה השכילו חז"ל ברוח קדשם ואמרו במס' עירובין (ק:): "אלמלא לא נתנה תורה היו למדים צניעות מחתול, ועריות מיונה, וגזל מנמלה". ר"ל, חותם תכנית חתם הקב"ה בכל כללות הבריאה ובכל המון הנבראים, אשר כל המתבונן בהם בעין דקה, בעין חודרת יאמר בפה מלא "מה רבו מעשיך ה'", וכל אשר יתעמק בהם החכם יבין בהם תעלומות חכמה, ואחר כל המחשבות לאחר כל התבוננות יאמר "מאד עמקו מחשבותיך", כי חכמת הטבע אשר צפון בקרבם מי יוכל לספר, מי יוכל למלל. וכל הספרים אשר חברו מחכמי הטבע עדיין לא הגיעו אף לאחד מני אלף לאלף לנו למניהם ולטבעיהם. והחכם הישר אשר יביט בהם בעינא פקיחא, יסתכל בהם ויאמר בפה מלא, יש אלהים בעולם, היוצר נפלאות כאלה אשר גם מהקטנים מהם כגון חתול נמלה יונה יוכל ללמוד מהם ראשי יסודו, ההנהגה האנושית אשר מבלעדם לא יתקיים העולם. אין התעוררות גדולה מזה אשר קטני קטנים מבעלי חיים כאלה ילכו בדרך הישר וכמו שהוכח החכם מכל אדם, "לך אל הנמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין ומושל וכו'", וקל וחומר בן בנו של קל וחומר לאנשים בעלי שכל ומדע, לאנשים בעלי נפש זכה, איך לא יבושו ולא יכלמו לילך ארחות עקלקלות? וכן ישעיה הנביא הרים במרום קולו "ידע שור קונהו", הלא הבעלי חיים יכו על קדקדם, ויעוררו לבבם לילך במעגלי צדק, ואף בלעם לא היה יכול לעמוד בתוכחתו של אתונו.

אמנם כן, אמת הדבר שמבעלי חיים יכולין הבריות ללמוד מוסר גדול, מוסר נפלא הפלא ופלא, אבל במה דברים אמורים קודם מתן תורה שהיה העולם שובב, היו פראים במדבר, עובדי גלולים, להם נכון הדבר ללמוד

מוסר ודרך ארץ מכל הבהמה והחיה, מאחר שהם גם כן היו עושים מעשה בהמה — ילך זרזיר אצל עורב ימצא מין את מינו וניעור. הגם שגם להם נתנו שבע מצוות כמו שכתבו חז"ל (בסנהדרין נ"ו ע"ב) על הפסוק "ויצו ה' אלהים את האדם" וכו'. וכאשר תעיין באלו שבע המצוות תראה אשר רוב גופי תורה כלול בהם ונכללו בהם, מצוות וענפים רבים אשר בהם גם עריות וגזל בכלל, ומה להם ללמוד מיונה וחתול אתמהא? אבל באמת זה אינו מהזרות כל כך משום שאמנם נתנו להם שבע מצוות, אבל לזכרון דברים ניתן ללמוד מבעלי חיים, למשל היו יודעים שאסור להם הגזל, אבל כשהיו יוצאים בשדה היו שוכחים הדבר, והיו רוצים להסיג גבולות בשדות אחרים, אולם כשהיו מסתכלים בשדה את הנמלה מיד נתעורר להם ללמוד מוסר ממנה. היו יודעים שמגונה עריות אבל כשהיו יושבים בבתיהם לאכול ולשתות, ונשים היו באות לישב עמהם מיד היו נתאווים תאוות אחרות, וכשהיו מסתכלים ביונה בבית מיד חזרו בהם. וכמו למשל גם אחר מתן תורה נתנו לישראל מצוות כמו ציצית, כמו שכתוב "וראיתם אותם וזכרתם את כל מצוות ה'" וכמו תפילין לזכר יציאת מצרים וכדומה. אלא הנפקא מינה בין קודם מתן תורה, ובין לאחר מתן תורה, שקודם מתן תורה היה שכלם גס וחמרם עב ולמען הזכירם את המצוות אשר יעשו ניצרך להם משלים גסים ופשוטים, מחתול ונמלה ויונה, כמו התינוקות אשר חפצים לזכור איזה דבר או איזה מנין הרי הם מביטים בכפתוריהם ומונים באצבעותיהם, כן היו צריכים אזכרות מבעלי חיים ובהמה. אולם לאחר מתן תורתינו הקדושה, לישראל עם קדושתו, להם נצרך מצוות הזכרון לזכור מצוות ה', בזכרונות מושכלות, זכרונות נשגבות, למען אם חלילה ישכח איזה מצוות ממצוות ה', אם יביט על מצוות הזכרון יתלהב לבו בקרבו כאש בוערת ביראת ה' טהורה. וראה במצות ציצית שאמרו חז"ל: 'תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד', אשר מזה נביט כמה גבוה זכרון זה לישראל להסתכל בדיוקנא דיקרא קדישא, אשר מזה יכולין להתרומם למעלה למעלה במדרגות רבות ונישאות. וענין המקדש והמשכן הוא גם כן ממצוות הזכרון ממצוות הסביות, אשר לבד מצוות הקרבנות — קרבנות הצבור והיחיד, היו לזכרון כדי להלהיב את לבו של ישראל לאביהם שבשמים, כי הטרדות והעיסוקים בהבלי העולם, חרישה או קצירה העיסוק במלאכה ומסחר, מטמטם מחשבות אדם ביגיעת הגוף והבשר. אולם כאשר נבואה אל מקדשי אל, כאשר נראה השראת השכינה בעצם תקופה וגבורתה יתבטל חושי אדם בקרבו, איבריו יזדעזון, וארכבוהו דא לדא נקשן וימלא

פחד מהדר גאון ה' צבאות, מגודל העשירות והקדושה והטהרה, ומרבוי הכלים מזהב ומפז רב, יאמר בהתלהבות אש מי יתן והיינו גם אנו עבד ה' במקום הקדוש הזה, מי יתן אשר גם אני הייתי שאול לה' כל ימי חיי, והיה מבטל עצמו כחרס הנשבר, לבו נשאר בקרבו, ובלב נשבר היה נגש אל הכהן להתוודות על חטאתיו ואשמיו ואומר: אישי כהן גדול, אנא אדני שא נא חטאתי אך הפעם, התפלל בעדי לה' וירצה נא קרבנתי ובקשתי לריח נחוח. מה אני ומה חיי, בליתי זמני בלא תורה ודרך ארץ, מה יהיה סופי, בוכה בדמעות שליש עד אשר נחמרו רחמי הכהן עליו ואמר אליו בלשון רכה: בני בני דע לך כי איש אתה ולמה חרה לך, ולמה נפלה פניך, הלא אם תיטיב שאת, לך בדרך הישר עסוק באמונה והוי ממעט בעסק ועסוק בתורה, כי לא לתוהו בראה לשבת יצרה, חרוש וקצור עשה לך כל מלאכות שבעולם אולם בכל דרכיך דעהו והוא יישר דרכיך ושמת לך אמת לקו וחסד למשקולת, אז ירצה קרבניך וחטאתך תכופר, ואם לא לפתח חטאת רובץ. רוצה אתה כעת לעלות ההרה, אולם אחר כך אל תרד מטה. והאיש כאשר שומע את הדברים האלה יוצא מפורש מפי כהן גדול היה כורע ומשתחווה לרגליו ואמר: ברוך שמו הגדול אשר שכן שמו בבית הזה, וברוכים עבדיך אשר עובדים אתך בבית הגדול הזה, אשרי אנשיך אשר דופקים דלתותיך יומם ולילה, יהי נא חלקי עמהם וגורלי בתוכם, והלך לו בשמחה בטוב לבב בביתו לשלום, ומספר לאשתו ולבניו ולבנותיו ולכל הקרובים אליו כדברים האלה, ואמר כה דבר אלי האיש אשר על הבית, וכזאת וכזאת עשיתי, ומרוב ההתפעלות לא שכח רגע אחד את ביאתו למקדש ואת מטרתו ואת תכליתו, ובין כך היה עובד השם בטהרה בשמחה בטוב לבב.

זהו מה שאמר הכתוב "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" אם תעשו לי המקדש לשמי אז יהיה זה הסבה כדי "ושכנתי בתוכם" שאשכון בתוך כל אחד ואחד מישראל, כמו שכתבנו לעיל, שהמשכן היה גורם שכל אחד ואחד מישראל יהיה שומר את התורה חוקיה, משפטיה ומצוותיה, כי הוא ממצוות הזכרון, זכרון טוב לבני ישראל. אך אם לאו חלילה, אם לא ישימו כיונם בו, אם לא ילמדו ממנו מוסר ותורה, אז והורד המשכן — יהרסו אותו, יחריבו אותו עד היסוד. ובפרט אם ישימו עיונם בו ויחקרו היטב את כל ענייניו ומשפטיו, המשכן, הארון, המזבחות, המנורה וכל כליה, ההיכל והאולם, כולם היו רומזים רמזים עליונים דקים רוחניים ומדות טובות, וכל חכם המתבונן בהם בעיון היה מדבק נפשו אל ה' באהבה גמורה, כמו שכתוב "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה'", כאשר המשורר הקדוש אשר ידע כל

הבית, וכל כליו כל תאיו ומבואיו, כל רמזיו כל ראיונות נשגבות הצפון בהם אמר שכלתה נפשו לחצרות ה' ומסיים "לבי ובשרי ירננו אל אל חי" (תהלים פ"ד, ג') בהדבק נפשו באהבת ה' באחדות האמתי.

וכמו שקודם מתן תורה היה להם לזכרון הכל הבעלי חיים, מקטני קטנים שבהם ללמוד מהם דברים פשוטים, לזכור על ידם על שבע מצוות בני נח, כמו שכתבנו באריכות לעיל, הרי לאחר מתן תורה ניתן להם לזכרון על מצוות ה' את המשכן ואת כליו, להתבונן בהם ולשים עיוניו בהם. כל המרגליות הטובות, הדברים הנעלים, המדות הטובות לזכור בהם, והוא מצות הזכרון לזכור על כל התורה, ברעיונות נשגבים אציל, בהירות דקה מן הדקה. ובפרט בבגדי כהונה, בגדי כהן גדול והדיוט, כאשר האריך בעל העקידה ז"ל אודות בגדי כהונה, רוחניותם ודקותם, על ידם יתעורר לב האדם בעצמו, להתלבש בבגדי קדש — קדש לה', להלביש עליו עול התורה ולקיים מצוותיה ולשבור את לב האבן בקרבו, לטעת בלבו מדות נעלות. ומי היה גרם לזה — המשכן וכל אשר בו. ומאחר שהתכלית של המקדש היה כל כך קדוש, ממילא הסיבות לבנות המשכן והארון והמזבחות והמנורה וכל כליהם היו גם כן נצרכים לזה אומנים קדושים כבצלאל וחבריו, ומנדבים קדושים ליתן כסף וזהב ונחושת ברוח נדיבה, ברוח קודש, כי כל מה שיקדשו אותו בעשייתו, כן יתגדל יתנשא קדושתו לאחר בנייתו, שצריך ליתן בלב שלם בלב טהור מכל פניה, לשם ה' — לשם המשכן — לשם כלל ישראל, וכל מה שיגדל הסבה כן יגדל התכלית, המסובב. וכל אחד מישראל אשר נתן זהבו וכספו עבור המשכן היה צריך לחשוב בלבו מקודם: אני נותן נדבתי הקטנה לשם ה' צבאות למען שמו הגדול אשר יתקדש, כדי שנוכל על ידו לזכור את כל מצוות ה' ולקיימם בכל לבנו ובכל נפשינו. ובכל אחד ואחד מישראל לא לבד שהיה החובה עליו ליתן מכספו למשכן, כי אם לקרא את עצמו לעבוד את ה' לתרום את עצמו תרומה לה' בכל כוחות נפשו, לשעבד כל רעיונותיו להתבונן במקדשי ה' בכל פרטיו, למען יזכך גופך מכל זוהמא מכל דופי. וכמו שהוכיח הנביא יחזקאל עליו השלום (מ"ג י) "אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעוונותיהם ומדדו את תכנית, ואם נכלמו מכל אשר עשו צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומבואיו מכל צורותיו ואת כל חקתיו הודע אותם לכתוב לעיניהם וישמרו את כל צורותיו ואת כל חקתיו ועשו אותם". כל הפסוק הזה מראה בעליל לעיני כל את כל אשר כתבנו בענין המשכן וכל רמזיו, אשר מרוממים את נפש האדם עד למעלה.

וזהו פירש הכתוב אשר התחלנו בו בעז"ה 'דבר אל בני ישראל ויקחו לי

תרומה', רצה לומר: לא לבד נדבה הגשמית הפרטית של כל אחד ואחד, כי אם המכוון שיקח כל איש ישראל את עצמו להיות תרומה לה', ברוחניותו יהיה טהר לבב ואמיץ כח ללחום מלחמות להפוך תאוותיו הנמבזות בתאוות אשר יאמר עליהם שיכספו נפשם לחצרות ה'. וזהו "מאת כל איש אשר ידבנו לבו", כי צריך דוקא נדיבת הלב טהר הרעיונות לזאת התרומה אשר תקחו מאתם "זהב וכסף ונחשת" דהיינו שיתנו לא לבד זהב הגשמי כי אם זהב הרוחני ומלת "זהב" מוסב על כל הפסוק, אם יתן זהב — יהיה עם זהב הלב, וגם אם יתן כסף — יהיה עם זהב הלב כן יהיה עם כולם, וגם אם יתן נחשת יהיה נחשב כזהב לו אם יהיה עם טהר לב. המקום יזכנו לקיים את המשכן בכל צורותיו בכל לבנו ובכל נפשינו, אמן.

לפרשת תזריע

מורי ורבותי! למחר אי"ה נקרא בתו' בפ' תזריע המתחלת "וידבר ד' אל משה לאמר דבר אל בנ"י לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר" וכו'. ואיתא במדרש, מובא פה ברש"י ז"ל, א"ר שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף. הה"ד זאת תורת הבהמה, (לעיל, בפ' שמיני) ואח"כ אשה כי תזריע ע"כ. וצריכים להבין א) מדוע נברא האדם מלך הברואים, כדכתיב כל שתה תחת רגליו, באחרונה, ומן הראוי היה שיברא בתחלה אשר הוא החשוב בהם. ב) מה שייכת היא יצירתו של האדם לתורתו ומה זה תלוי בזה.

כדי להבין את זאת נקדים בדברי המד"ר (פ' י"ט) עה"פ "ראשו כתם פז" וגו'. ראשו זו תורה דכתיב "ד' קנני ראשית דרכו" וכו'; אמר ר' אלכסנדרי בר חגאי, אם מתכנסים כל אומות העולם להלבין כנף אחד של עורב אינן יכולין, כך אם מתכנסים כל אוה"ע לעקור דבר אחד מהתורה אינן יכולין.

וצריכים להבין כוונת המדרש. ושמעתי בשם הרב הגאון מו"ה צבי הירש רבינוביץ זצ"ל מ"מ ומ"צ דק"ק ווילנא שאמר כן. דהנה איתא במכילתא בסדר בא (פ ו') על הפסוק "ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף, מבפנים, אתה אומר מבפנים, או אינו אלא מבחוץ, ת"ל "וראיתי את הדם" — הנראה לי ולא הנראה לאחרים, דברי ר' שמעון.

ר׳ נתן אומר מבפנים, אתה אומר מבפנים או אינו אלא מבחוץ, ת״ל והיה הדם לכם לאות, לכם לאות ולא לאחרים לאות, עכ״ל. להבין פלוגתם, והלא לכאורה שניהם אמרו דבר אחד, דצריכין ליתן הדם מבפנים, וא״כ מפני מה אין נראה לזה דרשתו של חבירו, ובמה עומד פלוגתם? ואמר הרב הנ״ל כן, דזאת ידוע שעיקר יציאת מצרים היה בשביל קבלת התורה והמצוה, כמו שאמר הקב״ה למשה בפעם הראשונה כשנראה לו, ״וזה לך האות כי אנכי שלחתיך, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה״, והשי״ת שצופה ומביט עד סוף כל הדורות, ידע שיעמדו החכמים בדור האחרון וידרשו טעמי המצוות וכל מצוה שיראו טעמה ע״פ שכלם ושכלם יסכים עליהם, אותם יקיימו והשאר יזרו הלאה, לזאת בהמצוה הראשונה שצוה הקב״ה לישראל, אמר וראיתי את הדם, הנראה לי ולא הנראה לאחרים, ר״ל רמז להם שלא ידרשו טעמי המצות ע״פ שכלם, ובין שנראה להם הטעם, ובין שאין נראה להם, יוכרחו לקיימם, והטעם ידוע ונראה לי, ולאחרים אין צריכה ליראות ואל זה הרמז נתנו הדם מבפנים שלא נראה לאחרים, כדמצינו במשנה (ברכות פ״ה מ״ג): האומר על קן צפור יגיע רחמיך וכו׳ משתקין אותו, שעושה מדותיו של הקב״ה רחמים ואינן אלא גזירות. וזאת היא ג״כ כוונת המד״ר שהתחלנו ״א״ר שמלאי״ וכו׳. וכן יתורץ בזה שני הקושיות שהקשינו שם. דהנה איתא בגמ׳ סנהדרין (לח.) אדם נברא בע״ש מפני מה, שלא יהיו צדוקים אומרים שותף היה לו להקב״ה במעשה בראשית ואיתא במד״ר תנחומא (מובא בילקוט פ׳ שמיני רמז תקל״ו) וז״ל: ״זאת החיה אשר תאכלו״, ״וזה לכם הטמא״, ״את זה תאכלו״ וכו׳. א״ל הקב״ה הזהר את ישראל שלא יאכלו דברים רעים, שלא יטער יצרך לומר דברים טובים אסר הקב״ה כו׳ ע״ש. נמצא דעיקר הטעם של המינים האסורים הוא מפני שהם רעים להאדם, ולפי״ז יכול האדם לומר הן אמנם דבבריאת מעשה בראשית לא היה האדם שותף להקב״ה, אחרי שנברא אחר כל מעשה בראשית, אבל בידיעת מעשה בראשית יכול להיות שותף. והוא ג״כ יכול לידע איזה חיה ועוף שטוב לאכול, ואיזה שרע ומזיק להאדם. כי הוא בקי בחכמת הטבע ובחכמת הרפואה ויודע שבשר החיה הזאת או העוף הזה טוב מאד לבריאת האדם ולא נמצא בה שום דבר רע שיוכל להזיק לו וא״כ יכול לאכול מהמינים שצוה ד׳ שלא לאכלם. לזאת בא ר׳ שמלאי לומר שלא כן הדבר, דכשם שיצירתו של האדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית להורות שהאדם לא היה שותף עם הקב״ה במעשה בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף,

לרמז ג״כ שהאדם אין שותף להקב״ה בידיעת ותורת בהמה חיה ועוף, ואף שנראה להאדם שמין החיה הזאת נוכל לאכול, מוכרח לקיים מצות השי״ת שצוה שלא לאכלו והטעם ידוע ונראה להקב״ה בלבד, והאדם לא יוכל להיות שותף בידיעה הזאת.

ור׳ נתן אמר שכוונה אחרת היתה בזה, משום שהיה גלוי וידוע לפני הקב״ה שישראל יהיו צריכין לילך עוד בגלות, כמו שאמר לו למשה אהיה אשר אהיה, ודרשו רז״ל אהיה עמהם בשעבוד זה, אשר אהיה עמהם בשעבוד שאר גליות, ובגלות ירצו ישראל להתדמות להאומות וכל דבר נימוס שהאומות עושים יעשו גם הם, אך דבר שאין נראה להאומות ולא יעשו לא ירצו גם הם לעשותו, לכן אמר פה הקב״ה והיה הדם לכם לאות — לכם לאות ולא לאחרים לאות. ר״ל אל תביטו על האומות אם הדבר הזה מוסכם אצלם, ואם יעשו גם הם הדבר הזה, כי התורה והמצוה מסור לכם ולא לאחרים, לכן אל תשגיחו עליהם כלל. ועל זה הרמז נתנו הדם מבפנים, הנראה רק לכם ולא לאחרים. וזאת היא ג״כ כוונת המדרש שהתחלנו: אם מתכנסים כל אוה״ע להלבין כנף אחד של עורב, ר״ל להפכו משחרותו שהוא מאוס, ולעשותו לבן שהוא יפה אינן יכולין, כך אם מתכנסים כל אוה״ע לעקור דבר אחד מהתורה, ר״ל שירצו לעקור התורה מישראל בחשבם שעי״ז יהיו עם ישראל יפים ונהדרים בהיותם מתאחדים בנמוסיהם עם גויי הארץ, ולא יתבודדו בתורתם לבדם (שזה מעורר השנאה לישראל, לפי דעתם) אינן יכולין, כי עיקר תפארתן של ישראל הוא אדרבה בקיום תורתם (כמו שאמר הכ׳ ״וראו כל עמי הארץ כי שם ד׳ נקרא עליך ויראו ממך״) וכמאמר הכתוב ״והלכו גויים לאורך ומלכים לנגה זרחך״, שהאומות וכל העולם ילכו אחריך, בזה האופן והנימוסים כמו שאתה מתנהג בדרך ה׳. ובזכות זה שאתם תפיצו אור ה׳ בעולם נזכה שיקיים ה׳ הבטחתו שאמר למשה עוד בגלות מצרים אהיה אשר אהיה, שהוציאנו מהשעבוד וכך יהיה עכשיו ״כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות״. כמו שאנו רואים שבימים האחרונים קודם גאולת מצרים נתגבר קושי השעבוד של מצרים על ישראל, כמו שמצינו שהתרעם משרע״ה ״למה הרעותה״. וצריכים להבין מה היתה כונתו של משרע״ה שהתרעם על הקב״ה בטענתו זאת, אלא הוא התפלא מאד למה זה עכשיו ששלח לו כבר הקב״ה שהגיע כבר זמן הגאולה נתקשה השיעבוד כ״כ על ישראל עוד יותר מקודם לפני הגאולה. נראה היה לכאורה שקודם הגאולה צריך השיעבוד להקל קצת מעולם, או לפחות שלא יכבד עליהם, שזה מביאו ליאוש ורפיון אצל ישראל על הגאולה בכלל. על זה השיב לו

הקב"ה: "ויאמר ה' אל משה עתה תראה את אשר אעשה" וכו' פי', הקב"ה רצה למהר את זמן הגאולה שעדיין היה חסר להשלים את הזמן כמנין ק"ץ, כדכתיב "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", ורק קושי השיעבוד השלים את הזמן הזה. וזה פירושו של "ועתה תראה", היא הנותנת, עכשיו שהתחיל קושי השיעבוד זה יבא וימהר את זמן הגאולה. ועכשיו על הגלות המר רביעי האחרון הזה שאנחנו סובלים כ"כ בכל המדינות בארצות פזוריהם, וביחוד ברוסיא אשר סובלים כ"כ ברוחניות ובגשמיות אשר לא נשמע סבל כזה בהיסטוריה עד הנה, וכן אנו מקוים בע"ה אשר קושי השעבוד של הגלות הזה שסובלים עם ישראל כ"כ, הוא כדי למהר את הגאולה שתבוא, כמו שאומר ירמיה (ל' ז'): "ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע", פי' שעל ידי קושי השעבוד ליעקב על ידי זה יושע שתהיה הגאולה בב"א ובלצ"ג.

(דרשה זו נשא בן המחבר המו"ל באחד מבתי הכנסת ברחוב מאה שערים ירושלים ע"ק תובב"א, ניסן ה'תרפ"ט).

לפרשת נשא

"נשא את ראש בני גרשון גם הם למשפחותם וכו' ונשאו את יריעות המשכן ואת אהל מועד מכסהו וכו'".

צריכים אנו להבין את ענין התנשאות של בני גרשון במה שהם יניחו על כתפם את יריעות המשכן ויסבלו ממשאם תמיד ממסע למסע ומחניה לחניה, כי זהו מעבודות הקשות מאוד, לשאת משאות גדולים על שכמם כי יש אשר יהיה הענן רק ימים מספר על המשכן ונעלה הענן ונסעו, והם צריכים תיכף ליקח על כתפיהם את יריעות המשכן ועוד וליסבול משאות כבדים כאלה. ומהו ההנשאות בזה? במה שאמר הבורא יתברך **"נשא** את ראש בני גרשון"?

נקדים נא הקדמה קטנה, הנה שמעתי מספרים על כפרי אחד ירא שמים שהיה סמוך לתחנה אחת ממסילת הברזל כמו עשרים ק"מ, ולקח מלמד אחד ללמוד עם בנו גמרא, ואמר לבנו, בני יקירי אם תלמד עם הרבי שלך עד חנוכה עד פרק "המניח" בבבא קמא, ותהיה בקי בהם, אז אקח אותך אל התחנה, ותראה את מסילת הברזל, ואת כל הבנינים שם ביפים ובהדרם.

הנער שמר הדבר בלבו ולמד בשקידה, וחזר על לימודיו ומן סוכות עד חנוכה למד עד פרק המניח בבקיאות. ראה הכפרי את לימודו של בנו שמח בזה מאוד, וכאשר הגיע בשעה טובה חנוכה אמר לבנו: בני יקירי הגיע העת לקיים הבטחתי, לנסוע אתך אל התחנה ולשמח את לבך עבור לימודיך הטוב, נסעו שניהם ובאו אל התחנה כמו חצי שעה קודם שבאה הרכבת. הנער רואה את כל הבנינים ומראה עיניו שמחו את לבבו. והנה הפעמון מצלצל והרכבת באה, כמובן הנער כאשר ראה את הרכבת בפעם הראשונה נזדעזע מאוד מן הקולות והלפידים והעשן הגדול היוצא מן הארובה וישאל לאביו: אבי יקירי מי הוא זה ואיזהו אשר מוליך את כל הכבודה הגדולה הזאת? כמו בתים בתים רצופים ירוצו על גלגלים במהירות נפלאה כזאת? השיב לו אביו: הלא חכם אתה בני, חקור נא וראה והבין בעצמך את החידה הזאת. התבונן הנער, כאשר הרכבת עמדה על התחנה וראה אנשים יוצאים מן הבתים הראשונים, הנקראים מחלקה ראשונה, אנשים עשירים עם כרסים רחבים, גבוהים בקומה, הסתכל בהם ואמר: לבטח האנשים האלה הם הם המוליכים את כל הכבודה הלזו, השיב לו אביו — לא בני. אז ראה אנשים יוצאים מן הבתים השניים — מחלקה שניה, אמר תיכף: אבי — הם הם המוליכים את הרכבת, אמר לו אבא: גם אלו לא, בני. ראה גם אנשים יוצאים מן הבתים השלישיים — מחלקה שלישית, אמר אפשר אלו אנשים מוליכים את הרכבת אמר לו אביו: לא ידעת בני, לקח אותו אביו והוליך אותו אל הקטר והראה לו את האנשים העומדים שם ואמר לו: בני, אלו הם האנשים המוליכים את כל הכבודה והבתים האלה. השתומם הנער ושאל כמתמיה, האם האנשים האלה השחורים, אשר תואר פניהם מושחר כמו זרת וקודר על פניהם, האלו הם מנהיגי הרכבת? השיב לו אביו: כן בני יקירי, אלו האנשים השחורים ההולכים כפופים וחושך ועשן קודר על פניהם הם הם מנהיגי הרכבת המלומדים על זה היטיב, איך להוליך בחכמה הרכבת, ועליהם האחריות הגדולה להיות עומדים על המשמר ולהביט בעינא פקיחא על כל המתהווה שם, בכל המכונות והגלגלים.

הן אם נביט על כל חלקי הבריאה, השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה, ותשאל לעצמך מי הוא המנהיג והקברניט את כל הכבודה הלזו? מי הוא המוליך והמביא אותם ובעד איזה זכות הם קיימים? והנה אם תשאל לבן אנגליה את השאלה הזאת, הלא בטח ישיבך תיכף שהאנגלים — בריטניא הגדולה, הם הם הקרבניט של כל העולם והמנהיגים של כל העולם, שהם מושלים באינדיא הגדולה ובאפריקה ואוסטרליה וקנדה, ומצרים ועוד

ועוד, ובזכותם ובישרותם גם השמים ושמי השמים קימים. וכן אם תשאל לצרפתי גם כן השאלה הלזה מי הוא המוליך הכבודה הגדולה הלזה? ישיבך גם כן שהצרפתים הם הם ינהיגו את כל העולם, כי מי לא שמע מהצרפתים ומפאריז המהוללה, ומיום שכבשו במלחמה העולמית את האשכנזים מה ידמה להם ומי ישווה להם? קראו נא מעל במת המכתבי עתים ותראו איך שהם ראשי המדברים בכל הקאנפייערענצין בז'נבה ועוד. וכן אם תשאל לגרמני קודם המלחמה העולמית, (כי עתה הם כמובן שוכבים על ערש דוי) מי הוא המוליך והמביא את כל העולם כולו? הלא בטח גם כן ישיבו שהם הם מנהיגי העולם. אולם באמת הבל יפצה פיהם ואת כולם פיהם דיבר שוא וימינם שקר — והאמת הברור הוא שהעם הישראלי עם שפל ונדכה, עם בזוז, הולך שחוח וקודר, חשך משחור תארו ומים וגלי צרות עוברים על ראשו זה אלפי דורות, אשר כמעט כשל כחו ונופל בתהום הצרות העוברות עליו בכל מדינה ומדינה, לולא הנותן ליעף כח הנותן לו עז ועצמה, והאומר לים הצרות עד פה תבוא ולא תוסיף, הוא אשר בנסי נסים יש בכוחו להחזיק מעמד בקרב הגויים אשר יושב שם, הוא ישראל סבא, הוא הוא המוליך והקברניט של כל העולם כולו בכל הדורות והזמנים. לא בעי בזמן המקדש, שאז היו כל האומות נזונים בזכות הבית המקדש, כמאמר חז"ל במסכת סוכות, (דף נה:) הני ע' פרים כנגד מי, כנגד שבעים אומות, וכתפלת שלמה המלך עליו השלום בחנוכת בית המקדש, כמבואר במלכים. אך אפילו לאחר חורבן בית המקדש אין טובה באה לעולם אלא בשביל ישראל, ואין פורענות חלילה באה על כל העולם אלא בשביל ישראל, ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפים כח בפמליא של מעלה שנאמר (במדבר י"ד י"ז): "ועתה יגדל נא כח ה'" ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום חלילה, כביכול מתישים כח של פמליא של מעלה, שנאמר "צור ילדך תשי" (דברים ל"ב י"ח), כמבואר כמה פעמים בחז"ל, ובכל יום בת קול יוצאת ואומרת "כל העולם כולו ניזן בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת". הרי אנו רואים בעליל שהעם הישראלי הוא הוא הקברניט של כל העולם השפל אשר תחת כל כדור הארץ, וגם השמים ושמי השמים ניזונים תחת השפעתו. אם אתה אומר זה לאיש אנגלי או צרפתי, אשכנזי או אמריקאי, היה ממלא פיו עליך ואומר: איך אתה ישראלי בזוי ושפל המדרגה אשר תמיד נתונה נפשך לרוצחים ולהורגים ולאינקויזיציות בידי ה"קוזיסטים" וה"היטלריסטים" ועשרת בני המן בכל מדינה ומדינה ואיך אתה מתפאר שאתה הוא המנהיג והמושל של כל כדור הארץ? ועושה ממך צחוק

גדול. אולם האמת האמתי כך הוא, ותוכל להשיבו בפה מלא שאתה צוחק ממנו ומחלומותיו, כי הנהרגים הורגים את הורגיהם והנצלבים צולבים את צולביהם ועמים רבים אדירים נפלו שדוד ואין זכר למו, והישראל-סבא שבע יפול וקם. והנסיון הורה לנו בכל דור ודור שכולם עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם.

הקיצור מדברינו שהעם הישראלי ההולכים שחוח וקודר, אשר חשך משחור תארם נדכה וכפוף, הם הם נושאים עליהם עבודת הקודש והם נושאים עליהם דגל הרוחניות, סמל הקדושה והטהרה, משא של כל העולם וכל העולם נזון בזכותם וקימים עבורם. וזהו מאמר תורתינו הקדושה, "נשא את ראש בני גרשון" מהו הנשיאות שלהם וההתנשאות של בני גרשון? על זה משיבה תורתינו הקדושה ונשאו את יריעות המשכן ואת אהל מועד מכסהו ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה, רצה לומר מה שהם נושאים בכתף משא הרוחניות, משא הקודש — האוהל מועד, מכסהו ומכסה התחש אשר עליו, והולכים שחוח וקודר תחת משאות הכבודות של המשכן וכליו, הוא הוא ההתנשאות שלהם וזהו גדלותם ונשיאותם, והעם ההולכים בחשך ראו אור גדול. והמשכן וכליו הם הקדושה והטהרה של עם בני ישראל, וסוף סוף אי"ה ינצחו את כל העולם כולו ועמים רבים ילכו לאורו.

לפרשת בהעלותך

אלדד ומידד מתנבאים במחנה

רש"י ז"ל פירש, שהיו מתנבאין: משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ. ובמדרש איתא: "היינו דאמרינן מילה בסלע שתיקותא בתרי". ואמר על זה הגאון הצדיק ר' יהושע העשיל מאפטא זצ"ל, שידוע שמשה רבנו לא זכה ליכנס לארץ בעד חטאתו אשר הכה הסלע, וההכרח היה לו לדבר אל הסלע כאשר צווה, וזהו מרמז המדרש היינו דאמרינן "מלה בסלע" ר"ל הצווי היה לו לדבר אל הסלע ואם היה מדבר אל הסלע כמצוותו, היה "שתיקותא בתרי" שני הנביאים אלדד ומידד היו שותקין, והבן.

"והאיש משה עניו מאד" (בהעלותך יב ג), הצדיק ר' יחיאל מאיר גאסטיניער זצ"ל היה אומר על זה, שעל מעלת הענוה אין על מצוה מיוחדת

בתורה שאם היה על זה דין מפורש שיהיה שפל בעיניו היה כל איש ואיש חושב בנפשו שבאמת גדול הוא אך על פי דין צריך להיות עניו, ואין זה עניו אמיתי, על זה אמר הכתוב "והאיש משה עניו מאוד" שגם בלבו באמת היה נחשב לעניו ושפל וזהו עניו אמיתי.

מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, ר"ה כ"ג. ר"ל האיש הגדול בחכמה לא יביט על חסרונות של הקטן ממנו רק יראה לקרב לרחוק ולקרוב, לקרבם אל החכמה ומדות טובות.

"עשה לך שתי חצוצרות כסף, והיו לך למקרא העדה". בשם רלב"ג הקשה בתניא, אם היה צריך לכלל ישראל לזה "חצוצרות" לקרוא בפעם אחד ששים ריבוא מישראל, אולם לקרוא לי"ב נשיאים מה צריך גם לזה "חצוצרות" כאשר מבואר בכתוב בפסוקים, לי"ב אנשים יכולים לשלוח להם על ידי שליח ? ותירץ בהסבר נכון שהמטרה על ידי "חצוצרות" להסיר שנאה וקנאה. לקרוא לאחד קודם חבירו ולחלק יחוס לאחד ואחד לפי כבודו, לזה הצריך הכתוב חצוצרות שיבואו כולם בפעם אחת על ידי קריאה אחת.

לפרשת שלח

"מראשית עריסותיכם, תתנו לה' תרומה" זאת אומרת כאשר עוד הילד שוכב בעריסה "אין וויגעלע", צריך לזמר לו שירי זמרה פסוקי "תורה צוה לנו" "משה אמת ותורתו אמת" וכדומה, למען ינוח על ראשו שירי אמונה, שירי קודש, וגורל הצדיקים, לחנך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה, והבן.

לפרשת בלק

"מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל"
"לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל"
"כי לא נחש ביעקב, ולא קסם בישראל

כעת יאמר ליעקב, ולישראל מה פעל וכו'"
"מה טבו אהלך יעקב, משכנתיך ישראל"
"דרך כוכב מיעקב, וקם שבט מישראל" (במדבר כ"ג).

ובגמרא סנהדרין ק"ה, ב': אמר רבי יוחנן, מברכותיו של אותו רשע אתה יודע מה היה בלבו, בקש לומר לא תשרה שכינה עליהם, אמר ומשכנותיך ישראל, בקש לומר שלא יהיה להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, אמר מה טבו אהליך יעקב, בקש לומר לא תהא מלכותם נמשכת, אמר כנחלים נטיו וכו', ע"ש עד סוף המאמר. הנה מרגלא בפומיה של אותו רשע השם יעקב וישראל, בששה פסוקים אלו, עיין פירש"י על פסוק "לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל". והנה כלל ישראל נחלק לשני בתי אבות ישראל. חלק אחד נקרא בשם "יעקב" והוא ממדרגה הקטנה וחלק השני נקרא בשם "ישראל" המדרגה הגבוה ביותר משאר העם והם חכמי ישראל ופרנסיה.

אולם אני מחלק את כל ישראל וישראל גופא לשני חלקים; החלק האחד נקרא בשם יעקב, והוא המדרגה הפחותה והשנית נקראת בשם ישראל מדרגה הגבוהה ביותר. ונבאר דברינו. הנה כל אחד ואחד מישראל יש לו שני בתים בית אשר דר בו עם אשתו בניו בנותיו אוכל בו שותה בו עושה בו כל צרכיו ישן בו, עושה בו כל צרכיו הגופניים ובית השני הוא בית הכנסת או בית המדרש שבעיר. בית המדרש הוא בית אלהים אשר בו הולכים כל בני העיר שלשה פעמים ביום להתפלל — ערב ובקר וצהרים. הבית הראשון מכונה בשם "יעקב" והבית השני הבית אלהים אשר אמרנו נקרא בשם "ישראל". ואין לך קהל וקהל מישראל שאין להם בית המדרש או בית הכנסת, עד אפילו בני הישובים שאין להם על הכפר אלה חמשה משפחות או שלשה ואין להם אלא מנין מצומצם, יש להם מקום ובית תפלה ומתאספים לעשרה ומתפללין תפילה בצבור ביחד, שם שופכים שיח לפני יוצרם ובוראם בהשתפכות הנפש. ומקודש הוא לישראל הבתי מדרשות ובתי כנסיות בכל דור ודור, ומיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו אין להקב"ה בעולמו אלא הבתי מדרשות ובתי כנסיות בלבד שנאמר "ואהי להם למקדש מעט". אולם לאחר כל הקדושה והטהרה ומורא המקדש שמחויבים כל ישראל וישראל להיות עליו יראת הרוממות מן הבתי מדרשות כמ"ש "ומקדשי תיראו", אף על פי כן מזלזלים בו מאוד, כמ"ש חז"ל מאי כרום זלות לבני אדם, אלו דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בו. שכל השיחות בטילות ודברים בטלים ומחלוקת וקטטות ומהומות, ולפעמים גם

הכאות בעו"ה, כולם לדאבוננו נעשים בבית המדרש. וכל העסקים וענינים וגם לשון הרע וליצנות ורכילות ר"ל הכל כאשר לכל הוא רק בבית המדרש. ומדוע זה? הלא הכל מודים בקדושת בית המדרש והכל יודעים מן הגמרא וראשונים ואחרונים בקדושת הבית המדרש והבית כנסת, עיין בש"ע הלכות בית הכנסת וברמב"ם. ומדוע זה נעשה הבית המדרש להמון העם, ואפילו ללומדים, לחולין גמורים? האין זה דבר מתמיהה מאד? נתבונן נא ונראה סיבת הדבר. והענין כך הוא כי קודם שהולך האדם לבית המדרש, הוא יושב בביתו, הוא הבית הראשון אשר אמרנו מקודם, אשר שם נקרא בשם "יעקב" ובהבית הזה ההכרח לו להיות שם יהודי כשר, ירא וחרד על דבר ה', דהיינו האכילה והשתיה והשינה וכל צרכיו ועניניו והנהגתו הכל צריכים להיות על טהרת הקדש, ועל פי דין והלכה בשלחן ערוך ופוסקים בכל דבר ודבר בשעתו ובזמנו. ועיין ברמב"ם ז"ל הלכות דעות פרק ג' הלכה ג' באריכות גדול בלשונו הזהב והקדוש ומסיים וז"ל הקדוש: ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" הוא שאמר שלמה בחכמתו "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך" עכ"ל הזהב. נמצא אם מקיים את הפסוק "בכל דרכיך דעהו" במלוא מובן המלה בביתו תמיד, אז תיקן את הבית הראשון שלו המכונה בשם "יעקב" בכל תקפו וזהרו. ואחר כך כאשר ילך אל בית המדרש בית מקדש מעט הנקרא בשם "ישראל" תהיה ההליכה שלו באופן אחר לגמרי, הוא אשר נקרא "ילכו מחיל אל חיל". מאחר שהוא כשר וטהור בביתו בכל עניניו ומנהגיו ילך בטח בתום לבו הטהור לבית הכנסת ולבית המדרש, ובודאי יעשה עליו הבית המדרש המקום קדוש רושם גדול והתעוררות גדולה בעת התפילה שלו, ובעת לימודו בבית המדרש יהיה לימודו תורה לשמה ממש, ואז יהיה נקרא עליו שם ישראל. אשרי האיש הזכה לקיים את שני הבתים האלה "יעקב וישראל", ובודאי יהודי טהור כזה לא ידבר בבית המדרש שום שיחה בטילה ולא דברים בטלים חלילה, ואפילו שיחת חולין גם כן לא ידבר.

ועתה נבוא לביאור הכתוב "מה טבו אהליך יעקב", ר"ל אשרי להם האנשים הצדיקים והחסידים והישרים המקיימים את שני הבתים האלה ככתבם וכזמניהם בכל יום ויום, אשר בזה הם מרימים את דגל "אהליך יעקב", וגם "משכנותיך ישראל", הם מרימים נס למעלה. הדגל השני "משכנותיך ישראל", ר"ל הבתי מדרשים ובתי כנסיות הם הם מקדישים ומעריצים ומפארים אשר הכל אומרים עליהם קדוש קדוש. ומוסיף עוד ואומר "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל". הנה כבר צווחו חז"ל

על הני אנשי, מדוע זה כאשר קאים אינש בשוקא כולה יומא ולא לעי, קא צלי ולעי שנאמר (ישעיה מ"ג כ"ב) "כי יגעת בי ישראל "בי" דוקא יגעת. הנה הרגישו חז"ל ברוח קדשם על כל מה שאמרנו מקודם, מדוע זה נתחלל כל כך הבתי מדרשות על הני אנשים הנ"ל עד אשר הבית המדרש עליהם למשא כבד, ותיכף בבואו יחפוץ לצאתו. על זה מתרץ מפני שהבית הראשון שלו ר"ל "היעקב" שלו איננו מתוקן לגמרי ונתקלקל מאוד על כן "הישראל" שלו גם הוא לו למשא כבד. לזה אמר: כאשר "לא הביט און ביעקב", ר"ל אם התקין בכל הפרטים את ה"יעקב" שלו, אז "ולא ראה עמל בישראל", אז ה"ישראל" שלו, ר"ל הבית המדרש או הבית הכנסת לא יהיה לו למשא, והבן. וכל זה, מי גרם לנו את כל אלה, את חילול מקדש וקדשיו, או טומאת מקדש וקדשיו. והמצוה ללמד זכות על ישראל כי הוא חשכת הגלות והנדודים וטרדת הזמן, טרדת הפרנסה הגורמת לנו את כל אלה, והשאר שבעיסה וקנאה ושנאה המבלבלת את דעת האדם הן בביתו והן בבית המדרש. כי רוב האנשים כל כך המה טרודים בעסקיהם ובהבליהם עד אשר לא ידעו אתם מה בבית ר"ל, ישכחו את מטרת הבתים האלה בתי אבות לבית ישראל הם בית יעקב וישראל האלה שהזכרנו. אולם נקוה אם ירצה ה' כאשר יבוא זמן ועידן עת יצרפו הדיעות והלבבות, ויערה ה' רוח ממרום, וימלא הארץ דעה. ויקויים בנו "דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל", ר"ל בזכות הצדיקים והחסידים אשר יקיימו את שני הבתים "יעקב וישראל" במילואיהם בזכותם יבואו שני המשיחים משיח בן יוסף ומשיח בן דוד כנודע. ואז "לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל", ונזכה לקיים מי מנה עפר יעקב כפירש"י, את כל המצוות שמקיימים בעפר, מצוות ככסוי הדם, כלאים, לא תחרוש בשור וחמור יחדיו ועוד. "ומספר רבע ישראל" עיין דרשת חז"ל (נדה ל"א, א'), אע"פ שעם ישראל בגלות המר, נרדפים ונרמסים בלי הרף, בכל זאת הם נושאים נשים, ומולידים בנים ונצח ישראל לא ישקר ולא יכזב, ועם ישראל מתקיים בניסים גלויים ונסתרים, וסוף סוף יבוא משיח צדקינו ויגאלינו גאולה שלמה ויקויים בנו כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל, שיהיו גדולים מהמלאכים. ומי יתן מציון ישועת ישראל ואז יגל יעקב וישמח ישראל. הרחמן יזכנו במהרה בימינו אמן.

לפרשת מסעי

"אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד משה ואהרן". "ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ואלה מסעיהם למוצאיהם". "ויסעו מרעמסס בדחש הראשון, בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח וכו'".

עיין שם עד סוף פסוק מ"ט, פ' שלישי, שחשיב שם תורתינו הקדושה מ"ב מסעות, כל מסע ומסע בשמו הפרטי. וההכרח לנו להבין מדוע זה כתבה לנו תורתינו הקדושה כל מקום ומקום בשמו באריכות גדולה כל כך, שני פרשיות שלימות בתורה. אמנם רש"י פירש הדברים על פי פשוטם במקום, אך עדיין לא שבנו משאלתנו — שאף על פי שנכתבו המסעות והמקומות שחנו שם ונסעו מהם למקום אחר, אין אנו יודעים לא הן ולא שמותיהם, ומדוע זה נכתבו שמות המקומות? ומאי נפקא מינה בשם "דפקה" "אלוש" "חשמונה" "רמן" "פרץ" ועוד, אחרי שזה נתיב לא ידע ולא עבר בה אדם מעולם?

הנה חז"ל כללו לנו כלל גדול בכמה מקומות "מעשה אבות סימן לבנים", וכל מה שאירע לאבות, כל מה שכתבה תורתינו הקדושה אודות האבות הקדושים, השבטים, דור המדבר — מעשיהם, גילגוליהם, סיבותיהם, יצוריהם, הילוך נפשם, מעמדם, מצבם, חמתם, ומסעם ממקום למקום ומעיר לעיר, דיבורם ועסקיהם, גלותם, נדידותם, טילטוליהם ושלוותם, כל אלה הם מראה מלטשת, מראה בהירה, לדורות הבאים. וכל עין שכלי, כל נבון דבר מצוה עליו לחקור בהתבוננות רבה ובתבונה יתרה על מה זה האריכה כל כך תורתינו הקדושה בסיפורי מעשיות, אשר כמו זר נחשבו באריכות נפלאה ונפרזה, בעוד אשר כמה גופי הלכות חמורות תלויות כהררים התלוים בשערה, באיזה חסר או יתיר אות.

והנה חז"ל הרגישו בזה ברוח קדשם ואמרו: יפה שיחתם של עבדי אבות יותר מתורתם של בנים, שהרי אליעזר עבד אברהם האריך בסיפורי מעשיות שני פרשיות שלימות בתורה וניסוך המים בחג נרמז רק בשלשה אותיות מ' י' ם' מים, רמז לניסוך המים בחג מן התורה — בפרשת פנחס, עיין תענית ב' ב', ר"ה ט"ז י"ב, סוכה נ' ע"ב. ועיין במס' שבת ק"ג, ע"ב, שלמדו דבר הלכה גם כן מזה הדרש ע"ש. וכל ספר בראשית מהחל ועד כלה הוא מלא סיפורים ומעשיות יותר משאר הספרים. והמפרשים הראשונים ז"ל

שעמדו על שאלה זו פירשו טעמו של דבר, משום שזהו יסוד ועיקר האמונה, לטעת בכרם בית ישראל ענפי האמונה — בלב כל איש ואיש מישראל ובפרט לילדי בית ישראל, ילדי חמד, מסיפורי מעשיות שבתורה מכללת הבריאה ומדור המבול, ומדור הפלגה, אנשי סדום ועמורה, האבות הקדושים, השבטים, שכל סיפור וסיפור מביא לידי אמונה טהורה וצרופה ואהבת הבורא יתברך, למעיין בו בעינא פקוחה, ובהתבוננות יתירה. ועיין בפרש"י ז"ל בהתחלת התורה: אמר ר' יצחק, לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם ראש חדשים, אלא משום כח מעשיו הגיד לעמו, ע"ש. ועל כן ספר בראשית קודם הוא לכל הספרים, כמאמר התנא באבות: "כל שיראתו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת". כי דיני התורה, וכל התרי"ג מצוות הם כלולים ביתר הספרים, ובספר בראשית אף שמובאים כמה מצוות כגון מילה וגיד הנשה, הרי הם רק בדרך אגב, אך העיקר בספר זה הוא בריאת העולם ומעשי האבות. והכוונה בזה שראשון לראשונים הקדים תורתינו הקדושה מציאת ה' ואחדותו, שנדע מי הוא (וזהו בבראשית) המצווה ואח"כ מצוותיו יתברך, ביתר הספרים. ובדומה לכך מצינו שפתח הבורא יתברך את העשרת הדברות באמונה קודם לקיום המצוות — באנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. ועיין ברבינו אבן עזרא שמפרש שאנכי איננו מן העשרת הדברות רק מבאר בו התגלות אלוהותו — מציאת ה' — מן האותות ומופתים שנעשו במצרים, שנאמר וידעת היום והשבת אל לבבך וכו', או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי וכו'. והרמב"ן ז"ל אף חולק עליו וחושב את האנכי ה' אלהיך למצות עשה, אף על פי כן מפרש גם הוא שלמדים אנו כאן מציאת ה' ואחדותו, ויורה שהעולם הוא מחודש, כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו, וזהו אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ועשה השתנות הטבע. וזהו פתיחה לעשרת הדברות — לידע מי הוא המצווה, כמו ספר בראשית ליתר הספרים.

ועתה נשוב לבאר את ענין המ"ב מסעות אשר הסיע הקב"ה את בני ישראל. כאשר נתבונן בדבר נמצא טעם הגון על אריכות הגלות האחרון המר, אשר זה קרוב לשני אלפי שנה אשר אנחנו הולכים מגוי לגוי וממלכה ומדחי אל דחי, נעים ומטולטלים ואלפי גלים של צרות ושמדות והריגות ורציחות ונהרי נחלי דמים נשפכים מאתנו בכל דור ודור ובכל מדינה ומדינה, והים של צרות עדיין איננו מלא, וצוררי ישראל עמדו ועומדים עדיין עלינו לכלותינו. מי מנה עפר יעקב, איה יש פנה בתבל ואיה יש כברת ארץ על פני תבל ארצה שלא נשפך שם דמם של ישראל כמים, אשר לולא רחמיו וחסדיו

של הבורא יתברך עלינו היינו כלים ונאבדים חלילה, שנאמר "ואף גם זאת בהיותם" וכו' (ויקרא כ"ו מ"ד) ; "ואתך לא אעשה כלה" (ירמיה מ"ו כ"ח) ; ועוד דרשו חז"ל : "וחצי אכלה בם" — חצי כלים והם אינם כלים. ומדוע זה יתארך הגלות כל כך, מדוע זה יתארך פעמי מרכביותיו של גואל צדקינו לבוא לגאלנו, למהר פדות נפשינו? אולם כאשר נתבונן בדור המדבר, ובהמ"ב מסעות אשר נסעו — ומעשה אבות סימן לבנים — נוכל למצוא רמז לביאור הדבר.

ארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה" וברש"י שם מפרש כי לולא חטאו ישראל היו נכנסים מיד לארץ ישראל ולא היו נצרכים לסבוב סיבובים וטלטולים ולהיות במדבר ארבעים שנה. ודוד המלך עליו השלום מעיד עליהם, שאמר (תהלים ע"ח מ') : "כמה ימרוהו במדבר העציבוהו בישימון וירגנו באהליהם לא שמעו בקול ה'" וכו', על כן נתעכב ביאתם לארץ ישראל ומתו במדבר. אף על פי כן בעת היותם במדבר ריחם ה' עליהם, כי המדבר הגדול הזה ארץ ציה ושממה נחש שרף ועקרב איום ונורא, אשר מי יכול להאמין שהלך שם איש, בנתיב לא ידע עיט, ובפרט ששים רבוא איש הגברים לבד נשים וטף, וגם להיות שם ארבעים שנה. אולם הכל יכול עשה מדברה כעדן וערבתה כגן ה', במן ובאר ולחם ושליו ובענני כבוד למעלה ולמטה ובד' רוחות השמים, בנסים נגלים הוליכם ה' ממסע למסע ומחניה לחניה, כמבואר בסדר בהעלותך, את אשר בסדרים ישרים ובדגלים נפלאים ובהשגחה שמיימית למעלה מסדר הטבע. והנה איזה מקומות פירשה התורה בעצמה טעם זה המקום, כמו במרה שכתוב בה "ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה" וכן קברות התאוה נאמר : "כי שם קברו את העם המתאוים". וכן "מדבר צין", למה נקרא שמו מדבר צין, שנצטוו ישראל עליו (שבת פ"ט א'). וכן "רתמה" עיין פירש"י שפירש הטעם של שם רתמה, ע"ש. ואין כל ספק שכל מקום ומקום מארבעים ושנים המסעות היה נקרא על פי איזה טעם כמוס על שם הנסים נגלים או נסתרים אשר נעשו שמה, ולא האריכה התורה בו, ואנחנו צריכים להבין זה בעצמנו כי לא במקרה חלילה נקראו כך שם המקומות אלא יש להם טעמים על פי סוד מסודות התורה.

ומעתה בין נבין אחרי אשר כתבה תורתינו הקדושה כל המ"ב מסעות בשמותם למקומותם ללמד לדורות הבאים כי לא לחנם נכתבו אלא ללמד דעת אריכת ישיבתם במדבר, בארץ לא זרועה ציה ושממה, כי נצרפו ונזדככו בכל מקום ומקום תחנותם במדבר כדי שמהם יזכו לעלות לארץ

ישראל, כמו שכתוב "וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה הם יירושה ולהם אתננה", ומעשה אבות סימן לבנים אחרי אשר אנחנו בגלות זה כשני אלפי שנה נודדים ומטולטלים מעיר לעיר וממדינה למדינה, כמה מסעות נסענו בכל הדורות הללו, כי איפה המקום אשר לא נדחו בניך שם, ומי מנה עפר יעקב כל המקומות אשר חנה שם וסבל יסוריו נדודיו ודמיו נשפך שם, ובכל מקום בואו הביא אתו אור ה' והתגלות השכינה, כמו שכתבו חז"ל: 'גלו למדי שכינה עמהם וגלו לפרס ושכינה עמהם' (ספרי, מסעי). ובכל מדינה ומדינה נתעשרו מממונם של ישראל וענפי המסחר התפתח, ועלו למעלה ראש על ידי עם ישראל, ו"הנרות הללו אנחנו מדליקים אלא שאין לנו רשות להשתמש בהם..." ובודאי יכתבו כל המסעות שאנחנו ישבנו שם וסבלנו.

ומי גורם לנו כל המסעות היתרות? דבר זה מבואר במסכת יומא, מאמר חז"ל על מה הוא שהחריב את ביתינו וחרב מקדשינו, ועדיין השטן מרקד בינינו: שנאה וקנאה ותרות וכבוד — הם מאריכים את הגלות. אולם לא לנצח יריב ולא לעולם יטור, ולא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול, ובמהרה יושע יהודה וישראל ישכון לבטח, אמן.

דרושים למועדים וזמנים

לראש השנה

"ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם" (פנחס כ"ט).

עיין ברמב"ן על התורה בפ' אמר (כ"ג כ"ד) על הפסוק "זכרון תרועה מקרא קדש", שמבאר באריכות בדברים נפלאים קדשים וטהורים, בחכמת הקבלה ורמזים דקים, ע"ש היטיב, בענין התקיעה והתרועה והתקיעה לאחריה. ועיין ברמב"ם בענין תקיעת שופר (הל' תשובה פ"ג ה"ד) מה שאומר בקיצור "עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן וכו" ועיין שם בהלכות תשובה פרק ג' ה"ד, אודות השופר בקיצור בלשונו הזהב והקדוש. וראיתי בספר "מוסדי ישעיה" וגם שמעתי מפיו זצ"ל בעיר באברויסק דבר נחמד מאד שאמר בזה. כי השופר הוא משל לגוף האדם, שהגוף הוא חומר פשוט כשופר והשופר כאשר מונח על השלחן הוא גולמי כלי עצם, אולם כאשר תוקעין בו אז יתן קולות וברקים, והשומעים יחרדון ומתעוררים לרעש תשובה, כמו שכתוב: "היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו" (עמוס ג' ו'), כן גוף האדם, בלא נפש המשכלת הוא גולם וגוש עפר, ועיין ברמב"ן על הפסוק "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה", עיין שם היטב דבריו הקדושים. והנפש המשכלת, היא עושה את האדם ל"נפש חיה", לרוח-ממללא כדמתרגם אונקלוס, עם הנפש הגוף עושה גדולות. והנה מבואר בש"ע אורח חיים סי' תק"ף שחייב לתקוע תר"ת שלשה פעמים וכל תרועה צריכה להיות פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. ומשל נמרץ הוא לחיי האדם, כי האדם כאשר הוא נולד הוא בבחינת פשוטה לפניה, ממש כמקל דק וצנום, ואחרי מאה שנה כאשר מת הוא פשוטה לאחריה, שפושט את אבריו וידיו ורגליו, ובנתיים הוא "תרועה"; ומהו "תרועה" — גנוחי גנוח או ילולי ילול, כי מי הוא זה אשר ישמח לבו בחייו כי רובא דרובא דאינשי כל ימי חייהם כעס ומכאובים, צרות ויללות ומה יעשה האדם בימי חיי הבלו, גנוחי גנוח או ילולי יליל. וזהוא כמו בשופר

ה"תקיעה והתרועה והתקיעה" כן בימי חיי האדם ג"כ תקיעה תרועה תקיעה שהוא דומה ג"כ לשופר כאשר בארנו.

ועיין בס' תקפ"ו, סעיף ט"ז: צפהו זהב, במקום הנחת "פה" פסול, שלא במקום הנחת פה כשר. והנה ידוע שיש מצוות בין אדם למקום, ומצוות בין אדם לחבירו וההכרח לקיים שניהם גם יחד ואז נקרא תמים, שנאמר "תמים תהיה לה' אלהיך", לקיים במצוות שבין אדם למקום ובמצוות שבין אדם לחבירו ג"כ. ואם יקיים מצוות בין אדם למקום על צד השלמות ויזניח מצוות בין אדם לחבירו אינו מהמובחר כלל וכלל, וכן יש שמקיימים מצוות בין אדם לחבירו ונותנים צדקה בפיזור רב חומלים על דלים ומרחמים על אביונים, אולם אינם מקיימים מצוות בין אדם למקום כלל, גם זה הבל ורעות רוח. וזהוא מרומז בש"ע בסעיף ט"ז: "צפהו זהב", ר"ל השופר הוא מן המצוות שבין אדם למקום שההכרח לקיימו כאשר צוונו הבורא יתברך, ואם יחפוץ לצפות בזהב, ר"ל לפזר בצדקה את המצווה, ע"ז אמר אם במקום הנחת פה פסול, במקום שצריך להניח את הפה, להתפלל או להניח תפילין או ציצית או מזוזה, שם יצפה בזהב — בצדקה, ולא לקיים את המצווה, "פסול" — אין זה מצוה כלל ולא לרצון לפני ה' הוא, "שלא במקום הנחת פה — "כשר", ר"ל שאם יתן צדקה וירחם על עניים ואביונים לבד מה שמקיים מצוות בין אדם למקום, ואז יהיו איש באנשים מהדר שבמהדרין, תם ומתמם עם תמימים, וזהו מה שאמר התנא באבות "משמח את המקום" — שמקיים כל מצוות שבין אדם למקום, "משמח את הבריות" — שמקיים כל מצוות שבין אדם לחבירו. והרחמן יזכנו להיות מן המקיימי מצוות שניהם יחד לתפארת ישראל ולתפארת השמים.

לפני תקיעת שופר

שיר מזמור לבני קורח

כל העמים תקעו כף, רצה לומר כי לא רק עם ישראל מסובל ביסורים כאשר היה עד הנה, אלא כל המדינות והגויים תקועים בכף את ראשיהן מרוב מכות ויסורין אשר עוברים עליהם. ולכן **הריעו לאלהים בקול רנה**, אנחנו **בני ישראל צריכים לתת שבח לבורא עולם, אשר יבחר לנו את נחלתנו,**

ארצנו הקדושה, **את גאון יעקב אשר אהב סלה** (דהיינו שמביא הקב"ה מהומה בעולם, שמתוך כך מסתובבים הדברים שישובו ישראל לארצם).

עלה אלהים בתרועה, יתן ה' התעוררות בלבות כל בני ישראל לשוב בתשובה שלימה לפניו, ברחמים רבים. **בקול שופר על ידי קולו של השופר** (ולא נזדקק ח"ו לדברים אחרים המביאים אדם לידי תשובה). **נדיבי עמים נאספו**, ביום הקדוש הזה נאספים כל עם ישראל לכל מפלגותיו (ואף שהם מנתהגים כנדיבי עמים, דהיינו שבכל השנה הם אינם הולכים בדרך התורה והמצוות, אבל בימים נוראים ישנה התעוררות אצל כל אחד). אולם הבקשה היא **עם אלהי אברהם**, תשארו בני אברהם אשר קיים את כל התורה כולה, תשארו עם ה' אלהיכם בכל השנה ולא רק אלו השלשה ימים נוראים. **כי לאלהים מגיני ארץ מאד נעלה** — כי ממנו תקווה לעם ישראל לתשועתו ולשמירת דמותו היחודית, להיות עם נבחר, עם נעלה.

ליל כל נדרי

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו.

הנה יש לנו שלשה חלקים: **עולם, שנה, נפש.**

עולם: הנה כדור הארץ הוא אצלנו המרכזי מכל חלקי תבל. המרכזי והאמצעי מכל העולם — מכל כדור הארץ הוא ארץ ישראל, ארצנו הקדושה — לב העולם, כמאמר חז"ל (זבחים נ"ד:): ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, ונקראת "תבור הארץ". בית המקדש הוא המקודש מכל ארץ ישראל, וקודש הקדשים הוא המקודש מכל בית המקדש, העזרות, האולם וההיכל וכו', ושם "אבן שתיה" אשר ממנו הושתת העולם.

שנה: הנה מכל י"ב חדשי השנה אשר המה כנגד י"ב שבטי ישראל, החודש "תשרי" הוא האמצעי והמרכזי מכל חדשי השנה כולה. חודש אשר בו בחר ה' לעם סגולה להיות מקודש מכל החדשים, לטהר בו עם קודשו — בני ישראל, מכל חטאתם. **ויום הכפורים** הוא המרכזי והלב מכל החודש הזה.

נפש: הוא ה"אדם", עולם קטן אשר בו רמ"ח אברים ושס"ה גידים, כנגד רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה. המרכזי והאמצעי מכל הגוף הוא הנשמה שבמוח, הוא קודש הקדשים שבכל הגוף.

וזהו הרעיון של הפסוק: "כי ביום הזה" — דהיינו המרכז והלב של כל השנה ובכל העולם ובו נכלל הכל — כל הבריאה "לפני ה'" — בקודש הקדשים, במרכז העולם תטהרו — טהרת הנפש של האדם. אמן, כן יהי רצון.

לפני תפלת נעילה

"זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים"

הביאור על זה הוא כך: שמבקשים אנו מן הבורא יתברך "זכרנו לחיים" שיתן לנו שנת חיים, אולם בתנאי שלא נהיה יושבי קרנות ומן הבלי העולם הזה המטרידים א"ע רק על חיות הגוף לבד ולא על חיי הנפש, עסוקים בטרדת הפרנסה בלבד כל היום וכל הלילה למען יהיה לו מה לאכול להשביע את החומר הגס היינו הגוף לבד, ומהות כוונת האכילה שהגם שיהיה לו כח אחר האכילה לעסוק במלאכה או במשא ומתן ומהות כוונת המשא ומתן שיהיה לו מה לאכול וכאשר יאכל יהיה לו כח לעסוק בפרנסה וחוזר חלילה. אין זה אלא כמעשה בהמה לבד, ע"כ אנו מבקשים מהבוי"ת "זכרנו לחיים ולאיזה חיים יזכרנו — שיהיה "מלך חפץ בחיים" שגם הבוי"ת יהיה שבע רצון מהחיים שלנו, שיהיו חיים רוחניים שיקויים "בכל דרכיך דעהו". שיהיה עוסק במלאכה ובטרדת הפרנסה למען שיוכל לקיים "מצות ה'" לגדל בניו לתלמוד תורה וכהנה הרבה. והאכילה גם הוא תהיה על טהרת הקודש כידוע. ואח"כ אמר "וכתבנו בספר החיים". מהוא ספר החיים? הוא בקשה נמרצה לכל צעיר לימים לבקש על "אביו ואמו" שיחיו אריכת ימים ומכנה את אב ואם "לספר" ר"ל כמו הספר שהוא מכורך משני צדדים בטבלאות ובאמצע הוא עלים נפרדים, והשני טבלאות מזיקים את העלים היטיב שלא יפרדו ושלא יתפזרו ולא יארע להם כל נזק והעלים הם בבחינה כמו ילדים והטבלאות הם כמו "אב ואם", כי הטבלאות הם מגינים על העלים משני הצדדים שלא יקרעו ושלא יתפזרו ויהיו לאחד. וכאשר יחסר טבלא אחת מיד מתחיל להקרע דף אחר דף, ואם יחסרו שני הטבלאות יתחיל להקרע הדפים משני הצדדים דף אחר דף עד שיקרעו אחת לאחת כל העלים מן הספר, כן הוא "האב והאם" ל"הבנים" אם האב והאם קיימים הם מגינים על הבנים שלהם שלא יחסר להם כלום, מאכילים הם אותם ומשקים אותם

ומלבישים ועושים כל ההשתדלות עבור בניהם שיהיו בריאים ושלימים. בריאים בעיניני הגשמיות ושלימם ברוחנות. הקיצור "האב והאם" הם כמו הטבלאות של הספר שמגינים על העלים משני הצדדים, כן האב והאם, האב מגין על הרוחניות והאם על הגשמיות. אולם חלילה רחמנא יצילנו אם יחסר להבנים האב או האם חלילה אזי הבנים הם בלי הגנה בלי מושיע, והולכים ומתדלדלים אחד לאחד בלי משגיח עליהם כמאמר הכתוב "כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו". וזהו מה שמבקשים אנו מהבוי"ת "וכתבנו בספר החיים" ר"ל שהבנים יהיו כספר והטבלאות יהיו קיימים וחזקים. כן יתן ה' שנכתב ונחתם בספר החיים שהכל ישאר בשלום האב והאם והבנים וכל כלל ישראל ונזכה לשנת חיים וברכה ושלום על כל העולם אמן ואמן.

רעיון לפ' שקלים

זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל. איתא במנחות דף כ"ט:

תנא דבי ר"י, שלשה דברים היו קשים למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבעו ואלו הן: מנורה וקדוש החדש ושרצים. והקשו בתוס': מ"ט לא חשיב מחצית השקל דכתיב "זה יתנו", ואמרינן בירושלמי שקלים ובמדרש, כאין מטבע של אש הראה לו מן השמים, ע"ש.

ואמרתי בזה ע"ד המוסר. קהלת אמר בחכמתו "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו" (י"א א), כי מעלת הצדקה גדולה מאד, אפילו בעולם הזה, כדרשו חז"ל ע"פ "עשר תעשר": עשר בשביל שתתעשר. גם בשם הגר"א זצוק"ל כתבו על הפסוק "ונתנו איש כפר נפשו", כי התבה "ונתנו" נקראת ישר והפוך כי האותיות נקראים ישר, וגם לאחור בחזרה נקרא "ונתנו", כי יותר ממה שהוא עושה עם העני עושה עמו. וגדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, וצדקה תרומם גוי, וצדקה תציל ממות, ועוד כהנה וכהנה מאמרי חז"ל המפליאים מאוד מצות הצדקה. אולם מה מאד יתפלא כל משכיל ובר דעת, מדוע זה על כל תענוגי העולם הזה יוזל זהב מכיסו של כל אחד ואחד מישראל ברחבה, וכל איש שורר בביתו, ומהדר על כל עניני ביתו ורכושו שיהיה לתפארת ולתהלה לפני כל איש ואיש הנכנס

לביתו ולא יצטרך ע"ז מאמרי חז"ל לעוררו ולסעדו ולזרזו, כי כל איש ואיש מזורז ע"ז בכל מיני זירוזין, ומהדר מן המהדר להיות נראה כעשיר לפני הבריות. אך כשבא ליתן צדקה נראה קרירות הלב במדה מרובה, כל אחד ואחד סומך על חבירו, כל אחד ואחד נעשה עני, כל אחד ואחד מלא תירוצים שונים, כל אחד מוסר נפשו ואומר כי הוא בעצמו עני אפילו הוא עשיר, כמאמר הכתוב "השמר לך פן יהיו עם לבבך דבר בליעל וכו' ורעה עינך באחיך האביון וכו' נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו", וכשבא ההכרח לקהילה ולכל עיר ועיר, לבנות להם בית הכנסת, בית המדרש, בית המרחץ, על פי רוב מתהווה קטטות ומריבות ומחלוקת בין איש לחבירו, ומדוע זה ככה? מדוע יקטן בעיניו עניין הצדקה, וכל שאר צרכי העיר עניני קדושה מכל שאר קניניו החומריים? אין זו אלא סמיות עין של היצר הרע המבלבלת לבו של אדם, ויציביו בארעא וגיורא בשמי שמיא.

אמנם האדם הוא בעל בחירה, ובידו וברשותו להתגבר ולהתחזק על טבעו הרע, בכח השכל ונשמת אלהים אשר בקרבו, ואם אך יתחיל להדליק מעט את האש — אלהי אשר נופח בו אז יתהווה מזה אש גדולה, אש מן השמים אשר יבער ויכלה כל קוץ ודרדר, כל עקמומית שבלב. ואז יהיה להיפך, על ידי אש מן השמים אשר יתגבר בקברו יתרומם בו מצות הצדקה אל על עד אשר חכמינו חז"ל התקינו עבורם, שלא יפזרו כל ממונם לצדקה כמאמרם (כתובות ס"ז:): התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, כמאמר קהלת "אל תצדק הרבה", ואיזה דרך ישרה שיבור לו האדם "כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם".

וזה רמזה תורתנו הק' במצות "מחצית השקל": הגם שיש לו שקל שלם אינו מחוייב ליתן כל השקל לצדקה כי אם מחצה, ומחצה ישאר לו. ומעתה יתברר לנו מה שאיתא בירושלמי ובמדרש, כמין מטבע של אש הראה לו מן השמים, ואמר "זה יתנו" ר"ל בענין של צדקה ההכרח הוא לכל אדם ואדם "טבע של אש" התגברות אש אלהי ממרום, ואז יקיים נתינת הצדקה כתיקונה וכל דבר ודבר לפי צרכו וכל קדושה וקדושה לפי קדושתו. והצדקה הראשונה מכלל ישראל היה בנין המשכן וכליו.

וכל אחד ואחד מישראל קיים המצוה כתיקונה כי כולם התנדבו בעין יפה ובנדיבות הלב כמאמר הכתוב: "מרבים העם מהביא" וכו' "מדי העבודה למלאכה ויצו משה ויעבירו קול במחנה" וכו'.

והרחמן יעזור לנו שנזכה לקיים מצות הצדקה לשמה, אמן.

לפרשת זכור

"זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים אשר קרך בדרך וכו' תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח (דברים כ"ה י"ז—י"ט).

מלחמה לה' בעמלק מדר דר אשר מאוד הרעישו מפרשי התורה למעניתם, על מה זה ועל מה זה שפך הקב"ה כל חמסו על עמלק יותר מן כל האומות אשר שפכו דמם של ישראל כמים בראש כל חוצות, כמו פרעה וסיסרא ונבוכדנצר וסנחריב מלך אשור ודומיהם, עד שנשבע הקב"ה שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה עמלק. עיין ברכות נ"ח, ועיין בסנהדרין כ', ועיין בספרי פ' תצא. ואמרתי בזה דבר יקר, וטמון בזה מוסר השכל; אשר דבר ידוע הוא אשר אינו דומה מי שיש לו הנאה להזיקו ומזיק, למי שאין לו הנאה להזיקו ומזיק, אשר עליו הכעס יותר ויותר. מאחר שאין לו הנאה להזיקו א"כ מדוע הוא מזיק? וכבר ידוע הוא המדרש כי לעתיד מתקבצות כל החיות אצל הנחש ואומרות: ארי טורף ואוכל, זאב דורס ואוכל וכו' אתה מה הנאה יש לך, לכך נאמר שיהיה ארור יותר מכל הבהמה והחיה, שכולם יש להם הנאה ממה שהם טורפים ודורסים והנחש אין לו שום הנאה כי עפר לחמו, אשר על כן הוא ישופך ראש. ומעתה נבוא להבין עניין מחית המעלק ומ"ש יותר מכל האומות, כי הגם שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, אולם כל אומה ואומה וכל צורר וצורר על ישראל יש להם הנאה להזיקם, כי חפצו לשלול שלל ולבוז בז. פרעה היה ירא מישראל פן ירבה, על כן אמר "הבה נתחכמה", וכאשר ראה שפרו ורבו למעלה מן הטבע, גזר יותר גזירות קשות לבל ירימו ראשם. וכן כל מחריבי ארצנו נבוכדנצר ואדרינוס קיסר ועוד, היה כל חפצם ומגמתם ליקח ארצנו בחזקה ולכלול אותנו תחת ממשלתם, וכן כל אומה ולשון וכל צורר וצורר. אולם עמלק ימ"ש אשר לא היה לו שום הנאה להזיקו, כי בעת ההיא לא היה לנו לא נחלה ולא ארץ, ולא שדה וכרם, וגם לא היה חפץ לשלול שלל ולבוז בז כי רק ויזנב בך כל הנחשלים אחריך. גם לא היה לו שום שנאת הדת על ישראל, כי "לא ירא אלהים", ואם כן מה היה חפץ מעם ישראל? ומה מטרה היה לו? ומה זה בא פתאם עליהם? אין זה אלא אכזריות גדולה ונוראה מאד! להפיל א"ע על עם עני ואביון שזה כמו רגע ששחררו עצמם מידי האכזרים נמרים ודובים, פרעה ומצרים, ועד ארגיעה, ונחו כמו רגע משעבודם המר והקשה יותר ממאתים שנה, נפל עליהם עמלק פתאם להרגיזם ולהכניעם על לא דבר. על כן הכעס עליו מן הבורא יתברך יותר

מכל אומה ולשון ומכל צורר, שלא היה לו שום הנאה להזיקו. וטמון בזה מוסר השכל, אשר כל איש ואיש מישראל אשר אנחנו בני אברהם יצחק ויעקב, אשר אנחנו מזוינים במדות טובות, רחמנים בישנים גומלי חסדים, אם כן מי מעכב אותנו מלהגאל גאולה שלמה זה כשני אלפים שנה? ומה זה מתאחר הגלות המר זה כמה עידן ועידנים, ד' ירחם. אולם דא עקא אשר גם בנו בני אברהם יצחק ויעקב, טמון אצל כל אחד ואחד מישראל מדת עמלק ימ"ש מקצת מן המקצת, שנאה קנאה ומלשינות חלילה, לתחוב מחט בבשר חבירו ולעוקצו גם אפילו אין לו שום הנאה מזה, לחרף לגדף איש חבירו. הקיצור כל אחד ואחד יש לו חלק קטן וגם גדול מחלק של עמלק, לבד מן הצדיקים שבדור שהם יחידי הסגולה, שאין להם גם מקצת מן המקצת מן מדות רעות הנ"ל ר"ל. ויש רשעים חלילה שירשו את עמלק בשלמותם, ומפני זה הוא עיכוב הגאולה, ה' ירחם. ועל זה אמרה התורה הקדושה וחז"ל בכמה מקומות בגמרא שאין השם יכול להשתלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק, ר"ל שימחה שמו של עמלק מכל אחד ואחד מישראל, שיעקר מכל לב ולב של ישראל כל המידות רעות שאמרנו לעיל. ובימות המשיח, שיבוא במהרה בימינו, רמז ישעיהו הנביא ע"ה (י"א ט'): "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". "והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר" (יחזקאל ל"ו כ"ו), וגם "אריה יאכל כבקר תבן" (ישעיה ס"ה כ"ה). זהו העמלק שישרש ויעקר כל המדות הרעות גם מעם ישראל המכונים בשם עמלק, ויבוא תחתיהם מדות טובות ונעלות גבוהות זכות בהירות.

רעיון לפרשת פרה

הנה בענין פרה אדומה רבו מאד מפרשים, ואענה גם אנכי חלקי אשר חנני אלהים לעני שבדעת כמוני.

ועיין במס' פרה אודות כל מעשי הפרה מהחל ועד כלה. והנה כבר ציינו חכמנו שיש בה סתירות וניגודים: מטהרת טמאים ומטמאת טהורים, עד אשר החכם מכל אדם הודה בעצמו שלא בא עד קצה תכליתה ואמר: "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" (קהלת ז' כ"ג).

ונתבונן נא בכללת הבריאה, מרמש ועד עוף השמים מקרני ראמים ועד

וכו', וראה בהם חכמה עמוקה ונפלאה, וכולם יעידון על מציאת ה'. והם נקראים סתרי מעשי בראשית ועליהם אמר דוד המלך עליו השלום "מה רבו מעשיך ה'", ר"ל מן הריבוי העצום של הנבראים גדולים וקטנים, ולפי דברי המחקרים שגם בחללה דעלמא ר"ל באויר נמצאים מליוני רבבות נבראים אשר אין אנו רואים אותם בעינינו, והם הנקראים מיקרובים, וגם לפי חז"ל בברכות מבואר זה בכתוב "יפול מצדק אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש", מן הרבוי הזה נראה מעשי ה'. וכולם בחכמה עשית, שיש בהם סדר נפלא, והפלא ופלא שמעיד שיש בורא ומנהיג כל הברואים יחד, וכן הוא מבואר ברמב"ם הלכות יסודי התורה, פרק שני ה"ב, בד"ה והאיך היא הדרך לאהבתו וכו' בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח וכו'.

והנה ידוע מאמרם ז"ל בזוהר הקדוש הקב"ה ואורייתא וישראל כולהו חד. והנה קודשא בריך הוא מעת שברא עולמו — כללות הבריאה, כוונתו יתברך היתה שבריותיו כולם יכירו ויודעו מלכו של עולם, כמ"ש "כל פעל ה' למענהו". הדומם והצומח והחי עושים את תפקידם, והמסתכל בהם בעיניו פקוחות יראה מהם גדלות הבורא עד אין חקר, כמ"ש הרמב"ם ז"ל, אשר נזכר לעיל. וע"ז בנוי כל פרק שירה, כידוע לכל מבין ובר דעת. וכן גרמי השמים ושמי השמים, מעידים לכל העולם שיש בורא ומנהיג, רם על כל רמים, כמ"ש "השמים מספרים כבודו וכו'" (תהלים י"ט ב'). אולם המדבר שהוא הוא בחיר הנבראים, ועם כח הבחירה שבידו, ונפש השכלי אשר בו, הוא הוא היכול לתקן עולם במלכות שדי, שיכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך, תשבע כל לשון. ומה יפלא הדבר אשר תחת לתקן מקלקל הוא על פי רוב, ויצר לב האדם רע מנעוריו. ועשרה דורות מאדם ועד נח וכולם היו מכעיסים ובאים, וכן עשרה דורות מנח ועד אברהם וגם כן כולם היו מכעיסים ובאים, וראיתי בני עליה והמה מועטים. זהו ההיפך הגמור, אשר ההכרח היה צריך הבני עליה להיות רבים.

והקב"ה מטרתו הוא רק לטהר את הטמאים, שלא יהיה טומאה כלל בעולם מאדם הראשון עד סוף כל הדורות. והקב"ה עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, כל דור ודור עושים עבודה זרה ואלהות הרבה, מעשי תעתועים והבלי הבלים לגבי הבורא יתברך, שהוא היוצר, הוא הבורא, הוא המנהיג. והוא כביכול מתנהג בחסידות מאריך אף ארך אפים ורב חסד כלפי בריותיו ויצירותיו. בקיצור, הוא מטהר טמאים, חפץ להיטיב עם הנבראים שלו, והנבראים שלו בועטים בו ותולים בוקי סריקי כביכול, כמאמר

דוד המלך עליו השלום "למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק וכו' ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו וכו'" (תהלים ב'). וכל הכשרונות אשר נתן הקב"ה לבן אדם בעל בחירה, אשר בכשרונות שלו יתרומם על, יעלה מעלה מעלה ויכול לתקן עולם ומלואו, בונה עולמות, מגדלים בנינים גשרים, אווירונים פורחים למעלה למעלה עד שמי השמים. ותחת אשר עליו להיות בעל הכרת טובה בעד הכשרונות הנפלאים שלו, (וכן באמת בעל יראת שמים מבקש שלשה פעמים ביום "חננו דעה בינה והשכל") הוא האדם בעצמו הוא כופר בעיקר ואינו מכיר טובה, וכפוי הוא בעל הטובה. כמו שנבוכדנצר הרשע אמר "אעלה על במתי עב אדמה לעליון". והרשעים הם בבחינת מטמאים טהורים כביכול אשר הקב"ה הוא טהור ומשרתיו טהורים, והרשעים להיפך, עד אשר אי"ה באחרית הימים הבטיח לנו הנביא עליו השלום "ומלאה הארץ דעה" וכל העולם יכירו ויודעו כי ה' אחד ושמו אחד, ויתוקן העולם וכל כללות הבריאה.

ועתה נדבר אודות אורייתא, כי תורתינו הקדושה היא גם כן נמשלת להקב"ה. מטרתה גם כן לטהר את הטמאים לטהר את העולם ומלואו, כל חוקיה, משפטיה, ומצוותיה באים ללמד את כל העולם דעת ויראת שמים, טהרת הגוף וטהרת הנשמה, טהרת המוח וטהרת הלבבות, מי יכול לספר, מי יכול למלל קדושתה, חכמתה, אצילה בהירה. אין חקר לתבונתה, כמאמר דוד המלך עליו השלום, "לכל תכלה ראיתי קץ, רחבה מצוותך מאוד" (תהלים קי"ט). ולא נתנה התורה אלא לצרף את הבריות, ולטהר את הבריות. הקיצור אורייתא קדישא מטרתה גם כן לטהר את הטמאים שלא יהיה טומאה בעולם כלל, לטהר את העולם מכל כתם ומכל חלאה וזוהמה, לעדן את הנפשות, לעקר ולשרש כל מידות מגונות, כל עקמימיות שבלב, שיהיה כל העולם וכל כללות הבריאה יהיו טהורים, כן צריך להיות, כן הוא תפקידו של העולם. אולם לדאבון לבנו מה אנו רואים, תחת לאהוב את התורה ולחבבה, לקיימה בכל פרטיה ודקדוקיה, הם כופרים בה, הם כפויי טובה לנגדה. כי יש מיימינים ויש חלילה משמאילים בה, כמאמר חז"ל: זכו נעשה להם סם חיים, לא זכה נעשה לו סם מוות — לומדים מתוכה דרשות של דופי, מינות ואפיקורסות, מתלות, תולין בה בוקי סריקי. ורואין אנו שתורתינו הקדושה הוא מטרתה לטהר טמאין, והכופרים בה בכל דור ודור, הם כביכול מטמאין טהורין. אולם אי"ה באחרית הימים כשיבוא גואל צדקנו ומלאה הארץ דעה, ויכירו כל העולם ערכה של תורתינו הקדושה, ואור התורה יזרח אל כל, ומלאה הארץ תבונה, דעה בינה והשכל. כי אור

שברא הקב"ה ביום הראשון וראה שאין הרשעים ראויים לה עמד וגנזה, גנזה באור התורה, ולימות המשיח אי"ה יתגלה האור הגנוז בתורה וכל העולם מגדלים ועד קטנים יבינו וילמדו את חכמת תורתינו הקדושה. אז, אז יהיה אור נצחי אור הקיים.

ועתה נבוא לענין השלישי — ישראל. וגורל עם ישראל הוא גם כן כגורל הקב"ה ואורייתא. כי עם ישראל מאז היותו לגוי היתה מטרתו גם כן לטהר טמאים, והראש והראשון היה אבינו אברהם שקרא בשם ה'. וכן הנביא אומר עליו: "הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם, הביטו אל אברהם אביכם, ואל שרה תחוללכם, כי אחד קראתיו" וכו' (ישעיה נ"א א-ב). כי בימיו היה החושך יכסה ארץ וערפל יכסו לאומים, ועליך יזרח כבוד ה'. כל העולם מלא גילולים ועבודות זרות עד אין קץ, והוא אברהם זקינינו הלך ונסע בשם ה', נלחם מלחמת ה' צבאות, מלחמת מצוה, עד כי נשלך לכבשן האש כי נמרוד המריד כל העולם נגד ה' וחפץ להתגבר על אבינו אברהם והשליך אותו לכבשן האש, חפץ להשמיד את קדוש ה', שישאר הוא הרשע יחידי בעולם ויכבה גחלת ה'. אולם מפלתו היתה גדולה, כי אברהם אבינו ע"ה יצא בזר הנצחון, כי נתקדש שם ה' צבאות בכל העולם עד למעלה, והתקין מטבע לעולם ונקרא בפי כולם נשיא אלהים, ונצח לארבעה מלכים וגייר אנשים, נטע אשל והכניס אורחים וקרב כל הבא בצלו תחת כנפי השכינה. וכן אבינו יצחק ע"ה ואבינו יעקב ע"ה וי"ב שבטי ישראל. וישראל במצרים מטרתם היה גם כן לטהר את ערות הארץ, אלא ששכחו שם מטרתם כמ"ש "ויתערבו בגויים וילמדו ממעשיהם". וכאשר יצאו ממצרים, נתקדש שם ה', ואמרו כולם ה' הצדיק. ודור המדבר קבלו את התורה, וישראל היה לגוי קדוש עם תרי"ג מצות, ובני עשיו ובני ישמעאל לא קבלוה כי הם עם טמאים, ולא הורגלו בטהרת התורה. וישראל הלכו מגוי אל גוי וממלכה לממלכה, ובכל מקום ומקום ומדינה ומדינה הפיצו אור התורה, אור החיים, — גלו למדי ושכינה עמהם, גלו לפרס ושכינה עמהם — וטהרו את הטמאים, וגרשו את העבודות זרות מן העולם, וכל אומה ואומה הכירו אחדות הבורא ומציאת ה'. והנה תחת לאהוב את עם ישראל עם הרוחני אשר השפיעו עליהם באור הרוחני אור אלהי וטהרו את אווירו של עולם וחללא דעלמא לאוויר דק וקדוש, תחת אשר היה מקודם מלא זוהמא מלא שיקוצים ופרעושים. ותחת הכרת הטובה לעם ישראל, שלמו לעם ישראל במכות גדולות ונאמנות, שפכו את דמם כמים טרפו חמסו, דרסו אותם תחת רגליהם. על מה ולמה? על לא חמס בכפיהם, ומי

מנה עפר יעקב אי איפוא מקום ומדרך כף רגל אשר לא נשפך בה דם ישראל, על מה ולמה? על שהם מטהרין את הטמאים.

ומה מאוד ימתק מליצת החרוז הקדוש אשר אנו אומרים בחונכה "הנרות הללו אנו מדליקים" ר"ל הנרות הללו נר אלהי נר הרוחני, מי הדליק אותו בכל העולם? מי שם חושך לאור? חושך הטומאה ובערות, מי כבה אותו? הלא "אנו מדליקים" — אנו — עם ישראל — הדליקו אותו בכל גוי וגוי ובכל ממלכה וממלכה. על ידי עם ישראל נתקדש אור אלהי ומציאות יחידו של עולם הכירו על ידי עם ישראל. וגם בגשמיות באופן אקונומי מסחר ותעשיה נתגדל ונתפתח על ידי עם ישראל באופן מוצלח מאוד בכל מדינה ומדינה אשר עם ישראל שוכנים בתוכה. ולבסוף "אין לנו רשות להשתמש בהם" אין נותנים לנו שווי אזרח, אין מכירים את עם ישראל לעם בין העמים, "אלא לראותם בלבד", רק לראות מרחוק, מרחיקים אותנו מכל הנאות שבעולם.

הקיצור, אנחנו עם ישראל מטהרין את הטמאים והם כל האומות מטמאין את הטהורין.

אולם בטח, בטח יתקיימו דברי הקב"ה, ודברי הנביאים חוזי ה'. באחרית הימים בימי הגאולה העתידה אי"ה כל העמים והמדינות יכירו את עם ישראל עליון על כל העמים ויאמרו כולם אל עם ישראל לכו ונעלה אל הר ה', הר בת ציון, וכל העמים יכירו הכרת הטובה לעם ישראל בעד מסירות נפשם על אחדות ה', מציאת ה'. ויטהרו את הטהורין ויהפך שפה ברורה לכל העמים, ולא יריעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, וגר זאב עם כבש ונמר כגדי ירבץ, וקוב"ה ואורייתא וישראל כולו יהיה חד — כל העולם כולו ירוממו עם עם ישראל בראש את הקב"ה ואורייתא וישראל ירינו ויגילו, ומלאה הארץ רננה, וכל עצי השדה ימחאו כף וכולם יגיעו למטרתם הרוממה, ויהיה ה' אחד ושמו אחד, אמן ואמן.

לחג שבועות

דרוש שנאמר בעיר מוסקבה בביהמ"ד ארבאט א' שבועות ה'תרע"ז
"בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה וכו'" (שמות י"ט).

מי מאתנו איננו זוכר את המהפכה הגדולה אשר היתה ברוסיה, מהפכה

איומה ונוראה, מהפכה ממשלתית, בטלה ממשלת היחיד ממסד ועד הטפחות, ממשלה בלתי מוגבלת עברה ובטלה מן העולם, אין לה שום זכרון בחיים ובעולם המעשי בכל כדור הארץ. מי ידבר מממשלות אירופה הנאורות והמקולטרות, אף גם בכל ארצות אסיה ואפריקה נשרשה ונעקרה ממשלת היחיד עד היסוד. מי מאתנו איננו זוכר את רגש האנושיות והחפשיות אשר לבשה אז את אנשי ארץ רוסיה אחרי המהפכה, בימי ממשלת השר הישר באדם קערענסקי, שמחת הנפש והגוף יחד. אנשי ארץ רוסיה חגגו בשמחה ועלצה מנער ועד זקן, על כל פנים שמחה וחדוה, הדר ואצילות. נתפשטו הקמטים ונתעדן הבשר, נתרחבו המוחות, עבדי עולם יצאו לחירות עולם. שלשלת הברזל והכבלים אשר היו על רגלי כל אדם נתקו ונפרכו ונהיו לאפר, גלי ים עברו מעל כל ראש וראש, כל אדם ואדם מרגיש את עצמו שהוא חפשי במעשיו בדעותיו והוא נמצא ברשות עצמו.

ואמרתי אני אז עם לבי: אם כל העם הרוסי חוגג את חגו ואת שבתו בעד ארץ מולדתו, אבל אנו עם בני ישראל אנן מה נעני אבתרייהו, בעד עם ישראל איננה מזה עוד תשועה. לא זאת היא המנוחה ולא זאת היא המרגוע לכלל ישראל. מה היא השמחה אשר שמחים הם עם ישראל יחד עם ארץ רוסיה, יחד עם בני עם הארץ, "אל תשמח ישראל אל גיל בעמים". לנו היא שמחת הבל שמחת תעתועים, ומה יוכל לשמח אותנו בראותנו כל עיר על תלה בנויה ועיר אלהים משפלת עד שאול תחתיה, ומלבד כל זה נתבונן נא מדורות עברו כמאמר הכתוב (דברים ל"ב ז'): "זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר", אין כל חדש תחת השמש כבר היו לעולמים מעשים כאלה וביתר שאת וביתר עוז ומי ראה כל אלה ומי שמע כדברים האלה. הנה עם בני ישראל היו עבדי עולם משועבדים היינו לפרעה במצרים, עבדים נכנעים תחת עול קשה, מלך קשה מדינה קשה, אשר כל העמים והלשונות אשר ראו את שעבוד ישראל ואת הגלות המר אשר הם סובלים לא האמינו כל יושבי תבל כי יבוא יום ושעה אשר עם בני ישראל יצאו לחפשי מתחת יד מעניהם ומלחציהם, כמאמר הכתוב "לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ומופתים וביד חזקה", אשר הפליא את לב כל עמי התבל על הפלא הנפלא הלזה — "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת", אשר עם ישראל השתחרר משעבוד מצרים, ובני ישראל יצאו ביד רמה. ומלבד הגאולה הגופנית, אשר עבדי עולם נגאלו ונשתחררו מיד מעניהם ומבקשי נפשם, ויצאו בקומה זקופה וראו נקמתם בעיניהם באויבהם, כמאמר הכתוב: "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים", עוד היו להם גאולה רוחנית כפולה ומכופלת

אשר בזמן מהיר וקצר כזה מן גאולת ויציאת מצרים עד ו' סיון שהוא קבלת התורה נתרוממו ונתעלו ברוחניות כל כך, מן עבדים שפלי ערך בזויים מחוסרי רגש רוחני רגש אציליי אשר לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, בעת קבלת התורה נתעלו ונזדככו כל כך עד שכל אחד ואחד מישראל עלו למדרגת חוזי-יה כמאמר הכתוב "פנים אל פנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש", מדרגה גבוהה מאד אשר אין למעלה הימנה. והגמרא סוף סוטה חושבת במאמר ר' פנחס בן יאיר עשרה מדרגות: זהירות זריזות וכו' עד שיבוא האדם לידי מדרגה לרוח הקדש, וכל הנביאים שקודם למדרגתם היה להם יגיעה גדולה ועצומה זולת מה מהנביאים שבתחילת יצירתם נולדו לנביאות "בטרם אצרך בבטן ידעתיך נביא לגויים נתתיך". וכאן זכו כולם למדרגת נבואה אלוהית, שפע עצום מאד בלי שום יגיעה כלל וכלל, כי אם חסד אלהים ממרום. וכן פירש בעל "קול אומר קרא" זצ"ל את הפסוק "ה' דבר מי לא ינבא (עיין בדרוש של שבועות). וכן פירש את הענין של המ"ע בתורה של ספירת העומר "וספרתם לכם ממחרת השבת וכו' תספרו חמשים יום" (ויקרא כג טז—יז). כי מדרך העולם כאשר יסע אדם בעגלות בדרך רחוקה מאד, אשר ההכרח לו לנסוע כמה וכמה חודשים דרך שדות ויערות ומדבריות, אינו מדרכי השכל לספור את השעות והרגעים ואפילו הימים, כמו שאין דרך לספור גרגיר קטן מכור עפר, לא כן הנוסעים על מסילת הברזל וכמו כן המעופפים באויר, להם מחייב השכל לספור השעות והרגעים שנוסעים שהרי באיזה רגעים שעומדים במכונה נוסעים מה שהיה להם לנסוע כמה חדשים, להם ראתה לנכון לספור השעות והרגעים. על זה צותה תורתנו הקדושה לספור בכל יום ויום את השבעה שבועות מפסח עד עצרת, שזכו ישראל למדרגה רמה ונישאה במשך שבע שבועות כמאמר הכתוב: "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי" (שמות י"ט ד'), שאין זה משכל אנושי ומדרך הטבע להתרומם ולהתנשא בממשלת הרוח בזמן קצר כזה. וזהו לדעתי מאמר ההגדה "אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו התורה דיינו", כי הפירוש הוא שהיה להם השגה גדולה ונפלאה להשיג ענינים רוחניים ונעלים וטעמי המצוות והיו מקיימים את התרי"ג מצוות מאהבה גמורה גם בלא הכרת מצווה, כי נזדככך החומר שלהם כל כך עד שלא התאוו שום תאוה גופנית וחומרית, עד שלא היה להם ונשלל מהם כח הבחירה ממש. ומה נעמו בזה לפרש דברי אדון הנביאים משה רבנו עליו השלום בעת קבלת התורה, אשר בא אליו צווי הקב"ה "רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות" והשיב משה רבנו עליו

השלום "לא יוכל העם לעלות אל הר סיני כי אתה העדתה בנו לאמר הגבל את ההר וקדשתו". והתשובה של משה יפלא מאד אם ראתה ההשגחה העליונה כי אין די באזהרה אחת הנזכרת בפסוק י"ב וימצא לנחוץ להזכיר ולהזהיר עוד פעם, איך ערב משה רבנו עליו השלום את לבבו לומר כי הזהרתו זאת למותר הוא לו? אולם משה רבנו עליו השלום קברניט של האומה הישראלית, האב הרחמן, המוסר נפשו וגופו בעד כלל ישראל חשקה נפשו בראותו את צאן מרעיתו, עם חביבתו עומדת ברום פסגת ההשכלה העליונה ורוח נדיבה אצילה בהירה שפוכה עליהן, אשר לבבם הטוב אינה נוטה כי אם לאהבת השי"ת ולמסור נפשו בעד הבית"ש ואהבתם להבית"ש היתה כל כך גדולה עד שהיו כמו משוללי הבחירה ממש. וידוע הוא אשר יש שני מיני הגבלות הגבלה רצונית וטבעית. הגבלה רצונית היא מה שהוא יכול לעשות ובכוחו יש לפעול הדבר ההוא, אולם הרצון עומד כנגדו, דהיינו שכלו אינו מניחו להוציא מכוח אל הפועל הדבר הזה, שמתירא מפני המלעיגים עליו או שיהיו מגנים אותו אם יעשה דבר זה, והגבלה טבעית הוא שהטבע עומד כנגדו ואינו יכול לעשות כנגד חוקי הטבע כמו למשל שאין בכח האדם להגביה ולהסיע ממקומה החומה, זהו הגבלה טבעית. ובראות אדון הנביאים את מדרגת עם ישראל בעת קבלת התורה שהמה כמו משוללי הבחירה ולעשות נגד רצון הבורא והוא להם כמו הגבלה טבעית, ועל זה בקש משה רבנו עליו השלום מאת הקב"ה שלא יכול העם לעלות אל הר סיני: "כי אתה העדתה בנו לאמר הגבל את ההר וקדשתו", רצוני לומר המדרגה שהם עומדים עתה בעת קבלת התורה מדרגה רוחנית אשר אין למעלה ממנה, תשאר להם עד עולם שיהיה להם הגבלה טבעית שלא יכול העם לעלות אל הר סיני, שיהיה להם הגבלה טבעית לעולם, ולא יכולין עשות עבירות כלל ע"פ ההגבלה הטבעית שלהם, ומאושר יהיה חלקם בחיים, זה היה בעייתו של משה רבנו עליו השלום. (וכעין זה פירש בספר "אגלי טל" במאמר ראשון, אולם דרכו דרך אחרת בהענין הנפלא הזה). ואחר כך השיב לו הקב"ה "לך רד ועלית אתה", כי עדיין לא באה העת של והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר, עת תקופת הזהב של "לא ירעו ולא ישחיתו" "ומלאה הארץ דעה" וכו', ונשאר ההגבלה הרצונית והבחירה החפשית; כן הביא הרב הנ"ל בשם הגוה"ק ש"ז ז"ל מלאדי שכתב בש"ע בק"א דשבת ד"י דאיתא התם תפילת ערבית רשות הני חברין בבלאי כיון דשרי המיינא תו לא מטריחינן להו, ופריך התם ב' פריכי; א) טריחונא למוסר המיינהו. ב) ליקו התם וליצלו, משום שנאמר הכון לקראת אלהיך

ישראל. אמנם התירוץ הזה לא יסיר אך את הקושיה הב' בלבד, ומה נענה לקושיה א'. ועיין שם בתוס' שכתבו דלא חש לתרץ קושיה זו. וכתב הוא ז"ל עד כי באמת בתירוץ זה יתרצו ב' הקושיות כאחד, כי טרם שידע הש"ס איזה המצוה בחגירת האיזור שאלו בצדק טריחותא למיסר המיינוה, משא"כ אחרי שנודע להם כי יש מצוה בדבר, שפיר הוי טריחותא, כי נפש האדם תבחל כאשר יש נטל ומצוה עליו כי גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

נחזור לראשונות אשר התחלנו שעם ישראל בעת קבלת התורה עלו למעלה ראש, וזהו עיקר תכלית יציאת מצרים אשר נצרפו ונזדככו כמאמר כתוב (תהלים ס"ו י') "כי בחנתנו אלהים צרפתנו כצרף כסף", וכה אמר הקב"ה ליעקב "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה" ר"ל כאשר ירדו למצרים היו במדרגה גבוהה מאד בחינת "אנכי", ו"אנכי" אעלך גם עלה, ובעת עלייתם גם כן ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא עליו השלום כמו שנאמר "בהוציאך את העם תעבדון את האלהים על ההר הזה". כן כאשר יתן ה' תשועה לישראל ושב ה' את שבות עמו וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה אתכם מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה מעילם ומאשור ומפתרוס מכל חלקי התבל ממזרח וממערב ומצפון ומים, ויתגדל ויתקדש שמהַ רבא, כן יתגדל ויתקדש רוח ישראל סבא. "והחזיקו עשרה אנשים בכנף איש יהודי", שכעת בעונותינו הרבים ירדנו פלאים ממדרגותינו ואנחנו יושבים דחוקים וצפופים תחת עול הגלות במדינות ממדינות שונות, מושלים בנו ממשלה בלתי מוגבלה ועודפים אותנו עד בלי די והושחרו פני ישראל כשולי קדרה מעול מסים וארנוניות עד כי קשה כח הסבל, ורוח ישראל ירד מטה מטה. אך אם אמנם נפלה, הרי לא תוסיף — "קום בתולת ישראל", יקום לתחיה רוח ישראל ועם ישראל וארץ ישראל. כדאמרי במערבא ושואלכם משכימי קום, ואומרים בשם הגר"א זצ"ל שר"ל שוא לכם משכימי קום שהאומות אומרים שמלת "קום" חוזר עד דלעיל והבן זה. מי יתן מציון ישועת ישראל יגל יעקב וישמח ישראל אמן.

לשבת מברכין

אנו מברכין החודש (על פי ברכות טז:) **"יהי רצון מלפניך וכו' שתחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה ותתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום וכו' חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא וכו' חיים שימלאו משאלות לבנו לטובה" וכו'.**

ואמרתי ההסבר בזה ע"פ הגמרא שבת ל"א.: אמר ריש לקיש מאי דכתיב והיה אמונת עתך חוסן וכו' ואפילו הכי יראת ה' היא אוצרו, עיין שם עד סוף העמוד. אפילו מי שהוא בקי בכל הש"ס ופוסקים וכו', ההכרח לו שיהיה לו יראת שמים, ואם אין לו יראת שמים אינו כלום, כמאמר התנא כל שיראתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו'. ואם בענינים רוחניים, שהוא גמור וסבור ובקי בש"ס, צריך שיהיה לו יראת שמים ודאי שענינים גשמיים, מה מאד נצרך לו שיהיה בעל יראת שמים. ומאחר שאנו מבקשים קודם ברכת החדש שיהיה לו ברכה והצלחה, פרנסה, חלוץ עצמות, חיים ארוכים א"כ מה מאוד טוב ויפה הוא לו שיהיה לו יראת שמים באמצע, שאם הוא בעל יראת שמים, הוא טוב לכל הפרטים, הוא טוב לפרנסה, לחלוץ עצמות, לברכה, להצלחה לכל אחד ואחד. ואחר כן, לאחר שיהיה לו יראת שמים מבקש עוד, חיים שאין בהם בושה וכלימה, חיים של עושר וכבוד, ואם לא יהיה לו י"ש, אינו כלום מכל הדברים הנזכרים, אבל ביראת שמים הוא ממולא בכל הברכות שבעולם, ואם אני כאן הכל כאן, כמאמר הלל עליו השלום.

ומסיים בסוף הבקשות חיים שימלא ה' כל משאלות לבנו לטובה וכו'. וצריך להבין מהוא כל משאלות לבנו לטובה, האם עד כאן היו כל הבקשות שלא לטובה, חלילה? אולם אמרתי, שזה בקורת חדה על שיש בנו אנשים צרי עין שאינם רוצים שיהיה שום דבר לאחרים, רק להם ולבטנם צריך להם הכל, ברכה והצלחה ופרנסה, אבל לאחרים הם בעלי קנאה ורוצים שלאחרים לא יהיה כלום. על זה אנו מבקשים מהברוא הרחמן, שלא יעלו לפניו תפילת אנשים כאלה, חלילה, אלא שצריך להיות לו טוב, ולאחרים גם כן טוב מאוד. וזהו שאנו מסיימים "חיים שימלא ה' כל משאלות לבנו לטובה", ר"ל הבקשות צריכים להיות לטובה עבורו, וגם לאחרים ההכרח לבקש שיהיה להם טוב, וכל המתפלל עבור חבירו הוא נענה תחילה.

והלוואי שיהיה לאחרים טוב וגם לנו לטוב, אמן סלה.

דרוש להחזקת התורה

התורה הקדושה כותבת שאדם וחוה לאחר שאכלו מעץ הדעת ולאחר ששמעו את קול ה' במלה "איכה" ואז נתודע להם שעברו על מצות ה': "ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלי תאנה ויעשו להם חגרת". ומה מאד קשה להבין את הפסוק על דרך הפשט. מה זה הלשון "ותפקחנה עיני שניהם", וכי למתחילה היו בעינים סגורות ולא ידעו והבינו כי עירומים הם? ומדוע עשו להם חגורות מעלי של תאנה ולא מעלים אחרים? אבל הענין הוא כן כי אנו יודעים שהתורה היא נצחית וגם הסיפורים של תורתינו הקדושה מרומזים בהם גדולות ונפלאות בחכמה ומוסר. והתורה מלמדת בזה הפסוק מוסר השכל לכל אחד ואחד מישראל, כי האדם הפרטי מרמז על כל אחד ואחד מישראל וחוה הפרטית מרמזת על כל אחת ואחת מנשי ישראל. ואנו יודעים שבעת שאדם חי רק חיים הגשמים והוא דואג רק עבור להברות את גופו ולהלבישו ולהנעילו, ובעת שנשמתו ערומה בלי תורה ומצוות ומע"ט, על זה האיש לא נוכל לאמר שהוא חי חיים בעינים פקוחות, רק הוא הולך בחושך כמו שאמר שלמה: "החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך" (קהלת ב י"ד). ומה מאושר הוא האיש שעיניו פקוחות וחי חיי חשבון הנפש, והוא עם זוגתו יודעים שהמה ערומים ועלולים לבוא לאחר מאה עשרים שנה וערום בלי תורה ומצוות. ומה להם לעשות אז, עליהם מוטל לתפור עבורם למצער חגורות על נשמותיהם מעלי תאנה, היינו להחזיק תלמידי חכמים הלומדים את התורה שנמשלה לתאנה כמאמרם ז"ל עירובין דף נד: על הפסוק "נוצר תאנה יואכל פריה", מפני מה נמשלה התורה לתאנה לאמר לך מה תאנה זו כל מה שאדם ממשמש בה מוצא בה טעם, אף התורה כל מה שאדם לומד ומעמיק בה הוא מוציא חדשות ונפלאות. ובפרקי דרבי אליעזר כתוב, כי לכן נמשלה התורה לתאנה מפני שבכל הפירות יש מהם גרעינים שאין אנו יכולים לאכול וגם קליפות אבל בתאנה גם הגרעינים והקליפה ראויים לאכל, וכן תורתנו הקדושה אפילו הדברים שאין אנו מבינים מדוע כתבה תורתנו הקדושה מרומזים בהם סודות נפלאים. והתלמידי חכמים המה העלים אשר בלי ההספקה יוכלו ליפול, וצריכים לתפרם ולהחזיקם ולעשות מהם חגורות עבור הנשמה.

ובסוף הפרשה התורה כותבת: "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם" ואמר על זה במדרש כי בתורתו של רבי מאיר היה כותב אור

ב"א". ומה מאד קשה להבין את המדרש, ראשית כי התורה פסולה אם המלה עור כתוב באלף, ושנית האיך יכולים להתלבש עם כתנות אור. אבל לפי דברנו ניחא כי האדם החי בחשבון הנפש והוא חפץ להלביש את הנשמה למצער עם חגורה של התורה, היינו הוא מחזיק את הישיבות בנתינות שהוא כאין נגד ההוצאה שהוא מוציא עבור הגוף, אז השי"ת עוזר אותו ומלביש אותו עם כתנות אור שהוא התורה, ככתוב "כי נר מצוה ותורה אור", וכמו שכתוב בתורה "שמח זבולון בצאתך וישכר באהלך". כי אמתי יוכל זבולון (היינו הבעה"ב המכונים בשם זבולון) לשמוח שלא יפגע שום נזק וחולי בחייהם, בעת שהמה דואגים שישכר (היינו הת"ח) ישבו באהלו של תורה ומספיקים אותם. ועוד רעיון, כי זבולון ישמח בעת שיצא מהעולם הזה ויתנו לו חלק בתורה הגם שלא למד. וגם מאמרם ז"ל כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה עליו עברה, שנאמר : "ואם בן אין לו והעברתם" וכו' ונאמר "כי אדם עברה היום ההוא". וקשה, וכי בעת שאדם מצטער כל ימיו שהשי"ת יתן לו בן והשי"ת איננו נותן לו, ולזה הוא כועס עליו ? אבל הענין הוא כך, כי יש שתי ירושות, ירושה שהחיים יורשים את המתים, וירושה שהמתים יורשים את החיים, היינו בעת שבניו לומדים עבור נשמתו משניות, ומתפללים לפני העמוד, אז הוא בן מזכה את האב, אבל בעת שבניו אינם הולכים בדרך התורה והמצוה, ואין להם מה ליורשו, אז מוטל על האב להחזיק ת"ח והמה בניו, וכמו שכתוב וראה בנים לבניך. אבל מי שאינו מניח בן שהוא יכול לירש אותו, כמו בנים האמריקאנים, וגם בחיו לא החזיק תלמידי חכמים, ואז השי"ת כועס עליו, מדוע לא החזיק את התלמידי חכמים ושיקראו בניו. וכמאמרם ז"ל "אל תקרי בניך אלא בוניך, שבעת שהבנים אינם הולכים בדרך התורה, אזי אינם בניו, אלא בנים זרים. לכן צריכים אנו לצייר את גודל החשיבות להניח בנים ובנות עוסקים בתורה ומצוות על ישראל שלום, אמן.

לכבוד בית הכנסת

אין עם בעולם שיכחיש הדבר כי ענין קיומו של עם ישראל זה כאלפים שנה בנס הוא עומד, כי בדרך טבעי לא יתכן שיתקיים עם תחת ממשלות זרות בארצות נכרים תחת השפעות ותרבויות זרות ושונות, ובפרט עם כזה כמו

עמנו הטובע בים של יסורים גשמיים ורוחניים וסובל בכל דור ותקופה ואפילו בתקופתנו אנו.

והבסיס שעליו תלוי הנס התמידי הזה, הוא השני בתים אשר בהם מצטיין עם ישראל נגד כל העמים, והם "בית המשפחה" ו"בית הכנסת". הבתים האלה היו תמיד מגן ומחסה לעם ישראל ורק המה הצילו אותו מן הכליון, וכאן מונח הכח האלהי המחזיקו והמקיימו.

אין עם בעולם אשר אצלו חיי המשפחה קדושים וטהורים אהובים ונעימים כמו אצל עם ישראל. כל בית ישראל הוא בית מקדש מעט, המשפחה היתה גדורה ומסוייגה והוד של טוהר אצילות היה שפוך עליה, האהבה בין אישי המשפחה היתה גדולה מאד. כל אחד לא היה חי בשביל עצמו, רק בשביל אחרים. ההורים התרחקו מכל ענג, וימנעו כמעט אכל מפיהם, וקמצו כפי יכלתם רק בשביל ילדיהם שיגדלו בחינוך התורה האמתי, בריאים ברוחם וגופם. על ידי זה קבלו חיי המשפחה ביהדות צורה קבועה ואיתנה. ואשר היה למקור ומעיין. לא היה צורך ליהודי ללכת חוצה ולחפש ענג ושעשועים כי את הכל מצא בביתו, מצא סיפוק נפשי אשר מלאו את כל חדרי לבו, ואפילו אם מבחוץ השכנים סבבהו כחיות טרף ועל כל צעד ושעל ארבו לחייו, הנה כאן בביתו ובחוג משפחתו האהובים מצא נחם לנפשו, בשביל פרנסתם סבב בכפרים ושבע בוז וקלון, אך שם בביתו חכו לו בכליון עיניים ובזרועות אהבה, הבית הזה מלא את תפקידו ביחס לחיים הפרטיים. וביחס להחיים הרוחניים והחברותיים היה לו עוד בית אחד והוא בית הכנסת ובית המדרש, אשר בו שפך את לבו לאביו שבשמים, וגם בית חנוך לתורה מילדותו עד יום מותו.

גם העמים אשר בתוכם ישבנו יש להם בתי כנסיות להבדיל, אבל אצלם הוא רק צרמוניא חיצונית, תפילת הפה בלי הלב, פעם אחת בשבוע ויוצאים משם תיכף לבתי המרזח לשתות יין ולהיות שכורים, אבל בתי כנסיות ובתי מדרשות של ישראל היו גם בית תלמוד שהשפעתם נשארה תמיד ואפילו ביציאתו לחוץ, לא פוסע פסיעה גסה, ברגל גאוה, כדרך השכורים. שם התרכזו כל החיים החברותיים הבית הזה הוא סמל לאחדות ולשלום של כל העם. בחוצות היה ישראל לחרפה שם השליכו עליו אבנים ועפרו בעפר ויקראו אחריו בכל דברי חרפה ובוז, הוא כפף את גבו ויוריד את עיניו למטה, כי לא יכלה ידו להושיע נגד אויביו ומעניו. אבל כאשר דרכו רגליו על סף בית המדרש שם התיישר הזדקף, הרים את ראשו למעלה, שם בא אל בית

אביו, הרגיש את עצמו מאושר בתפלה ובתורה ושכח את העולם וצרותיו ומשם שאב חיים והחליף כח.

בשני הבתים האלה היו בני ישראל מצטיינים ולא נמצא דוגמתם בכל העמים והמה עזרו לקיומנו, הבית האחד ששם ישב בחוג משפחתו מלא את תפקיד החיים החמריים, והבית השני מלא את תפקיד החיים הרוחניים. ובשביל זה כאשר בלעם התבונן על שני הבתים האלה, על האהל ששם היה בית המשפחה, ועל בתי כנסיות שהוא המשכן, אמר בלעם לבלק "מה טובו אהליך יעקב משכנתיך ישראל". לא תוכל לעשות להעם הזה מאומה כל זמן ששני הבתים האלה קדושים אצל העם הזה כי הם יסודי חייו. ולכן גדול זכותם של חברינו חברי המזרחי באמריקה שעוזרים מכספם על שני הבתים האלה, שאנחנו מניחים כעת את אבן היסוד אבן הפנה, בית הספר הממשיך את החנוך של בית ההורים על פי רוח הדת והמסורה, תחת פקוח המזרחי; ובית הכנסת לתורה ולתפילה.

כמו שהמה עמדו לנו למחסה ולמעוז עוד בזמן נדודנו במדבר ובזמן נדודנו בגלות הארוך כן הבתים האלה שנמשיך אותם כאן בארצנו הק' הם יתנו לנו כח ואמץ לבל נתייאש ונפול ברוחנו חלילה מהמצב הקשה לע"ע ונמשיך בארץ את עבודתנו הק' בבנינה של ארץ ישראל ברוח התורה. ועי"ז נזכה בקרוב לראות הצלחה בעבודתנו בארץ ישראל ע"פ תורת ישראל.

דרשה שנשא המו"ל בעת הנחת אבן פנה לבנין ביה"כ ובה"ס בכפר חטים, ע"י טבריה, קיץ תרפ"ט.

אזכרה

בבואנו היום לעשות אזכרה להמנוח החשוב יוצר התנועה הציונית חילונית, מפני שלרעיון הציוני האמתי במלא המובן כבר נתעוררו לדבר הרב צבי קלישר והרב גוטמכר ז"ל בגרמניא, ועוד גדולי התורה ברוסיא.

נזכרתי במאמר בתלמוד (מכות כ"ג): "פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכים ור' עקיבא מצחק אמרו לו מפני מה וכו'".

יש לנו כאן שאלה. למה זה התחילו לבכות רק בעת שראו את השועל,

ובזמן שראו מרחוק את העיר ירושלים חרבה ושוממה האם זה בלבד לא עורר אותם לבכות?

ידוע הוא כי לכל תנועה חדשה ולכל דעה אשר תקום ותתעורר באחד מהזמנים בתוך עם ולאום, נחוצים לזה אנשים כבירי רוח ואנשי מעשה אשר יעמדו בראש התנועה, לעורר ולפעול כדי שהרעיון יתגשם במציאות, ואלה שהושפעו מהרעיון ומהשיטה יעריצו ויכבדו את העומדים בראש, וישמעו פקודותיהם בחרדת קדש. אבל גם כן נמצאים תמיד מתנגדים, אשר מביטים על האישים הגדולים בעיני חשד וקנאה, להטיל מומים על העומדים בראש, לומר שאינם ראויים לגדולה, ושרק טובת עצמם ותועלתם דורשים, ועל ידי זה משפילים את דמות הגדולים בעיני העם. גם על משה רבנו עליו השלום עד כמה שמסר את נפשו בעד העם כתוב "והביטו אחרי משה", ואמרו בתלמוד — מלמד שחשדוהו.

גם בדורו של רבי עקיבא וחביריו שהיו תחת עול רומא העריצה, התעוררה תנועה חזקה בישראל להתקומם, בראש התנועה הלאומית היה בר כוכבא, ובאמת הפליא לעשות גדולות. המצביאים הגדולים טיטוס וטורנוסרופוס הוכרחו לסגת אחור מפני תנופת חרב הגבור בר כוכבא. לו כל העם היו אתו בדעה אחת כמו ר' עקיבא ותלמידיו, היו באמת יכולים להשליך מעליהם את עול הרומאים שתהיה תשועה לעם, אבל על בר כוכבא מתחו החכמים קו של חשד וקנאה, כי לבבו אינו טהור ממחשבות זרות, וכדי שנמצא עליו שם גבור בגבורה כוונתו, ובשביל כך השפילו את ערכו בעיני העם ויכנוהו בשם בר כוזיבא. על המדה הרעה הזו התוכח ר' עקיבא עם חכמי דורו, שאמרו כי אין להעמיד בראש התנועה רק אנשים צדיקים שכונתם לשם שמים, ומי שלא נחשב בעיניהם שכונתו הוא לשם שמים, אין ללכת אתו, אפילו אם פעולותיו ומעשיו המה לטובתם ולתועלת העם, אבל ר' עקיבא המוסר את נפשו בעד התורה אף כאשר סרקו את בשרו במסרקות של ברזל, היה יקר לו גם כן העם שקבל את התורה, והתאחד עם בר כוכבא הגבור הלאומי שלחם במסירות נפש את מלחמת העם.

וזה מספר לנו התלמוד, כאשר היו עולין לירושלים וראו שועל יוצא מבית וכו', הכוונה לבר כוכבא שחשבו לשועל רמאי מתחפש בדמות גבור לוחם את מלחמת עמו וארצו, "התחילו הם בוכים" — מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת שועלים ילכו בו, במקום הקדש שאסור להיות שמה מחשבה זרה, רמאים ונכלים יהלכו שמה ועל דא קא בכי. אבל רבי עקיבא, אשר לפי דעתו אין לחדור עמוק למחשבתו של האדם, ואין לחפש מומים, אם

המעשים רצויים וטובים, השיב להם — "לכך אני מצחק", כלומר שהדבר הזה משמח אותי, אם נמצאים בעת רעה כזו אנשי גבורה הבאים לעזרת עמם, ואנחנו נושיט לו יד, לעבוד ביחד בעד עמנו וערי אלהנו.

כן נוכל גם כן לומר על ד"ר הרצל. הוא יצר לנו את התנועה הציונית החילונית הגדולה, אשר כוונתו היתה רק להיטיב את מצבנו החמרי, את כבוד ישראל שלא יהיה לחרפה, אע"פ שלא דאג כל כך למצבו הרוחני של העם, להתורה אשר בלעדה אין לנו שום קשר ושייכות לארץ ישראל.

אבל עוד תתקיים נבואת זכריה עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים וכו', תחת השועלים הקטנים, אשר מעשיהם מעורבים בכוונות שאינם טהורים לגמרי, במקום זה ישבו באחרית הימים זקנים ברחובות ירושלים, זקנים בדעה צלולה ובמחשבות טהורות, שבניה בוניה, לפאר את הוד תפארת ארצנו, בתפארת התורה, שיתגשם הרעיון הציוני האמתי, מה שעוררו לנו הקודמים לד"ר הרצל — הרב צבי קלישר וחבריו ז"ל: "ארץ ישראל לעם ישראל על פי תורת ישראל".

דרשה שנשא המו"ל בכפר חטים ע"י טבריה, כ' תמוז תרפ"ט.

לר"ח אלול

דרש ר' עוירא ואיתימא ר' יהושע בן לוי שבעה שמות יש לו ל"יצד הרע". הקב"ה קראו "רע" שנאמר "כי יצר לב האדם רע מנעוריו". משה קראו "ערל" שנאמר "ומלתם את ערלת לבבכם". דוד קראו טמא, שנאמר "לב טהור ברא לי אלהים", מכלל דאיכא טמא. שלמה קראו "שונא" שנאמר "אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חתה על ראשו, וה' ישלם לך" אל תקרי ישלם לך אלא "ישלימנו לך". ישעיה קראו מכשול, שנאמר "סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי". יחזקאל קראו אבן, שנאמר "והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר". יואל קראו צפוני, שנאמר "ואת הצפוני ארחיק מעליכם" וכו'. עיין שם עוד מסקנת הגמרא (סוכה נב ע"א)

הנה בעניין היצר הרע השטן המקטרג, כבר האריך בזה הגאון הצדיק ר' ישראל סלנטר זצוק"ל באגרת המוסר שלו, עיין שם באריכת דברים עיונים מחקרים כראויים לגאון וצדיק כמוהו זצ"ל. ועיין ביומא בגמרא בענין היצר

הרע של עבודה זרה, הוא שהחריב את ביתינו ושרף מקדשינו והיגלנו מארצנו. ועדיין השטן מרקד בינינו, עיין שם באריכות.

ואמרתי רעיון ע"ז בעז"ה, דבר נאה ומתקבל, כי שבע שמות היצר הרע ר"ל שבע תקופות ודורות מדורות שונות מתחלפים, והיצר הרע פושט צורה ולובש צורה אחרת, ועושה את שלו לאלפי רבבות אנשים הנופלים בפח שלו. ו"ראיתי בני עליה והמה מועטים" אמרו חז"ל, ועיין ב"ב קס"ה "רוב בגזל ומיעוט בעריות והכל באבק לשון הרע", ומעת שאכל אדם הקדמוני את עץ הדעת נשתרבב השטן בכל מין האנושי בכללות העולם, מסית ומדיח את כל העולם, עולה ומסטין עולה ומקטרג וכו', עד ימות המשיח — וימלא כל הארץ דעה ויבטל היצר הרע מן העולם כלל וכלל. ורמזו לנו חז"ל את זה ברוח קודשם בשבע שמות אשר נתנו לו. ונבארם אחת לאחת בע"ה. התנא אמר באבות פ"ה: "עשרה דורות מאדם ועד נח וכולם היו מכעיסים ובאים עד שהביא עליהם את מי המבול, עשרה דורות מנח עד אברהם וכולם היו מכעיסים ובאים עד שבא אברהם אבינו וקבל שכר כולם". ונחקור נא מה היו טעותם של העשרים דורות הללו, שכולם היו מכעיסים ובאים ונפלו בעצת היצר הרע כל כך עד שהיו משוקעים בעמק נורא של הסטרא אחרא. ואין לומר מפני שהיה קודם מתן תורה ולא נצטוו על המצוות, דאם כן מפני מה נענשו? והגמרא בסנהדרין דורשת ע"פ "ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו" וכו', כל השבע מצוות שנצטוו כל בן נח, א"כ נצטו על שבע מצות, ולא שמעו כולם בקול ה' ועברו בכל הדורות הנ"ל כל השבע מצוות. ועיין בבבא קמא בענין שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם "ראה ויתר גוים" ראה שבע מצוות שנתן לבני נח וכו', עמד והותיר ממונם לישראל. הרי שעברו כולם על השבע מצוות ונענשו כדין, ומה היו טעותם? על זה נאמר כי טעותם היה שחשבו רובם ככולם שהאדם לא יכול לעמוד נגד היצר הרע כי אינו בעל בחירה ומוכרח לשמוע בקול היצר הרע, ואין לו ברירה אחרת לאדם. וענין מה שאמרו "הקב"ה קראו רע" ר"ל כחות הטבע של כל הנבראים וגם האדם בכלל. ועיין בספר "אגלי טל" מהגאון החוקר ר' יהושע פרייל זצ"ל, שגם הוא ז"ל מכנה שם של הקב"ה לכוחות הטבע. ומבאר בזה מאמר חז"ל בקדושין דף כ': שאמרו שם: עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה מתי ישא אשה, כיון שהגיע לעשרים שנה ולא נשא אומר הקב"ה תיפח עצמותיו, ר"ל כיון שגבלו חז"ל לאדם בן שמונה עשרה לחופה, ראו חז"ל ברוח קדשם כי כוחות הטבע של האדם הוא שמוכרח לישא אשה

כשיגיע לשמונה עשרה שנה, וכיון שהגיע עשרים שנה ולא נשא, אומר הקב"ה תיפח עצמותיו ר"ל העונש אינו מן השמים, רק כוחות הטבע הוא, ומתחיל רקבון בעצמותיו של אדם שלא נשא בן כ' שנה ע"פ הטבע . . . עיין שם דברים מושכלים.

ומובן מזה שהעשרים דורות היו כולם מכעיסים ובאים, יען שחשבו שאין לעמוד כנגד היצר הרע, לפי דעתם הנפסדה, כי מי יוכל לעמוד נגד הטבע. וזהו מאמרם "הקב"ה קראו רע" כוחות הטבעיים שלהם ומשחתי המדות ואין יכולים לבטל הרע שלהם.

עד שבא משה רבינו ע"ה וע"י ניתן לנו התורה הקדושה. ואמרו חז"ל בראתי לו תורה תבלין. וקראו להיצר הרע בדורו של משה ערל שנאמר "ומלתם את ערלת לבבכם" ר"ל אל תחשבו שההכרח לשמוע להיצר הרע, חלילה חלילה, לא כהעשרים דורות הרשעים החטאים בנפשותם לומר שאינם בעלי בחירה. לא ולא, אמר להם משה רבינו, היצר הרע נחשב כערל, ויכולים כל אחד ואחד להסיר הערלה מעליו. כל אדם ואדם הוא בעל בחירה ויכול להתגבר על יצרו הרע בנקל, ומלתם את ערלת לבבכם, להעביר רוח הטומאה מנפשם ולהכניס רוח טהרה תחתיו. בא דוד המלך ע"ה וקראו להיצר הרע "טמא", ר"ל הקל ביותר ממשה רבינו עליו השלום, כי אמרו במשנה: "הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר, וטמא טומאת שבעה", ודוד קראו סתם טמא כי יש טומאה שהוא רק טומאת ערב בלבד. ואמר "לב טהור ברא לי אלהים", מכלל דאיכא טמא, ומטומאה וטהרה יכולים להעביר במהרה. הגם שדוד בעצמו סגף א"ע הרבה תעניות כי אמר "ולבי חלל בקרבי", ואמרו חז"ל מלמד שהרגו בתענית, אולם לבני דורו אמר שהוא רק טמא ויכולים לטהר אותו ביום אחד בלבד ולהיות טהור.

ושלמה המלך עליו השלום, בנו, קראו שונא. שלמה המלך הפך את השיטה לגמרי מדוד אביו, שדוד סגף א"ע הרבה בתעניתים, אולם שלמה ע"ה אמר שצריך לאכול ולשתות ולהנות מן העולם הזה בכל ההנאות שבעולם והכל לשמים, ולקיים "בכל דרכיך דעהו", וזהו דרך יותר גבוה מן הסיגופים ותעניתים כידוע. וזהו מה שאמר "אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך", א"ת ישלם לך אלא ישלימנו לך, הרי אתה רואה שצריך להתנהג בשלום עם היצר הרע, באכילה ושתיה וההנאה ובזה אתה חותה גחלים על ראשו, ואתה מבערו ממך. ודרך גבוה הוא, כמו שכתוב: "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך" ודרשו חז"ל בשני יצריך. ואם היו הולכים בדרך הזה היה טוב

מאד, אולם הלכו ונכשלו — עד שבא ישעיה וקראו מכשול, שנאמר: "סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי", כי מרוב האכילות והתאוות וההנאה מן העולם שכחו את ה', כמו שכתוב "ורם לבבך ושכחת" וכו' וגרמו החורבן הנורא, הרס ואבדון ממקדש וקדשיו, ונתדלדלו בגלות. וכאשר בא להם הצרות הגדולות והנוראות היה להם להחזיר בתשובה, כמו שכתוב "בצר לך ומצאוך כל וכו' ושבת עד ה' אלהיך", בכל זאת לא שבו כי נתקשה לבם כאבן. ובא יחזקאל הנביא וקראו אבן שנאמר: "והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר". הרי אנו רואים שכל הדרכים לא הועילו ועדיין לא הועילו ועדיין אנו בגלות המר, ועדיין השטן מרקד בינינו ואנחנו לא נושענו, ומה יהיה הסוף. ובא יואל הנביא לנחמינו ואמר לדורו אני לא אדע אכנהו את היצר הרע כי מה שקראו לו הנביאים הקודמים לפני ערל, טמא, שונא, מכשול, אבן, עדיין לא הועיל לבער את היצר הרע, על זה הוא נקרא "צפוני" כי הוא צפון וטמיר ונעלם מכל חי, שכל הדרכים לא הועילו וצריך לבקש מה' שירחיק ממנו את השאור שבעיסה, שנאמר "ואת הצפוני ארחיק מעליכם". ויתן ה' שיבוא הגואל צדק לגאלנו גלות הנפש מן היצר הרע וגלות הגוף מן האומות וימלא הארץ דעה כמים לים מכסים.

חדושי תורה ואגרות

בענין עד אחד נאמן באיסורין

במסכת גיטין, ב' ע"ב: אמר רבה לפי שאין בקיאין לשמה, ולרבה דאמר לפי שאין בקיאין לשמה ליבעי ב', מידי דהוי אכל עדיות שבתורה, ומשני 'עד אחד נאמן באסורין'. אימור דאמרינן עד אחד נאמן באיסורין וכו' דלא איתחזק איסורא, אבל הכא דאיתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערווה ואין דבר שבערווה פחות משנים.

והנה רע"א במס' כתובות דף י"ג אומר חידוש זה, דהיכא אמרינן דאין עד אחד נאמן נגד חזקה, דהיינו להעיד שנשתנה המצב הקודם, ובלי עדותו לא היה אצלנו שום ספק, ורק הוא זה שמחדש לנו ספק, כגון הא דאמרינן בהאשה רבה (יבמות פח.) כגון להעיד שנתרמה תרומה, או שמת בעלה, כאן עד עתה לא היה לנו שום ספק שהאשה בחזקת אשת איש ושכרי זה טבל הוא והעד הוא שמחדש לנו את הספק, בזה אמרינן דעד אחד אינו נאמן. אבל אם היה אצלנו ספק עוד מקודם בזה נאמן עד אחד לברר, כגון גבי ספק פסול דאמרינן אל תפסלנה מספק, שהספק אצלנו הוא גם בלי הגדת העד, כאן עד אחד נאמן, ועיי"ש ברע"א.

והעיר בזה הגר"ח ז"ל, דלכאורה קשה מהגמרא. מאי מקשה הגמרא דאין עד אחד נאמן על הגט משום דאיתחזק איסורא, הלא על הגט יש ספק אצלנו מקודם, האם נכתב על ידי סופר בקי בדינים ואם לאו, וזאת בלי הגדתו של העד אחד, וקשה אם כן לדברי רע"א, שהרי היה צריך העד להיות נאמן, ומה קושית הגמרא.

ותירץ הוא, דהגט בעצמו אין לו שום דינים עצמיים שיהא שייך לדון בו עצמו. והדבר נראה מדברי הגמרא שמקשה: אבל הכא דאתחזק איסורא דאשת איש וכו'. ואם נאמר דשייך לדון על עצמות הגט, אם כן מאי קושיא, כיון דעל הגט עצמו אין חזקה דלא נכתב לשמה והיה צריך אם כן העד אחד להיות נאמן שנכתב לשמה, ונחזיק הגט לכשר, וממילא תוכל האשה להתגרש על ידו. ומה איכפת לן בזה שהאשה בחזקת אשת איש עומדת הרי העד לא בא להעיד על האשה כי אם על הגט. אלא על כרחך אתה צריך לומר דעל הגט עצמו לא שייך לדון כל עיקר כיון שאין לו דינים וכל העדות של

העד באה רק לדון על האשה, להכשיר את הגט כדי שתהיה מותרת לשוק, ועל האשה בעצמה אין שום ספק כלל. ואם כן ניחא קושית הגמ' דאימור דאמרינן דעד אחד נאמן וכו' אבל הכא איתחזק איסורא דא"א.

זהו תורף תירוצו של הגר"ח זצ"ל.

על זה לכאורה יש לי להעיר, דהנה מצינו בהרא"ש, קידושין פ"ב, שמביא הרמב"ם פ"ג מהלכות אישות, שפסק דמינוי שליחות להולכה אינו צריך להיות בפני עדים, אבל בשליח קבלה צריך ב' עדים על המינוי. וכתב הרא"ש דסברת הרמב"ם משום דעדותו צריך רק בגמר הדבר, אבל במה שמעיד שהוא שליח להולכה עדיין לא נגמרו הקידושין דהא השליח צריך עוד לעשות מעשה הקידושין וזה רק גילוי מילתא בעלמא. הנה חזינן אנן מכאן ששליח להולכה נאמן לומר שהוא שליח הבעל גם כאשר עיקר כוונתו הוא לומר שהוא שליח לקדש את האשה, ואין צריך שיהיו ב' עדים בדבר. ואם כן קשה על חילוקו של הגר"ח שאמר שאם מעיד על כשרות הגט הרי הוא כמעיד נגד חזקת אשת איש וצריך שנים, והרי מכל מקום גם כאן הוא מעיד רק על הגט ולא יהא זה אלא בגדר גילוי מילתא בעלמא, שמברר שנכתב הדבר על ידי סופר בקי, ואזי שוב נוכל לגרש בו, כפי שבשליח הולכה נאמן לעשות גילוי מילתא בלא שני עדים שהוא שליח ואז ממילא יוכל לקדש ואף שזה כבר דבר שבערווה.

על כן נראה לי לתרץ אחרת, דיש חילוק בין גירושין ושליחות הגט ובין קידושין, אשר משום כך בגט רצתה הגמ' להצריך ב' עדים על כשרות הגט ומה שאין כן בשליח קידושין שלא נקרא דבר שבערווה להצריך עדות שנים. והוא דהגט הוא דבר במעשה הגירושין בעצמו, שפועל בין שניהם — בין האשה ובעלה וכל מעשה הגירושין תלוי בכשרות הגט. שאם הגט לא כשר שוב אי אפשר כלל לעשות גירושין כאן. ומה שאין כן בשליחות קידושין, אין השליחות דבר בעצם הקידושין ולא עצם השליחות היא שפועלת בין האיש לאשתו, ואף אם יפסל השליח הרי באותו דבר ששלח המשלח יוכל הוא עצמו לקדשה, על כן אין השליחות עצמה דבר שבערווה על כן לא הצריכו שני עדים בדבר לדעת הרא"ש.

והנה חקרתי בשליח לבטל הגט בפרק השולח, גיטין. אם השליח עושה מעשה הביטול שמבטל את הגט בפועל — וזה שליחותו, או דיכולים לומר שהוא רק מגלה לנו דעת המגרש שחזר משליחות והביטול כבר עושה המשלח, וזהו רק בגדר גילוי מילתא בעלמא. ואם נאמר כהצד השני יתישב

לנו דברי המהרי"ט וגם הר"ן בפסחים, דהנה המהרי"ט סובר דאם עשה שליח להפקר נכסיו או להקדיש נכסיו אינו כלום והוי "מילי", וגם הר"ן סובר דאינו מועיל שליחות על ביטול חמץ דאם מטעם הפקר. והנה הגרע"א ז"ל הקשה מגמרא גיטין, דאיך מועיל שליח לבטל הגט ורואים אנו מזה שמפני שיש שליח ע"ז, דמ"ש שליח הגט לבטל ממעשה שליח להפקיר נכסיו. ונסתר דברי המהרי"ט.

אמנם יכולים אנו לומר כי משליח הגט לא כ"כ קושיא, דשם אינו שליח לבטל הגט רק שליח לגלות את דעת המגרש שהוא חזר משליחותו, ועל מעשה הביטול בודאי אינו מועיל כמו לעשות שליח להפקיר נכסיו, דאין על מה שיתפסו השליחות, כמו בקידושין בגירושין וכדומה. והוי "מילי" ומילי לא ממסרון לשליח, וזהו סברת המהרי"ט בהפקר ובהקדש. וכן בשליח הגט אנו יכולים לומר כן. ומה שהגמ' אומרת דמועיל זהו רק על גילוי דעת. אמנם יכולים לתרץ קצת, וגם יהיה ניחא לפ"ז, דאם עשה שליח לבטל שלא בפני השלוח לא מהני מפני שעבר את תקנת רב"ג ואין שלד"ע. ולפי דברינו יכולים לומר שמהני ולא שייך לומר אין שיד"ע מפני מפני שהוא אינו עושה שום שליחות רק מגלה לנו אמיתת הדברים, שהבעל חזר משליחותו ואינו רוצה לגרש עוד.

חידושי תורה מאת בן המחבר הרב ר' חיים צבי שיפרין זצ"ל בעת שהי' מתלמידי הגר"ח והגרא"מ זצ"ל בישיבת הק' טלז במדינת ליטא.

איתא בגמ' קדושין דף נ': מעשה באחד שקידש חמש נשים בכלכלה של תאנים ושלהן היתה ושל שביעית היתה וקבלה אחת מהן, ואמרו חכמים אין אחיות מקודשות אבל הנכריות מקודשות, כמבואר. והנה הגמ' מביאה מכאן ג' ראיות, עיי"ש. והראיה השלישית היא שאשה נעשית שליח לחבירתה אפי' במקום שנעשית לה צרה. וזה תמוה לי, דמאי ראיה מזה שאשה יכולה להיות שליח לחברתה אפילו במקום שנעשית לה צרה, אפשר מיירי הכא שקבלה הקדושין אחת מן האחיות והיא הלא אינה מקודשת, וממילא אין הוכחה מכאן שיכולה להיות שליח אפילו במקום שנעשית לה צרה. ונראה לי לתרץ כן, דמוכרחים אנו לומר שהקידושין קבלה אחת מהנכריות ולא מהאחיות דרק אז יכולים לומר "מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה". וממילא יתורץ קושית הקצוה"ח שהקשה ע"ז דאיך יכולה להיות שליח ולקבל הקידושין בעד הנשים הלא הפירות היו של שביעית וא"כ אין שליח לדבר עבירה, וכמובן יש איסור לעשות קנין בפירות שביעית, ואם נאמר שקבלה

אחת מהנכריות, אז יכולים לומר מיגו דזכי לנפשיה וכו'. ובמקום שיכולים לומר מיגו דזכי לנפשיה וכו' אז יש שליח לד"ע, כמבואר בגמרא ב"מ, גבי בעית הגמרא אם המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו אם לא. ומוכחת הגמרא משותפין שגנבו שחייבין, ופירש"י שותפין שגנבו שהאחד הגביה לדעתו ולדעת חבירו, וכמובן מטעם שליחות. וגם שם הקשה הקצוה"ח הלא אין שליח לדבר עבירה. וצריכים לומר כמו שהגמרא מעמדת שם, דמיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, ומשו"ה מהני השליחות. וא"כ ע"כ צריכים לומר שקבלה אחת מהנכריות, דאם קבלה אחת מהאחיות אז ליכא מיגו דזכי לנפשיה, ולא תועיל השליחות דאין שליח לד"ע. כ"ז נ"ל להעיר.

חידו"ת מאת הבחור הצעיר בן המחבר שמעון שיפרין ז"ל ממצויני תלמידי ישיבת טלז, ליטא. נפטר בדמי ימיו כ"א בשבט ה'תרצ"ז.

באור על התוס' (מס' ב"ק) דף ד' ד"ה כראוי אדם שאין משלם וכו'

וז"ל: הקשה ריב"א, מאי חומרא היא זו, משום דקים ליה בדרבה מיניה. ותירץ, דשוגג נמי פטור מתנא דביה חזקיה.

ולכאורה צריך להבין מה היה ההווי אמינא של התוס', ומה התירוץ. בפשטות מתרצים שריב"א סבר מתחילה בקושיתו דהא דאין משלם האדם את הכופר הוא משום דקים ליה בדרבה מיניה, ואם כן הלא יש שוגג שכן משלם כופר, ואם כן גם האדם משלם כופר ויכולים למילף מינה שמחויב על נזיקין. ואם כך, תירץ הריב"א, דבשוגג נמי פטור ולא נמצא שום אופן שיהיה כופר באדם. אך זה קשה מעט, וכי לא ידע ריב"א מתחילה שאף שוגג פטור מכופר, ואם כן מה היה ההווי אמינא שלו.

ונראה שאפשר לפרש על פי דברי הריטב"א, שאומר בדין קם ליה בדרבה מיניה, שהריטב"א מפרש שמה שנותנים לו את העונש החמור יותר הוא משום שבכך משלמים לו גם את העונש הקל והוא משתלם על ידו, והרי משתלם על ידו, והרי זה כאילו שאנחנו מחייבים אותו באמת שתי חיובים רק שבפועל אנו נותנים לו עונש אחד שהוא בשביל שתיהם. וכך הוא הביאור בדברי הריב"א, שמתחילה סבר כריטב"א ואם כן הרי האדם באמת משלם את הכופר כי בעונש מיתה ישנו תשלומין גם על הכופר שהוא חייב בו. ותירץ דבשוגג נמי פטור מתנא דבי חזקיה, ושם הרי אין כלל מיתה ואם כן היה צריך להיות חייב בכופר, אלא שרואים אנו מכאן שאין העונש החמור כתשלומין על הקל אלא שבמה שנענש בחמור הרי הוא לא מחויב כלל בקל, ודלא כריטב"א.

מאת הרב חיים צבי שיפרין

ר' יוחנן הוה רגיל דהוה אזיל ויתיב אשערי דטבילי, אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא שפירי כוותי. אמרי לו רבנן לא מסתפי מר מעינא בישא, אמר להו אנא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", ואמר ר' אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין וכו' (ברכות כ.). נתבונן נא מדוע זה זכה יוסף משאר אחיו, שבזרעו לבד עד סוף כל הדורות לא ישלוט בהם עין הרע? הלא דבר הוא. ושם בברכות דף כ': ואיבעית אימא עין שלא רצתה להנות ממה שאינו שלו זכתה שלא ישלוט עין אחרים עליה. אולם הנלע"ד כתבתי, ואמרתי בזה מכבר הימים דבר נאה ומתקבל בעז"ה.

הנה בענין "עין הרע" לית מאן דפליג שהוא דבר המזיק וצריך כל אדם ליזהר מזה מאד מאד. הגם שבענין לחשים ושדים וכישוף וקמיעין הרמב"ם ז"ל חולק עליהם ואינו חושש כלל להם, ועיין ברמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק י"א הלכה י"א, מי שנשכו כלב עקרב או נחש וכו' מותר ללחוש עליו וכו'. אע"פ שאין הדבר מלמול כלום וכו'. ואחריו החזיק גם המחבר ביורה דעה הלכות מעונן ומכשף ס' קע"ט, ועיין גם בביאור הגר"א שם ד"ה הרמב"ם. אולם לענין עין הרע לא מצאתי גלוי לדעת הרמב"ם ז"ל, מה דעתו בזה. עיין בבא בתרא דף ב':, ובבא מציעא דף ק"ז., בשם ר' אבא: אסור לאדם לעמוד על קמת חבירו בשדותיה, ופירש רש"י שלא ישלוט עין הרע בממון חבירו, וכן פירש רבינו גרשון מאור הגולה, אולם הרמב"ם אינו מביא זה להלכה בחיבורו. וכן בפרקי אבות פ' ב', משנה ט"ז, ר' יהושע אומר עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות וכו' פירש רבינו ברטנורא עין הרע שמכניס עין הרע בממון של חבירו או בבניו ומזיקו, והרמב"ם בפירוש המשנה פירש בענין אחר. בכ"ז בלא ספק גם דעת הרמב"ם ז"ל כדעת רבותינו בעלי התלמוד וכל הראשונים, רש"י ורבינו גרשון ועוד, שעין הרע הוא מדברים המזיקים ר"ל. וכמה מאמרי חז"ל המזהירים אותנו ליזהר מזה בתכלית הזהירות.

והנה נחזה אנן, אם ירצה איש שלא יזיק לו עין הרע של חבירו עליו, אפילו הוא איש רע ביותר, זאת העצה היא, שיאכילהו וישקהו ויהנה לו בכל מה דאפשר לו, ובודאי אח"כ לא יזיק לו עין הרע של חבירו עליו, וכמאמר חז"ל: גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקים. ואם ירצה שלא ישלוט עליו עין הרע של כל בני העיר, אם איש עשיר הוא, יהנה את כל בני העיר מטובו וחסדו ומרכושו, אז בודאי לא יזיקו לו כל בני העיר, אפילו הם רעים. ואם

ירצה שכל בני המחוז (הקרייז) לא ישלטו עליו, אם גבור הוא ייטיב לכל בני הקרייז והמדינה בכל מילי דמיטב, הן בממון הן בעצות טובות, שיהנו כולם ממנו, וכן להלאה אם ירצה למשל שכמה גלילות וכן מדינה כולה לא ישלטו עליו בעין הרע שלהם, והוא איש גבור אדיר כמו ראטשילד וכדומה, יהנה לכל בני המדינה והגלילות בכל מיני הנאות וטובות הן בממון הן להאכיל לכולם ולהיטיב לכולם בכל טובות שבעולם, ובתקנות המדינה ובסדרים ישרים, עד שכל המדינה כולה ירוממו אותו יהללו אותו יפארוהו יעריצוהו, אז בודאי לא ישלוט עליו כל שום עינא בישא שבעולם. וכן הוא בטבע ג"כ, מאחר שהוא מטיב לכולם ורוצה בטובת הכלל, וטוב ומטיב לרעים ולטובים, אז גם מלאך רע יענה אמן בעל כרחו וכל אחד ואחד יהיה לו אסיר תודה ויברכוהו בלבם ויביטו עליו לא בעין של קנאה ולא בשנאה, אלא בעין של חמלה וחסד.

ועתה נבוא להתחלת דברינו. מי הוא זה מי"ב שבטי ה' אשר היטיב לכל העולם כולו מכליון ומרעב, אם לא יוסף הצדיק ע"ה אשר פתר את חלום פרעה כמ"ש "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על ארץ מצרים" "ויקבצו את כל אכל השנים הטבות הבאות האלה וכו' אכל בערים ושמרו", "והיה האכל לפקדון לארץ לשבע שני הרעב אשר תהיין" וכו'. ואח"כ הציל לא לבד ארץ מצרים מרעב גדול אלא גם למדינות אחרות כמ"ש "וכל הארץ באו מצרימה לשבר בר כי היה הרעב בארץ מצרים ובכל הארצות". ומי זה הוא אשר הציל את כל העולם מכליון גמור אם לא יוסף צדיקא? ע"כ אמר עליו יעקב אבינו ע"ה "בן פורת יוסף, בן פורת עלי עין". ובעת אשר הרכיבוהו במרכבת המשנה וקראו לפניו אברך אז "בנות צעדו עלי שור", כולם הסכימו עליו שהוא מלאך מושיע שלהם אשר מלט את כולם מרדת שחת. ע"כ בודאי לא היה ירא יוסף הצדיק מעין הרע של כל העולם, שכל העולם הביטו עליו בעין של הכרת טובה שאין למעלה ממנו, וזהוא כוונת האלהי ר' יוחנן אשר תמיד אזיל וקא יתיב אשערי טבילה, אמר כד סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה יסתכלו בי כי היכי דליהוו להון בנין שפירין כוותי, והוי כוונתו לטובת הכלל. וכאשר אמרו לו רבנן: לא לסתפי מר מענא בישא אמר להו, אנא מזרע דיוסף קאתינא, ר"ל מאחר שמטרתי גבוהה אצילה לטובת בנות ישראל ולא לטובת עצמי חלילה, ע"כ כשם שיוסף הצדיק הציל כל העולם בחכמתו ובצדקתו ולא שלט עליו עינא בישא, כן כל איש ואיש אשר ישליך נפשו מנגד למען להציל אחרים ולהיטיב להם ולדרוש טובת הכלל, נוכל לומר עליו שהוא מזרעיו דיוסף דלא שלטא

בהוא עינא בישא. הרחמן יעזרינו להיות ממזכי את הרבים להכניסם תחת כנפי השכינה וממצדיקי הרבים ודורשי טובת הכלל באמת ובתמים, אמן.

בבא בתרא ע"ז ע"א

במס' ב"ב ע"ז ע"א הביא דמילי במילי לא מיקנין; פירש רש"י ז"ל אותיות לא נקנה בשטר אלא צריך מסירה דהוא מעשה בידים.

והביא הגמרא ראיה: "ומי לא מקניה במילי והא שנינו וכו' וזו היא ששנינו נכסים וכו' עיין שם. ופירש רש"י הראיה משם וז"ל: וקס"ד השתא דהשטר במילי בעלמא מיקני שנתרצה המוכר להקנות ללוקח וכו'. וכבר העירו תוס' דאי ס"ד דקני במה שנתרצה אמאי צריך למימר כיון שהחזיק זה בקרקע דמשמע דהוא ע"י אגב. ותירץ דהקנין הוי במה שנתרצה והא דקאמר עד שהחזיק היינו זמן בעלמא עד שיחזיק דאז נתרצה. לכאורה איך נוכל לומר דזהו במילי קני השטר ולא באגב, הא מפשטות הגמרא מוכח דהוי ע"י אגב, דהא הביא הברייתא "וזו היא ששנינו נכסים שיש להם אחריות נקנין באגב", משמע דהא נמי באגב. המלות "כיון שהחזיק", נוכל לדחוק כתוס' אבל המשנה "זו ששנינו" שהביא איך נוכל לדחוק. ולכתחילה נפרש סתם פשטות הגמרא דמילי במילי לא מקני. ונ"ל דענין השטר הוא לו כמו מסירה ומשיכה, שהמה מעשה בגוף החפץ, אבל שטר אינו מעשה בגוף החפץ אלא זהו ענין שמועיל על החפץ, אבל בחפץ עצמו לא עשיתי שום פעולה ממשית. משיכה ומסירה הוי מעשה בגוף החפץ שמושך או מוסר א"כ עושה פעולת משיכה ומסירה, משא"כ שטר אין פעולה בחפץ אלא זהו קנינו, כשומסר השטר מקנה, אז מועיל שיהא הקרקע שלו ובעצם הקרקע לא עשה שום מעשה, וא"כ שטר הוא: מעשה שמועיל על החפץ.

וכל זה שייך רק לגבי קרקע שעצם הקרקע הוי חפץ, וא"כ שייך שיעשה מעשה שיהא מועיל על החפץ. משא"כ שטר — מליה, שזה לא נוכל לכנות בשם חפץ. זאת אומרת, השעבוד שמוכר עתה לא מקרי חפץ דלא הוי בעין, אבל כשעושה מעשה בגוף החפץ זה מועיל, ולכן אמרינן דמילי במילי לא מקני. ר"ל דבשטר לא שייך לקנות שטר מלוה דזהו אינו חפץ, אבל מסירה שזהו מעשה בגוף הדבר — אע"פ שאינו חפץ מ"מ הרי הוא עושה מעשה בדבר — ויהיה מה שיהיה — מאי אכפת לן, הא עושה מעשה בגוף הדבר.

ומייתי הגמרא ומי לא מקני — וכי לא שייך מעשה על החפץ בשטר, והא חזינן דמהני אגב, והוי אמינא דגמרא הוי נמי דקני התם השטר ע"י אגב. דאם לא כן הוי קושייתנו, אלא הוי סביר כן. דהנה יש חקירת הגר"ח זצוק"ל בענין אגב בעלמא, דאמרינן אגב דקני קרקע קני מטלטלין, אי אמרינן דקנין הקרקע מתייחס גם כן על המטלטלין, כלומר שנמצא גם כן קנין על המטלטלין. או דלמא על המטלטלין אין כל קנין, אלא דהוי חידוש התורה דבשעה שמחזיק הקרקע ועל הקרקע מוטל מטלטלין — מועיל הקנין שעשה בקרקע על המטלטלין אבל בעצם המטלטלין לא נמצא שום קנין. והס"ד דגמרא הוי סביר כצד השני שכתבנו. דדין אגב הוא רק שמועיל על המטלטלין ומדחזינן דמהני אגב גבי שטר, ש"מ שמועיל אפילו מעשה על החפץ בשטר ומדוע לא יועיל שטר על שטר. ומשני הגמרא לא, אגב שני, דדין אגב הוי כצד הראשון שכתבנו ונמצא קנין במטלטלין וא"כ מהני' והיינו מאי שדגש רש"י ז"ל בד"ה "מאי דקני בשטר אגב שאני", דלא הוי קנין בעצם הדבר אלא מהני על הדבר וכמו שכתבנו לעיל. ומיושב גם כן הראיה ממטבע דמהני ע"י אגב דהנה הטעם דמטבע אינו נקנה בחליפין הוי משום "דמטבע דעתיה אצורתיה וצורתיה עבידי דבטלי", ר"ל דעיקר חשיבות החפץ של המטבע הוי משום צורת המטבע והצורה עבידי דמתגרר, ונתבטל עיקר הטעם משום דעינין חליפין הוי, תמורת חפץ בחפץ, ומטבע לא הוי חפץ, דעבידי דבטלי. ומדחזינן דמהני אגב גבי מטבע ש"מ דענין אגב הוי כצד הראשון, שענין אגב הוא, שנמצאת — קנינו על מטלטלין ואז שייך שתהא מהני אגב מטבע. דאי נימא כצד השני דענין אגב הוא רק שמועיל על המטלטלין ובעצם המטבע לא נמצא שום קנין היכא שייך שיהא מועיל על המטבע הא המטבע לא הוי שום חפץ, דעבידי דבטלי. דהיכא שייך לומר שיהא מועיל על דבר הוא רק היכא שהדבר הוי חפץ, אז אמרינן שהמעשה שעשה הוא מתייחס על החפץ משא"כ גבי דבר שאינו מיקרי חפץ, אז לא שייך שיעשה פעולה ויהא מועיל על זה הדבר דהרי אי אפשר לייחסו על הדבר דאינו חפץ. אלא ש"מ כצד הראשון שנמצא קנין על המטלטלין — והני נמצא קנין על — המטבע, ואע"פ שאינו חפץ מ"מ הלא עושה מעשה בגוף דבר, ולא איכפת לן אם עשה מעשה בחפץ — או לא, הלא עשה מעשה בדבר וממילא מועיל, ומתיישב גם כן קושייתנו הלעיל דצ"ל דס"ד דגמרא הוי נמי דהוא ע"י אגב אלא סבר כצד השני שכתבנו, ע"כ.

חידו"ת מאת בן המחבר הרב האברך כמדרשו חו"ב סוע"ה הרב יוסף שאול ז"ל הי"ד מתלמידי ישיבת טלז ופוניבז במדינת ליטא.

סנהדרין דף נ"ט, ע"ב

ר' שמעון בן חפלתא הוה קאזיל באורחיא פגעו ביה הני אריותא דהווי נהמי לאפיה, (פירש רש"י ובקשו לאכלו) אמר "הכפירים שואגים לטרף" וכו' (תהלים ק"ו), נחיתן ליה תרתי אטמתא, חדא אכלוה וחדא שבקוה, אייתיה ואתא לביה מדרשא בעו עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור, א"ל אין דבר טמא יורד מן השמים, עיין שם בגמרא.

וצריך להבין מדוע זה בחר לו רבי שמעון בן חלפתא את הפסוק הזה להצלתו דוקא. גם אם הפסוק אומר הכפירים שואגים לטרף, מה יועיל לו זה הפסוק? ויותר טוב היה לו לומר את הפסוק שמע ישראל וכו' אשר הוא יותר מסוגל להציל נפשו כמובן. ואמרתי מכבר הימים בבחרותי הסבר על זה המאמר. כי, ידוע הוא כי קודם שחטא אדם הראשון היה העולם כולו טוב ולא היה מעורב שום רע בעולם, כי כל כללות הבריאה מרמש קטן ועד קרני ראמים, גם לרבות הזאב והדב והארי והנמר לא היה בהם שום רע ולא היו טורפים ודורסים כלל, אלא היו אוכלין את עשב השדה כהשור והפרה, ואריה כבקר יאכל תבן, וכמו שנבא הנביא ישעיהו שיהיה באחרית הימים אי"ה. ולולא חטא אדם הקדמון בעל הדעת, על ידי הנחש הקדמוני המסית ומדיח, היה נשאר כך כל כללות הבריאה ומרמש עד עוף השמים היה כולו טוב, ולא היו שום מזיקים ומחבלים בעולם, ולא שטן ופגע רע כלל וכלל. אולם כשחטא אדם הראשון בא טומאה לעולם וזוהמה השחיתה את כל חללא דעלמא, ונתערב רע בטוב, ואין טוב בעולם שאין בו רע. הרבה בעלי חיים שבעולם נתערב בהם רע מוחלט, ויש מהם טורפים ורומסים ודורסים עד בלי חמלה, שאינם בעלי בחירה, ואינם יכולים לעמוד נגד טבעם הרע בעצם. לבד האדם שנברא בצלם אלהים ויש לו נפש שכלית אצילה מגנזי מרומים, הגם שיצר לב האדם רע מנעוריו בכל זאת הוא בעל בחירה, ויכול הוא להתגבר על יצרו הרע. וצדיקים לבם ברשותם, לבטל את הרע ואת השאור שבעיסה, ולהיות טוב בהחלט, ולמשול בכל כללת הבריאה כרצונם, כמו שנאמר ביהושע "שמש בגבעון דום", וגם במשה רבינו עליו השלום מצינו שהעמיד את החמה, כמו שנאמר "היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני כל העמים" עיין רש"י שם. וגם בנקדימון בן גוריון דרשו חז"ל שהעמיד את החמה. והם גם מושלים בכל החיות והברואים, כמו שנאמר "ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ". ושמשון הגבור ודוד עליו השלום היו שוסעים את הארי כשסע הגדי, ועזים של ר' חנינא בן דוסא

היו נושאים דובים בקרניהם, ואוי לו לנחש שפגע ברבי חנינא בן דוסא (עיין חולין דף ז' ע"ב). אולם כשהאדם משליך בעצמו את הצלם אלהים מעליו ומגביר כחות התאוה עליו כהרשעים שהם ברשות לבם והרע נשאר להם בהחלט, עליהם מושל כל החיה וכל המזיקים ופגעים רעים. וגמירי שאין חיה אוכלת את האדם עד שנדמה לה כבהמה ר"ל, כדרשת חז"ל בבבא קמא.

ונבוא עתה לביאור המאמר בעז"ה. כשפגע ר' שמעון בן חלפתא בהני אריותא ונמהי לאפיה שבקשו לאכלו, והיה בסכנה גדולה, אמר — רבונו של עולם, הכפירים שואגים לטרף — אף הם שואגים ואינם חפצים לטרף טרף אם היה להם מאכל אחר, כי הרעב חזק עליהם עד מאד, ואין להם במה לשבור שבר רעבון מלתעותיהם החדות, כי אם בבשר, ואם אין להם בשר חיה או בשר בהמה אוכלים גם בשר האדם כשפוגעים בהם. ובאשר היה ר' שמעון בן חלפתא צדיק גמור, והקב"ה רצון יראיו יעשה, השליך מן השמים בשר להני אריותא להשביע את רעבונם ולהציל את נפש הצדיק ר' שמעון בן חלפתא, לקיים מה שאמר דוד המלך עליו השלום "הכפירים שואגים לטרף", שאינם חפצים בעצם לטרוף טרף אלא "ולבקש מאל אוכלם", ר"ל שהקב"ה יזמין להם מן השמים מה לאכול, וכך היה שהשליך מן השמים תרתי אטמתא בשר, והבן.

טלזשי, ד' לסדר "והייתם לי סגולה מכל העמים" תרצ"ב

לאחי היקר אהוב לבי ונפשי כמהור"ר הרב יהודה ליב שליט"א !

שלום לך ולרעיתך הכבודה מרת מאשע תחי' עם בנותיך הנחמדות תחיו ברב שלום ונחת. אתי השלום כה לשמע מכם.

בישבי לכתב לך, מסופקני מאד, אם אוכל להעלות על הכתב מחשבות רוחי, אשר היו לפני יום או יומיים, כי אז היו מחשבות חדשות והרגש חדש שהחל לפעם בקרבך, חדש ורענן היה מחשבתך אז, ולו יכולת אז להעלות את זה על הכתב, אז — בקום יותר יפים ובהירים, היית מסמן את תמונת מחשבותיך. אולם אשתדל בכל מה דאפשר להחיות ולשכלל את מחשבותי, בכדי שיהיה דבר מתוקן. עיקר העיקרים הוא שישתדל אדם בכל כחו ונפשו בכל רמ"ח אברים שלו להחיות תמיד את רגשי נשמתו השואפים בכל עת ועונה לדברי אלהים חיים, אשר לא ישוה להן (ר"ל לרגשות אלו) כל מעדני מלך להחליף הדבר הכי נשגב, מפני שהנשמה שהיא חלק אלוה ממעל היא מרגישה מה הוא טוב ומה הוא רע. אבל היות שנשמה קדושה זו, מסוגרת

בתוך דלתות החמר, והחמר מאטים אזנו משמע לקול הנשמה, הקוראת לו שובה בן-אדם לבית חייך, חייה על פני האדמה! ואל תחיה על האדמה בחיי מיתות! וצריך על זה השתדלות והתאמצות גדולה להחיות הרגש הזה, שלא להכחיש את עצמו ולומר שאין רגש קדוש כזה כלל וכלל, כי קול ה' שהוא נשמת האדם קוראת לו: איכה בן אדם, ראה את מציאות הבורא המתבטאת בכל הופעות הטבע, וביותר הוא נגלה בתורתינו הקדושה. אבל אוי לו לאדם שכבר הגיע למדרגה זו שכבר נסתר ונתאלם ממנו קול הנשמה, שאפילו בשעה שקוראת לו איכה, הוא עונה בחוצפה — אינני. ולפי זה ניחא קושיה שנתקשיתי בה תמיד, דהנה מצינו גבי פרעה כל הנסים אלו שראה, ואעפ"כ הקשה את לבו, לכאורה למה היה ראוי למפלה זו, הוא בודאי היה נכנע מלפני ה', כי אפילו היה רשע גמור כטיטוס, שנסתם ממנו כל רגש — אנושי, היה נכנע בשעה שרואה נסים גלויים שלא היו מעולם, אלא שכתוב "ויחזק ה' את לב פרעה" אם כן הלא ניטל ממנו כח הבחירה, ולמה לו מפלה גדולה זו. וזה קשה לומר שרצה ה' שיתקדש שמו בעולם, כמו שכתוב: "אז נבהלו אלופי אדום" וכו', אבל הלא היה יכול לעשות מעשה בלי נטילת בחירה מפרעה שיתקדש שמו בעולם, שהרי הרבה דרכים למקום.

ולכתחילה נקח הצד ההסטורי של דבר, בארץ מצרים, שפרעה היה מלכה, היו חכמים גדולים, שהצטינו ביותר בחכמת הסקולפטור, שעכשיו בזמן האחרון שכבר נתפשט חכמת הסקולפטור, עומדים ומתמיהים על מעשיהם שנשארו עד היום, ונוכל לשער שגם בחכמות אחרות היו שם גדולים, ואם כן המלך פרעה בכבודו ובעצמו לא היה בור גמור, ומוצאים אנו במדרשי חז"ל שעשה את עצמו לאלהה (כמו שאמר לי יאורי ואני עשיתיו) ואם את עיני העם הזה היה יכול להתעות בתעלוליו שהוא אלהה, אבל את עצמו האם היה יכול להתעות? הלא בתוך ד' אמות שלו היה רואה ומרגיש שהוא בשר ודם, עפר ואפר. א"כ אדם כזה, מה מאד בכתה נשמתו בקרבו שהיא צריכה להיות בגוף משוקץ זה שמתעה לאומים וגויים להאמין בציץ נובל זה, בודאי ובודאי צעקה נשמתו מרה, אבל היה צריך שיהיה לו לב לשמע קול נשמתו! לא היה צריך להאטים אזנו לקול נשמתו. והנה באו לפניו משה ואהרן וקוראים לו בשם ה' אלהי ישראל: שלח את עמי ויעבדוני! וכשתשובתו הראשונה היתה שאינו רוצה לשלחם בשביל ביטול מלאכה, עוולה גדולה היתה זאת, אבל מפלה גדולה כזו לא נחל. אבל כשעונה בחוצפה יתירה, בשעה שהוא מרגיש שהוא רק כלי מלא בושה וכלימה, אדם שמצהיר עצמו לאלהה, ומעביד אנשים באכזריות נוראות

שקול המעונים הגיעו להקב"ה כמו שאמר "ראה ראיתי וכו' וארד להצילו", ועונה: מי ה' אשר אשמע בקולו, לא ידעתי את ה' ואת ישראל לא אשלח! אני הוא האלהים אשר בראתי את הנילוס (לפי מדרש חז"ל) אדם כזה שהוא בעצמו יודע האמת ויכול בחוצפה גדולה זו לומר לא ידעתי ה', ומאטים ומכבה בידים רגשי נשמתו, אדם כזה לא ישוב לעולם בתשובה שלימה. הוא יכנע לפעמים כשיכוהו על גוו — אבל בלבו פנימה יהיה אותו הרשע כמקדם (ועיין בפרש"י וארא על הפסוק ויחזק ה') לכן — ויחזק ה' את לבו — מוטב שלא אניחהו לחזור בחצוניות לבו — מאחר דבפנימיות לבו יהיה אותו אדם כמלפנים. והראיה מזה דלא ישוב בתשובה שלימה, הוא שמכחיש עצמותו וישותו ואין מאזין לקול נשמתו הקורא לו: איכה בן אדם? ואיזה דבר גרם לו שיגיע למדרגה זו, הוא כי לא חשב מעולם אודות חובתו בעולם, תמיד היה בהול אחרי הבלי עולם הזה! (נוכל לשער כמה עולם הזה היה לפרעה...). ואם כן שאפילו לפעמים יתעורר בקרבו רגש-נשמתו, אבל אין בכחו לפעול דבר מה אז, כי כבר נשחת לב האדם, לא יזדעזע לבו לקול נשמתו, כל עיקר, ומכל שכן כשהוא בעצמו עוקר רושם קול הנשמה, אז בודאי אין לו תקלה. לכן צריך האדם ע"ז התאמצות גדולה שלא להמית חס וחלילה רגשי נשמתו, אלא ישתדל להחיותו בכל עת כדי שישמע לקול נשמתו. והנה קראתי בספר אחד הוא כותב בשם פילוסוף מפורסם ושמו קאנט שהוא החל להאמין באל אחד בשביל טעמים שונים ואחד הוא: כי בשעה שעושה מעשה טוב ישמח לבו בקרבו, וכשהוא עושה עבירה יכהו לבו וייסרנו כליותיו, סימן שיש בקרבו רוח אלהים שאוהב צדק ושונא רשע עכ"ל. והוא לפי דברינו כי נשמת האדם שהיא חלק אלוה ממעל היא מרגשת מה טוב ומה הוא רע, וכשעושה מעשה טוב תעלוץ נשמתו שזהו תענוג האמיתי ועידון הגדול בכל העידונים של הנשמה, וכשעושה ר"ל עבירה, מרגשת הנשמה שזהו מעשה משוקץ למאד, וקוראת היא מיד לאדם — הזהר בן אדם עולמות אתה בונה במעשיך, ועולמות אתה מחריב במעשיך, לכן הזהר.

ידעתי אחי היקר! שלא דברתי ולא בררתי מקצת שבמקצת אודת דבר זה, כי צריך ע"ז לכתוב שבועות שבועות, אלא מה שהנני מרגיש הנני כותב לך, ומרגיש אני רק הטורים האלה, וכדי להרגיש יותר ויותר, כדי שנוכל לכתוב שבועות שבועות, צריך ע"ז כמובן עבודה רבה.

חשבתי לכתוב לך קצת בהלכה, אלא סבור אני שיספיקו הערותיך לי

בטורים האלו הכי מעטים... ומה גם שאכתוב לך טורים הרבה... אולם אי"ה במכתב הבא, נחגור מתנינו ויהיה מה שיהיה...

אחי היקר! צריך עוד הנני לתת לך מזל טוב לעלותך על כסא הרבנות דק"ק קומבערלנד למזל, יתן ה' לך כח לנהל עדתך על רוח התורה והמסורה, ובכשרונותיך הגדולים תחזיר נשמות לאביהם שבשמים. ובזה הנני גומר מכתבי ומאחל לך ולמשפחתך רב שלום ונחת מעתה ועד עולם ממני אחיך הנאמן המחכה בתשובה.

יוסף שאול שיפרין

ב"ה ערב ר"ה תרצ"ג טלז

לאחי יקירי חמדת לבבי הרב יהודה ליב שליט"א!

שלום לך ולרעיתך עם בנותיך הנחמדות מעתה ועד עולם.

עומדים אנו שוב על סף השנה החדשה, עברה שנה שלימה יחד עם מאורעותיה, השתנו המצבים בכלל לכל העולם, ובפרט לעם ישראל משך השנה. נעשה רע מאד מצב אחינו בכל מקומות מושבותיהם בכל עניני חייהם, נתקיים ממש דברי הפייטן "מרובים צרכי עמך" וכו'. ומסתמא נחתם בשנה העברה גזר דיננו. ובשעה שאומות העולם מקבלים את "השנה-החדשה" מתוך שמחה והוללות — מקבלים אנו היהודים אותו באנינות-הדעת בתחילות ותשבחות. כי לנו מלבד מה שאנו שומעים בהמלה "ראש השנה" — "ריש השנה" (אנפאנג-יאר) — עוד שומעים אנו בהמלה "ראש השנה" (קאפ פון יאר) ראש השנה לנו **הראש** של ימי השנה, כמו הראש הוא המכיל בקרבו עיקר חשיבת הגוף — המח השכל, שממנו מתפשט חיות על פני כל הגוף — כן גם ר"ה. ראש השנה שהוא יום "תחילת מעשיך", ימי התחדשות הבריאה שברא הקב"ה ויש מאין ויש לו סגולה זו שלפי מצב היום, איך שאדם נמצא, במצב קדושה או ח"ו מצב חולין, כן נחתם כל השנה — כל ימות השנה, מה שיתהוו ומה שיהיה וביום זה נכתב עתי כל העולם משך השנה. ולכן אין פלא שאנו מתכוננים משך חדש אחד ליום הדין, לומדים ביתר עוז ללקט יותר קדושה (כפי השגותינו), לקבץ יותר יראת השם בקרבינו להיות מוכן ליום הדין שהוא ראש השנה כי ע"פ היום הזה לנו — תכנית כל השנה.

ולכן אחי יקרי! כשאני יושב ער"ה ושח שיחי על הנייר לפניך, הנני רוצה שיתלבנו רעיוני מכל ענין של עולם הזה ורוצה אני להסתלק מכל

פרובלמה של עולם — ולשוחח ע״ד מצב העולם. אלא נשיחה נא ענין זה שיתן לנו הזדככות זו בלבבינו שלפיה יתחתם השנה. ולכן היות שכל השנה בילינו בתוך למוד תורתנו הקדושה נשוחחה נא בדבר הלכה.

הנה מצינו קושיית רע״א ז״ל (הובא בשו״ת מערכה יא) על הא דקימ״ל כתב גט על איסורי הנאה מגורשת. ולכאורה כיון שנהנה מה שגרשה באיסורא, להוי דינא כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד — אי עביד לא מהני ושתבטל הגירושין. ותירץ שהיכא אמרינן הכלל, דוקא שהתורה מזהירה למשל שלא לעשות תמורה, שייך לומר דכוונת התורה שאינו ברשותי להתפיס בתמורה (כיון דזהו ענין חלות), אבל לגבי איסור הנאה כשהזהירה תורה שלא להנות ל״ש לומר שהקפידה תורה שאין בה כח להנות דמי ימחה בידי שלא להנות, אלא דעביד איסורא אבל לא ניטל הכח ממנו (דזה ל״ה ענין חלות). ואף דבהנאה שמגרש בו אשה היה שייך לומר דאין לו כח לגרשה (כאן דהתם הוי ענין חלות) מ״מ בכלל עיקר אהזהרה לא נכלל שהתורה נוטלת זכות כחו ממנו, עכ״ל.

ופירושו הוא כן. דהיכא שתורה אסרה איסור פרטי אז שומעין אנו שתורה הקפידה על החלות שלא יתהווה, למשל לגבי תמורה, משא״כ גבי איסורי הנאה שהוא איסור כולל, כלומר כשאמרה תורה לא תהנה מחזיר[1] שומעין אנו מזה שלא תאכל חזיר ושומעין אנו שלא יתהנה לצורך רפואה מחזיר (או שאר איסורי הנאה), ושומעין אנו גם שלא יהנה מחלות שיעשה מאיסור הנאה זה. וכיון דלגבי אכילת-האיסור ל״ש שהקפידה תורה על החלות כיון דכבר עשה ול״ש לומר ״לא מהני״ ולא יהי עשוי, א״כ לגבי הנאה מחלות איסור אע״פ שאז שייך ״לא מהני״ ולא יהיה חלות מ״מ בעצם האיסור אין אנו שומעין איסור על החלות אלא על הפעולה, ודוק. ואע״פ שהוא שכל עמוק מ״מ קצת קשה, נהי דלגבי אכילת-האיסור ל״ש לומר ״לא מהני״ כדפרישית מ״מ היכא שנוגע לנו אצל חלות מאיסור הנאה נימא דלא מהני ולא יהיה חלות. ולפי ענ״ד היה נראה לחלק פשוט; היכא אמרינן כ״מ ד״ר לא תעביד א״ע דלא מהני, ר״ל כשאדם עושה חלות באיסור בטל החלות, היינו כשהתורה הזהירה על עצם החלות, למשל גבי תמורה שעצם חלות התמורה הוא אסור, התם שומעין אנו מהתורה כשאמרה לא תעביד — לא תעשה החלות של איסור. אבל הכא, נהי שמתהווה חלות מאיסורי הנאה, אבל עצם החלות לאו אסור הוא, דעצם הגירושין של היתר הן, אלא דעשה

1 לא דקדקתי דהא חזיר אינו אסור בהנאה, אלא סתם איסור הנאה אני מכוון.

גירושין שלו ביחד עם איסור, אז אין שומעין אנו במלה לא תעביד איסור גירושין של היתר באיסור. א"כ קיים החלות ול"ש לא מהני מדייק. וכך מתרצים האחרונים גבי דין קידושין שאסור לקדש אשה עד שיראנה. ולכאורה היכא מצי לקדש ע"י שליח כיון דהוי דבר עבירה להמשלח ואין של"ע [2]. ומתרצים, היכא הוי החסרון דאין שליח לדבר עבירה ר"ל דשליח אינו יכול לעשות חלות להמשלח היכא דהוי לו איסור, היינו היכא דעצם החלות הוא איסור, אבל גבי קידושין דעצם החלות היתר הוא אלא דמוטל הדין אחר לראות אותה א"כ ל"ש אין שלד"ע. א"כ ה"נ גבי דין אי עביד לא מהני נמי שייך האי סברא. כיון דדין שליחות חזינן דהיכא דעצם השליחות לא עבירה היא לא הוי חסרון, א"כ גבי דין דלא מהני נמי, כיון דאמרה תורה רק לא תעביד על החלות, וא"כ היכא שעצם החלות לא הוי איסור ל"ש אי עביד לא מהני.

והנה מצינו גבי ביטול הגט דלרבי בטלו מבוטל (השולח) ולכאורה לשיטת הסמ"ע דס"ל דגבי איסורי דרבנן נמי אמרינן לא מהני, וכיון דאיכא תקנת דר"ג שלא לבטל לא יהני הביטול. והתם הוי קושיה כיון דעצם ביטול הגירושין אמרי רבנן דלא יעשה וכאן דעשה לא יהני. ונוכל זה לתרץ, דזה הוי כמו אכילת איסור הנאה דלא שייך לא מהני ולא יהיה מקרי נאכל כיון דהרי נאכל לפניך [3], ה"נ נהי דאיכא איסור שלא לבטל אבל מ"מ המעשה קיים דלגבי גירושין בעינן דעתו, שיהיה רוצה לגרש ואז מתהווה הגירושין, אבל כשאינו רוצה ל"ש גירושין. א"כ הרי ל"ש לא מהני ולא יהיה "הביטול — שאינו רוצה" קיים כיון דמ"מ אינו רוצה ול"ש גירושין.

אחי יקירי חשבתי לענותך אודות ענין ישיבת יצחק אלחנן אבל אינני רוצה עתה לכתוב אודות ענינים פרטיים בשעה שכתבי דברי תורה בערב ראש השנה, דהא אמירת "וכתבנו לחיים" בקשי גדול התירו חכמים לבקש בראש השנה. ונדבר אודות זה במכתב אחר אי"ה. אבל מ"מ כתב לי איזה פרטים מחיי הלימודים דהתם וכמה השכלה (בילדונג) צריכים שם.

והנני גומר מכתבי ומאחל לך כתיבה וחתימה טובה שנת ברכה והצלחה, שנת עליה בתורה ויראה. וקידוש השם.

ד"ש לרעיתך ולבנותיך הנחמדות.

אחיך, יוסף שאול

2 לשיטת הנוב"י דגבי איסור דרבנן נמי אשלד"ע.

3 כמו גבי צרם אזן בכור ועשאו בעל מום דל"ש ל"מ ולא יהיה בעל מום כיון דמעשה קיים שהרי צרום לפניך.

בעז"ה ערש"ק פ' שלח לך סיון תרצ"ט פוניבז

רוב עוז ושלום וברכות שמים יחולו על ראש אחי יקירי, הגדול מאחיו, תפארת ביתנו, הרה"ג ר' יהודה ליב חיקיל שליט"א — יחד עם רעיתך תחי' מאשא, עם בנותיך הנחמדות יחיו עד מאה ועשרים — לנחת הוריהם.

אין מלים בפי לשפוך עלי גליון מעשיך הכביר, השכלת עשות במרצך הרב בעבודתך עבודת הקדש — הצלת הורינו שליט"א עת קבלו רשיון הכניסה לארצות הברית הברוכה. דלים המלים מול שופר המעשה — ועניים הדברים מול רגשות הלב המשתוקקים לצעוק בקול רם: יהודה! כן עתה יודוך אחיך! אשריך כי בך נפל הגורל לקיים מצוות כבוד או"א במלוא המלה — בעת כזאת ובזמנים אלו להציל אנשים מאניה ההולכת בים גועש ורועש והטרוף כאירופה האומללה — וכמדומני כי דברים אך למותר. בעת הרת עולם זו לעזוב את מקומותנו — הגם שמתהוים עוד קשיים בדבר תעודות לידה וכדומה — כמובן צריכים עוד לרחמי שמים ולישועת השם אך היסוד לישועת ה' אך אתה ושפרה תחיה עשו — ישלם לכם השם כמפעלכם — ולא שייך הרבות בדבר תודה וברכה כמו שלא נמצא ולא מתהוה שיד אדם אחת — תודה ותכיר מעשה טוב של יד שניה — מפעלכם היא מלאכת קדש — בשביל הורים שליט"א. אולם אי אפשר להזניח הרגש ולעבור עליו כשחיים בתקופת בלבול הסדרים של חושך וערפל, בשעה שיופי וכל סמל טוב וחסד נתחלף בערפל של שוד ועול — בראש חוצות — נתבלבל כל סמל של מוסר ויושר ונעשה לחוק מעיק — אותו היושר והמשפט של אלכסנדר מוקדון בשני בני אדם שבאו לדין בדבר אוצר — כן החוק הוא להרוג את שניהם, והאוצר למלוכה! בשעה שבאים לפניו דין תורה של כולו מוסריות ואהבת אנוש בלתי מוגבלת — לא שלי האוצר טוען אחד, אני לא קניתי, שלך הוא ומדוע אתה נותן לי — וכי אני לא חשוד על הגזילה אצלי ומתירא לקחת — כמו שאתה שחושש לגזילה (הלשון במדרש). על אותה דין תורה של בני אדם ישרי לב ואהבת אדם פשוטה — בא החוק של רשעות עולם — יושר של בחרבך תחיה — אין מקום לאנשים כאלו — דינם להרג והאוצר למלוכה — ונשאר רק המענה של מלך הכושים שרחוק עוד היה מציויליזאציה ותרבות — השמש שזורחת אצלכם רק בשביל החיות — ולא בשביל האדם! בתקופה כזאת, כשמרגישים כי גם מתוך ערפל של חשך יכל גם להתהוות — כמתבודדת ועולה — ברית אהבה נהדרת של בנים להוריהם — נדיבות לב וכל מידה נכונה להצלה ולעשות

דבר טוב — מתנחם הלב מעט. כן יכל להיות שגם השמש זורחת לבני אדם עוד ולא אבדה זיק הטהרה והיופי באנושיות האומללה והעומדת לרגלי אבדן תפקידה. ואם ביחס לעבודת ההצלה אין כל סיבה לתודת נדבה — כל מדה טובה שעשיתם רק חיוב מלאתם — חיוב המוטל בלי אמתלאות ותירוצים, החיוב לדאו. להורים ולא רק למלא רצונם — אלא לדאוג לגורלם במלוא מובן, מאכילו ומשקה וכו', כדברי הפוסקים — רק חוב מלאתם ושלמתם — עיקר התודה והיישר כח הוא כי פריעת החוב לא היתה בדיינין אלא בנדבת רוח ובישרת לב.

אמנם מחשבתך — שאך הקב"ה יצרפה למעשה — בנוגע לגורלי — זהו באמת חסד שבחסד! כי האמינה לי אח יקר, באמת לא עלה ברעיוני לבקש ולתבוע בדבר הגירה בעדי — עיקר תביעתי לך ולשפרה היה תמיד לדאוג לגורל הורים נ"י — ובשבילנו אנשים צעירים הגורל כבר ידאג בעדנו לא קויתי למתנת חנם זו. ממש סיוּרפריז עשית לי, ומי יודע אם לא תקופה חדשה יפתח בחיי לחיות בתקוה לגאולה ממקומותנו — כי באמת אינם יודעים מה יולד יום ותמיד זקוקים לרחמי שמים — כי מי יודע אם לא גורל עם הצרים יהיה גורלנו גורל מולדתנו וד"ל. ישנם אנשים צעירים ז"א עשירים שמונח בכיסם על כל צרה שלא תבא — "ויזע" של הגירה למדינה גדולה איזה שהיא — אבל זהו תבלין מלכים וחתיכה ראויה להתכבד רק על שולחן עשירים, ואם הזמין לך הש"י כי יכול גם אתה לשלוח בעדי "ויזע" כזאת — נו, זהו מגלגלין זכות ע"י זכאי והנני למלא בקשתך לכתוב שמי באותיות לאטיניות כמו בפאס שלי: (כאן במקור בא השם והפרטים כאמור). ואם מה' יצא הדבר יגמר בכי טוב — ועכשו באתי בעצה לפניך בתור אח גדול ובכלל אח שנכנס כבר בחיים בעולם אמריקה ומנהל עדה לתפארת בישראל. בטח תודיענו ותקנני בעצה טובה — כל העת חשבתי ורצוני עז היה לסייע ולהושיע לגנוסיה אחותנו דבר מה פשוט, לחשוב בעדה נדוניה או חצי נדוניה זה היה מחשבתי כל הימים — ובפרט עכשו אם ה' יושיע שהורים יסעו בהצלחה רבתא — נשארת היא רק על משרתה בקובנה — שמספיק רק למחיתה. ואגמר באחולי אושר וסייעתא דשמיא בכל אשר תפנה, ותצליח. ונזכה לראות בישועת ה' על עמו, ולשמוח אתכם יחד לגאולת הורים שליט"א תחת מרחבי שמי אמריקה.

אחיך המצפה לראותך על מרום פסגת האושר וההצלחה.

יוסף שאול

ד״ש לבבית לרעיתך ולבנותיך הנחמדות. תכתוב לי כתובת של האיש הנכבד הבעל הבית שלך. עסוק אנכי בלמוד יורה דעה וחושב בעז״ה באלו החדשים לגמור.

©
Copyright 1980

Address of editor & Publisher, son of the author:
Rabbi LEIB SHIFRIN, 102/b Kiryath Telz-Stone
D.N. Harei Yehuda, west of Jerusalem, Israel
or grandson of the author
Rabbi Isaac L. Shifrin
3607 Menlo Drive, Baltimore, Md. 21212 U.S.A.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

KOL YAAKOV

A BOOK OF SERMONS
ON THE WEEKLY SEDRAS OF THE TORAH
AND ON VARIOUS HOLIDAYS

by

RABBI YAAKOV SHIFRIN זצ"ל
of cong. in Russia and U.S.A.

And a preface of the Authors biography
affiliated with historical events

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

JERUSALEM, 5741

RABBI YAAKOV SHIFRIN

KOL YAAKOV